

MEDIAEVALIA

Монографии

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Mediaevalia

Монографии

I

2014

Mediaevalia

Списание на катедрата по "Стара история, тракология и средновековна история"

Серия Монографии

Редактор: проф. дин Красимира Гагова

Адрес за кореспонденция: editorial@mediaevalia.eu

ВЕСЕЛКА ГЪРКОВА

Франките – общество и култура V – VII в.

СОФИЯ 2014

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Произход на франките	4
2. Извори за ранната история на франките	45
3. Политическо развитие на кралството на Меровингите 486 – 751 г.	
3.1. Създаване на франкското кралство при Хлодвиг (481 – 511)	60
3. 2. Политическо развитие на франкското кралство 511 – 751 г.	67
3. 2. 1. Етапът 511 – 613 г.	67
3. 2. 2. Етапът 613 – 751 г.	77
4. Основи и характер на кралската власт	
4. 1. Мит и ритуал	93
4. 2 Кралската власт на Меровингите	97
4. 3. Християнизация на кралската власт V – VII в.	107
5. Административно устройство на франкското кралство	
5. 1. Държавна администрация	121
5. 2. Административно устройство на франкското кралство	125
6. Меровингската държавна църква	130
7. Античната традиция и германският свят през VII в.	144
8. Проблемът за периодизацията на меровингската епоха V-VII в.	158
9. Подбрани извори за франкската история V – VII в.	167
10. Списък на изворите и литературата	239

1. Произход на франките

От всички германски народи, основали кралства на територията на Западната Римска империя през V и VI в. франките са създателите на най-дълготрайната държавна формация начело с управляващата династия на Меровингите, управлявала до средата на VIII в. Меровингите са сменени от Каролингската династия, положила основите на западноевропейската цивилизация в нейните начални единни рамки при управлението на Карл Велики (768 – 814). В такъв смисъл франките могат да се разглеждат като прасъздателите на съвременното западноевропейско единство. Затова и до днес проблемът за произхода на корените на западноевропейските народи остава актуален в обществено, политическо и историческо отношение. Още през миналия век бяха отбелязани големи годишнини сред научните среди: през 1982 г. – 1500 г. от смъртта на основателя на франкската държавност, Хилдерих (460 – 482 г.); през 1986 т. се чествуваше “годината на Хлодвиг I” – 1500 г. от създаването на франкското кралство при сина му (482 – 511); през 1996 г. беше отбелязана 1500 – та годишнина от покръстването на франките през 496 г. Особено богата на исторически изследвания и на жив обществен интерес към франкската история беше годината 1965, когато се отбелязаха 800 г. от официалното провъзгласяване на Карл Велики за светец от император Фридрих I Барбароса (1152 – 1190). Тогава излязоха два обобщаващи тома под надслов “Карл Велики. Живот и дело”, Аахен 1965 г., трудове с най-новите постижения по въпроса за произхода и историята на кралството на франките при Каролингската династия.

И до днес интересът към ранносредновековното франкско кралство и неговите владетели не стихва. Това според нас се дължи продължилото до днес научно “противоборство” между немци и французи като наследници на общо историческо минало. От друга страна общественият интерес в Германия и Франция при честването на тези големи годишнини, огромният брой научни и популярни изследвания, изложби в Париж, Берлин и пр. са индикатори и за търсенето на обосновки за национално самочувствие, както и за глобално изследване на особено актуалната тема “Обединена Европа”. Годината 1996 инспирира многобройни популярни и научни интердисциплинарни изследвания, обществени инициативи и изложби. Френската историография наблегна върху приемствеността от Хлодвиг I към Капетингите и това рефлектира особено живо върху общественото мнение във Франция и Германия.

Сред съвременните западноевропейски учени съществува научен консенсус по въпроса, че „раждането” на френската и на немската нации през Средновековието не трябва да се обвързва с определени исторически личности (крале) и събития, защото това е един дълъг и постепенен процес на „узряване” на държавността им, започнал с началата на франкската цивилизация през V в. и приключил през XI и XII в. Франкското кралство и империя се превръщат в наследници на Западната Римска империя и географски, и исторически. Франкската държава между V и IX в. се разглежда в модерната западна историография глобално като преход от късната Античност към Средновековието.

От друга страна съвременната европейска историография се ориентира към интердисциплинарни изследвания по западноевропейска средновековна история. Добър пример в това отношение е добилият

популярност колективен френско-немски научен труд „Vom Frankenreich zu den Ursprüngen der Nationalstaaten“, Darmstadt, Bd. 1, издаден през 2005 г., който разглежда взаимосвързано историята на двете нации. През 2005 г. беше преиздаден поради голям интерес според нас най-добрият съвременен образец на задълбочено историографско и изворово изследване в този аспект труд на Карлрихард Брюл „ГЕРМАНИЯ – ФРАНЦИЯ. Раждането на два народа“, издателство Бьолау, Кьолн, Виена.

Ясторфската култура на желязото е първата археологическа култура в Европа, която отбелязва появата на германските племена на континента. Тя се разпространява в северна Европа през периода VIII в. пр. н. е. – I в. от н. е. и обхваща крайбрежието на Северно и Балтийско море (днешните Белгия, Дания и Холандия), южна Скандинавия и северна Германия, на юг стига до средна Елба. Като по-напреднала цивилизация, развила се след епохата на неолита и бронза в Европа, тя отбелязва значителен цивилизационен напредък при племената, разселени по тези територии. С нейната поява се локализират за първи път географски и езиково германските племена и се отделят етнически от келтите, техните западни съседи.

По-прецизните археологически изследвания през последните години представят ареала на оформени **пет клона** при племената на Ясторфската култура, за разлика от посочените традиционно от лингвистите три клона – северен, западен и източен. Това са следните основни групи: **северните германи** – нормани и викинги, обитаващи територията от южна Скандинавия до крайбрежието на Северно и Балтийско море; **германите по Северно море** – племената на кимври, тевтони, англи, фризи, сакси, юти;

западният клон на германските племена или т. н. **Рейн – Везер – германи** – батави, узи, узипети, сали, тенктери, бруктери, сикамбри и др.; **елбогерманите** – живеещите по р. Елба херуски, хауки, хати, маркомани, свеби, семнони, хермундури; **източният клон** – живеещите от Одер до Висла племена на готите, бургундите, вандалите, лангобардите, гепидите и тайфалите. За разлика от първите два клона, които се разпръсват, сливат и претопяват в процеса на образуването на англосаксонския народностен субстрат, Рейн – Везер – германите формират от основния си състав след III в. федеративния съюз на франките (в него влизат и част от елбогерманите – хати, хауки и др.). По-голямата част от елбогерманите създават през III в. племенния съюз на алеманите. Племената от източния клон започват държавнообразователните си процеси в повечето случаи като моноформации, образувани от едно племе, а не като конфедерация от племена.

Вестготите (визиготите) първи създават кралство през 418 г. в югозападна Галия, просъществувало до завладяването им от франките през 507 г, след което те се преместват в Испания и създават второ кралство с оформящи се раннофеодални отношения. Историческата перспектива на второто вестготско кралство е прекъсната от арабите в нач. на VIII в. След края на управлението на последния западноримски император Ромул Августул., свален през 476 г. от скира Одоакър (476 – 493), започва едно от най-бляскавите варварски управления на остготския (остроготския) крал Теодорих I Велики (493 – 526), оценено като максимален идеен израз на концепцията на варварите да бъдат възприети като приемници, а не завоеватели на Римската империя. Остготите (остроготите) са завладяни от източноримския император Юстиниан през 554 г. Вандалите създават кралство, просъществувало от 429/33 г. до 533 г. в северна Африка с център

Картаген, отново отвоювано от Византия. Бургундите основават кралство след Каталаунската битка през 451г., когато Атила е разбит, първоначално в Сабаудия (областта от Женевското езеро до Рейн) със столица Женева, а впоследствие мигрират на юг по р. Рона и създават второ кралство със столица Лион. Задачата им е да пазят римския тил от франките, които обаче ги завладяват през 534 г. Лангобардите имат кралство с дълга и славна история, започваща с митологията за скандинавския им произход. Те се придвижват през II в. от н. е. от Одер и Висла към среден Дунав и усядат в Панония. Като федерати на Източната Римска империя те са повикани, както гласи легендата, сътворена от хрониста Павел Дякон (ок.730 – след 787 г.), от византийския пълководец Нарзес на Апенинския полуостров през 568 г., за да изтласкат окончателно остготите. Кралството им съществува до 774 г. Лангобардската „одисея“ е описана от Павел Дякон като богата “народна история” на *gens Langobardorum* в „История на лангобардите в шест книги“ (кр. на VIII в.). Алемани, тюринги и бавари са включени в кралството на франките в края на VI в., преди да успеят да създадат свое самостоятелно управление от местните знатни родове.

Франките принадлежат, както посочихме, към западния клон на германските племена, т.н. Рейн – Везер – германи. При Плиний Стари (I в. пр. н.е.), който изброява общо пет култови съюза на германските племена (ингвеони, иствеони, хермиони, певкини и бастарни) те са причислени към иствеоните. Тези култови съюзи принадлежат към най-ранното езическо минало на германските племена и представляват по-скоро една митологична реминисценция, отколкото реални племенни образувания. За тях говори Тацит в своята “Германия”, без да ги изяснява по-подробно.

За първи път франките се споменават в римски писмени източници през 257 – 261 г. и през 270 – 278 г., когато са отбелязани две техни нахлувания в Галия. Семантиката на името им още не е изяснена окончателно. Най-многобройни са тези учени, които считат, че думата „франки“ (*francs*) идва от корена на германското „*preg, freg*“, която означава „смел, бърз, непобедим“. Това наименование предавало техните характерни качества като племе. При Исидор Севилски (599 – 636) в неговите „Етимологии“ името „франки“ е изведено от техния вожд *Francio*¹. Същото твърдение срещаме и при анонимния бургундски хронист от първата половина на VII в. Фредегар (Псевдофредегар). Според други изследователи франкското име идвало от франкското метателно копие „*frakka*“.

Историците посочват за прародина на салическите франки северна Холандия, територията между днешните градове Девентер и Кампен. Върху известната Певтингерова карта от II в. от н. е. е отбелязан остров „*Patavia*“ в устието на Рейн, където е локализирана част от федеративния съюз – племето батави. Около днешния град Ксантен са обитавали хатуарите, а около Кьолн - бруктерите. Техни съседи вероятно са били амсиварите и хамавите в околността на Мюнстер. Като северна граница на франките археолозите посочват областта от Девентер и Кампен до среден Везер. На запад те се простирали до устието на реките Изел и Вехте и до р. Лан, на юг стигали до алеманите.

В археологията е още дискуссионен въпросът, дали племето хауки, северни съседи на саксите, е било включено към франкския племенен съюз. Факт е, че хауките, които не се появяват като име на племе в римските извори след 170 г., са изтласкали на юг от р. Емс племената на амсивари и

¹Barney, S. The Ethymologies of Isidore of Seville. Cambridge University Press, 2006, p.198

бруктери, съседи на франките, и с това се превръщат наред със саксите в най-големите германски племена по крайбрежието на Северно море на изток от фризите. Археолозите днес поставят под съмнение принадлежността на франките само към иствеоните, или към Рейн – Везер – германите именно поради хауките, които са дошли от южна Скандинавия, прехвърлили са се към крайбрежието на Северно море, поради което се счита за възможно те да са били асимилирани частично от франките.

Немските историци наричат сбора от германски племена от I – II в. „Stammesschwarm“ („ято от племена“), т. е. това е бил един организиран на принципа на федерацията съюз, в който са влизали амсивари, сали, хати, бруктери, сикамбри, батави, узи, узипети, тенктери и др. Съюзът е бил отворен и с нетраен характер, активен най-вече при опасност от нападения отвън.

В историографията се приема традиционно, че франките се делили на два клона – салически (от келтската дума „sal“ – „море“) и рипуарски (от келтското „ripa“ – „бряг“). Делението им е свързано с различната посока на разселване – първият споменат клон се разселил по крайбрежието на Северно море, а вторият клон се заселил по течението на долен и среден Рейн до Маас и Шелда, където граничел с алеманите. Салическите франки са споменати за първи път в римските писмени извори през 357 г. Те съобщават, че през IV в. племената във франкския съюз са били управлявани от няколко „подкрале“ или князе (*subreguli, reges*), избирани от по-издигнатите в социално отношение знатни родове, които са резидирали в т.н. *civitates-Reiche* (териториални владения със столица римски град, *civitas*), като например тези в Камбре, Турне, Кьолн и др. Те са били

зависими от Рим и в това отношение бихме могли да ги определим като „клиентни владения” със задачата да доставят войници за римската армия.

След заселването в Токсандрия през 358 г. като федерати на Западната Римска империя салическите франки овладяват тази територия като изходна база за разпространение на юг и югоизток. Задачата им е била да пазят римските граници от нашествията на хуни, алемани, бургунди и други племена. Другият клон на франките – рипуарските, остават като поселници по долен Рейн, но според новите изследвания те участват заедно със салическия клон масирано в създаването на франкското кралство на Хлодвиг. Рипуарските франки населяват областта *Francia Rhinensis*, отбелязана върху картата на космографа от Равена, (анонимен автор², написал съчинение около 700 г.) – това е територията между реките Рейн, Маас и Мозел, започваща на север от гр. Ксантен и стигаща на юг до градовете Мец и Тул. Те били подчинени по-късно от Хлодвиг I (481 – 511) и включени в държавата му. Своего наименование „рипуарски” те получили чак през VIII в., а дотогава били квалифицирани като „долнорейнски” групи от племена.

Според немските изследователи на ранната история на франките (имаме предвид немската школа на правото след Втората световна война с представители К. Босл, В. Данненбауер, Т. Майер, В. Шлезингер и др.³) тяхното политическо развитие преминава през три основни етапа: етапа на сакралната монархия (*Sakralkönigtum*) или епохата на неолита и бронза, етапа на военната демокрация (*Volkskönigtum*) – формална кралска власт с племенно народоуправление от времето на Цезар до Тацит, I в. пр. н.е. – I

²Itineraria Romana. Bd. II. Ravennatis Anonymi cosmographia et Guidonos geographica. Hg. von J. Schnez. Leipzig, 1929

³Сб. Herrschaft und Staat im Mittelalter. In – Wege der Forschung, Bd. II, Darmstadt, 1974, особено S. 134 – 190

в. от н. е., и етапа на военната монархия (*Heerkönigtum*), през IV и V в., преддържавния период преди създаването на варварските кралства, когато в тях се изграждат относително стабилни водещи династии. Тази схема на развитие на държавността при германските племена е възприета в европейската историография и до днес. За нас най-важен е третият етап, започнал с Великото преселение на народите – с нападенията на хуните върху западната половина на Римската империя, приета стандартна дата за това – 375 г. Под техния напор се придвижват и германските племена, като първи се раздвижват готите в Прикаспието, и тяхната посока на запад привежда в движение гепиди, франки, вандали, бургунди, алемани и други племена, които търсят места за заселване на юг като федерати. Вестготите стават първите федерати на Източната Римска империя през 376 г.

Основополагащ за варварското трайно историческо присъствие е първият федеративен договор, сключен между вестготите и Западната Римска империя през 382 г. след голямото поражение при Адрианопол през 376 г., в което загива император Валент. Този договор става модел при определяне на федеративните отношения с варварите. Той посочва за първи път задълженията на империята към племената – федерати: даване на област за заселване, задължителни хранителни рекрути с цел осигуряване на прехрана за варварите, правото на самостоятелно избирана от тях монархическа власт, военна служба като федерати и пр.

Вандалите стават федерати през 335 г. при император Константин Велики, алеманите – през 361 г. при император Юлиан, бургундите сключват федеративен договор със Западната Римска империя през 413 г. Остготите стават федерати на Източната Римска империя през 456 – 457 г.

След смъртта на западноримския император Майориан през 461 г. провинция Галия изпада в дълбока криза. Прекъсва се връзката с императорския двор в Равена поради варварското нашествие. Бургундите основават второ кралство със столица Лион и заселват плътно течението на р. Рона. Алеманите усядат след договора от 361 г. в т.н. Десетинни поля – зоната между Майн, Дунав и Рейн. При управлението на император Теодосий I (379 – 395) франките опустошават провинция Германия⁴ и се заселват, както казахме, в областта Токсандрия въз основа правото на *hospitalitas*, възприето от военната римска система на базата на сключения федеративен договор: правото на римската армия да получава 1/3 за прехраната си от населението при разквартируване. Това право са имали франки и вестготи преди създаването на държавни формации.

На франките като федерати на Западната Римска империя е поверена отбраната на империята срещу вандали, алани и свеви, а по-късно срещу алемани и бургунди. Франките заемат висши държавни постове в римската армия. Така например в двора на император Констанций II е имало франки на поста трибуни, командири на военни групи. При императорите Валентиниан I (368 – 374) и Грациан (375 – 383) те са заемали висши командни длъжности: четирима франкски военоначалници са притежавали най-високия военен пост на *magister militum* в римската армия – Merobaud (372 – 383), Richomer (382 – 384), Bauto (383 – 387/88) и Arbogast (388 – 394). Тези военачалници, които стават най-често римски генерали и са представители на висшата военна аристокрация при варварите, са получавали римско гражданство. Знае се например, че дъщерята на Баутон се омъжва за Аркадий, по-големия син на император Теодосий I. По този

⁴Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar. In – Quellen zur Geschichte des 7. und 8. Jahrhunderts. Darmstadt, 1982, III, 3, S. 85

начин варварската върхушка е търсела чрез родствена връзка с римския управляващ елит да основе династия, гарантираща политическото ѝ издигане и укрепване. Подобни примери има много: Гала Плацидия, сестра на император Хонорий, се жени за вестготския крал Аларих I; Аларих II – за дъщеря на Теодорих Велики; Аеций сгодил сина си за дъщерята на Валентиниан III; лангобардският крал Аудоин (547/8 – 561) имал два знатни брака: с внучка на Теодорих Велики и с внучка на тюрингския крал Базин; известният защитник на Рим от вестготите Стилихон се жени за племенница на Теодосий I. Вандалският крал Гейзерих отвлеча съпругата и дъщерята на убития император Валентиниан III (454 г.), като жени дъщерята за наследника си Хунерих. Може би най-фрапантният пример в това отношение, но неиздържан откъм „етикецията“ на варварско-римските отношения, е връзката на Хонория, сестра на западноримския император Валентиниан III, която се сгодила за Атила, „бича Божий“, и макар че била изпратена в изгнание от брат си заради това си деяние, то е дало повод на Атила да претендира за 1/3 от Западната Римска империя като зестра от Хонория.

В Панония е намерен следният надгробен надпис на убит в боя франк от III в.: *“Francus ego civis, miles romanus in armis”* („Гражданин съм франк, въоръжен римски войник“). Тези думи разкриват един изключително важен факт – че понятието “франк” е станало вече етноним за племената в големия племенен съюз на франките, прехождащ към организирана държавност, а след създаването на кралството при Хлодвиг I – и политоним за обединените в кралството племена (*gentes*). Надписът, който не е единствен сред данните на други писмени извори от късната Античност, документира освен това напредналата романизация на франкския субстрат, който през IV и V в. вече се е превърнал в интегративна част от империята.

До управлението на първия техен исторически доказан крал – Хилдерих I (460 – 481/2 г.) франките са били подвластни, както посочва най-известният техен летописец епископ Григорий от Тур (540 – 594), не на крале, а на херцози (*duces*) и “подкрале” (*subreguli, Unterkönige*). Във връзка с опустошаването на Кьолн от войските им начело с *dux* Genobaud рейнските франки изискват от Аеций, *magister militum* на Западната Римска империя, да им даде статут на федерати през 435 г. (което прави римският Сенат) и да признае заселването им по левия бряг на долен Рейн с цел защитата на римския *limes* от бургунди и хамави. В решаващата битка на Каталаунските поля срещу хуните през 451 г. една част от рейнските франки се бият на страната на Аеций заедно със салическите, а друга част – на страната на хуните, което достатъчно ни информира за тяхната политическа разединеност. *Comes* Арбогаст, сключил съюстен договор с Аеций, е въздигнат в *magister militum* на рейнските франки с център град Трир, където той управлява военно и политически самостоятелно през 60-70 години на V в. една значителна територия: на югозапад – до гр. Тул и до Майнц, границата с алеманите, на югоизток – до среден Маас и устието на Рейн. Но рейнските франки, които настъпват от север и завладяват провинциите Германия II (долна Германия) и части от Германия I (горна Германия), завладяват и „кралството” на Арбогаст през 485 – 486 г.

Салическите франки се появяват на военно-политическата сцена след 440 г., когато под водачеството на *Chlodio(n)* преминават през т.н. Шарбонска (Въглищна) гора, простираща се от днешния град Камбре до Брюксел, биват разбити от Аеций през 448 г. и заселени като федерати на империята в тази област.

Римските провинции, които те са заемали постепенно, са означени на географските карти като: област *Francia* (от Шарбонската гора, започваща на изток от Турне до Кьолн), област *Francia antiqua* (от гр. Ксантен на север, на изток от Рейн до Майнц на юг), и област *Francia Rhinensis* (от Кьолн между реките Рейн, Маас и Мозел до градовете Тул и Мец).

Както ни съобщава епископ Григорий от Тур в своята хроника „Десет книги история“, франките се организирали административно в новата си “родина” в стотни (*Gaue*) и в системата на римските *civitates*. Както отбелязахме, *civitates* като Камбре, Турне, Кьолн и редица други по Рейн и Маас се превръщат в управленски центрове на “подкралете” на салическите и на долнорейнските франки, сред които най-могъщ бил родът на Меровингите.

Меровингите били съюзници на Егидий (поч. през 464 или 465 г.), последният римски *magister militum* на Галия, който според Григорий от Тур⁵ е имал временно властта на техен *rex*. През 486 г. се състои решителната битка между **салическите** франки и сина на Егидий – Сиагрий при Соасон, при която франките, подкрепени от вестготите, разбиват римската войска и завладяват територията на юг до р. Лоара. А всъщност Хилдерих I е дължал своя възход на съюза си с Егидий и с наместника му *comes Paulus* (римски военачалник през 469 г. в северна Галия), които го подкрепяли срещу вестготите. Но политическите реалности не винаги съвпадат с моралните императиви. Хлодвиг I, неговият син, както ще видим по-нататък, не остава съюзник на вестготите, а ги разбива през 507 г. с помощта на бургундите и ги прогонва окончателно в Испания. **Годината 486 се приема за начало на франкската държавност.**

⁵ Григорий Турский. История франков. Москва, 1987., II, 12, с. 41

До смъртта си Хилдерих I остава “подкрал” (*subregulus*) със столица Турне в Токсандрия и е последният франкски военачалник със статуса на висш римски офицер и управител на провинция Белгика II в северна Галия. Тези си позиции той предава на сина си Хлодвиг. Тук ясно личи приемствеността от римските административни структури в сферата на франкската послужебна администрация. Освен това Хилдерих I е поддържал връзки с Одоакър (476 – 493), създател на първата варварска формация в Италия. Сведенията от изворите не ни ориентират към по-точни предположения за евентуален политически съюз между тях.

Броят на завоевателите франки се дава различно при различните автори. Най-умерени данни ни предлага Р. Шнайдер в книгата си “Франкската държава”, Мюнхен, 1990г., според който в територията между Сена и Лоара те са наброявали около 400 000 – 500 000 души спрямо местното население в Галия, състоящо се от 4 – 5 млн. души, т.е. те са били 10% спрямо галоримляните там. Други автори дават максимума от 800 000 души. Повечето от историците обаче посочват, че в областта Токсандрия, където салическите франки са били заселени като федерати, те са наброявали реално максимум 150 000 – 200 000 души, а на юг от Лоара, в Аквитания, те са били малцинство и са достигали до 2 – 4% спрямо местното галоримско население. Т.е. броят на франките е намалявал в посока от север към юг и запад в Галия. Историците дават засега обема на общото, смесено с франките население на Галия между 6 и 7 млн. души за периода VI – VII в.

Тук искаме да подчертаем важното обстоятелство, потвърдено от археологическите разкопки на некрополите между Елба и Лоара, че големият брой заселени франки в северна Галия е свързан с **постоянната и бавна, но непрекъсваща инфилтрация на поселенци варвари от III**

в. нататък сред местното население и във върховните постове на римската държава. Това обстоятелство стои в основата на по-мощната, отколкото се предполагаше досега, варваризация на Галия. Непрекъснатата, главно от страна на рейнските франки и осъществена без насилие колонизация в североизточна Галия от III в. нататък е изключително важна особеност на франкското заселване. **В това отношение франките са единствените сред германските народи, основали кралства в Западна Европа, които след преселението си не скъсват връзката с тяхната прародина и поради това формирането на държава при тях протича по-бързо и по-последователно.** Този факт предполага трайността на франкското присъствие в северозападна Галия преди 486 г. и континуитета на държавнообразователните процеси при тях. Различната етническа концентрация ще оформи през V-VII в. двете основни зони в кралството на франките: франкизираната северна и североизточна Галия (бъдещата Австразия) и романизираната южна и югозападна Галия (бъдещата Нейстрия), и ще предпостави след делението на империята при Вердюн от 843 г. етническият дуализъм между френския Север и френския Юг. Романизираната Бургундия ще се реализира като баланс между двете главни половини на франкското кралство.

Колонисти заселници, както сочат данните на некрополите между Рейн, Заале и Лоара, са били франкски военнопленници, пазещи главно границите на империята (*laeti*), обикновени франкски войници (*miles*) и франки-федерати на римска служба (*foederati*). Те живеели на места, изолирани от местното население в т. н. *terrae laeticae*, имали свои водачи и образували военни контингенти (*auxiliae*), които можем да асоциираме с военните дружини при Тацит. От друга страна некрополите между Рейн и Лоара сочат и смесено заселване на франки и галоримляни. Археологът Х. Бьоме вижда

в по-голямата част от франките колонисти не толкова лети, колкото свободни федерати, като по социален състав те вероятно са били земеделци-колонисти и франкская аристокрация⁶. Наред с тези данни археологическите артефакти в Трир, Кьолн и други места на масова франкская инвазия показват моменти на кървава гражданска война, на изселвания, убийства и терор над мирното население от страна на завоевателите. Без да навлизаме в подробности, може да обобщим всички намерени досега резултати от франкското проникване като смесица от мирно и военно-колониционно присъствие в североизточна Галия.

Постепенното и устойчиво франкско присъствие в тази част на Галия отбелязват също така археологическите, лингвистични и етнографски изследвания през 70 – 90-те години на миналия век. Тук ще подчертаем особено важния факт, че археолозите откриват в областта между Рейн и Заале особено богати на железни предмети (желязото е рядко използван през Средновековието материал), т.н. “ковашки” гробове, на брой около 200. Гробовете на франкската аристокрация от IV и V в. се познават също така по особено богатия набор от предмети на бита и войната. Учените предполагат определено по масива открити артефакти, че това са гробове на един по-издигнат социален слой, който в Салическият закон терминологично е бил интегриран в слоя на свободните общинници, защото в текста на закона той не е даден като отделна правна категория. Археологията обаче доказва недвусмислено съществуването на такава прослойка при франките от този период. Досега от меровингско време са открити около 100 000 общи с галоримляните франкски гробове в цяла Галия.

⁶Schneider, R. Das Frankenreich. München, 1990. In – Oldenbourg Grundriss der Geschichte, Bd. 5, p. 6 – 7

Въз основа на тези проучвания изследователите говорят определено за **съществуването на смесена галоримско-франкска цивилизация през IV – V в.**, означена като „цивилизацията на подредените в редици гробове“ (*Reihengräbercivilisation*) поради полагането на мъртвите в източна посока.

Този синтез е доказан като факт в научните среди в средата на XX в., но теоретично е разработен още през средата на XIX в. от големия френски позитивист и баща на “континюитетната” теория за прехода от Античност към Средновековие Фюстел дьо Куланж (1830 – 1889) в неговата “История на обществения строй на древна Франция” (1888 – 1892 г.). В противовес на неговите идеи за пълен и непрекъснат континюитет от късната Античност към феодализма марксистката историопис (главно разработката на Фр. Енгелс в “Произход на семейството, частната собственост и държавата”, 1875 г.) налага и до днес битуващата в научни разработки и учебници “катастрофична теория” за завладяването на Римската империя от варварите. Според нея германските народи са изиграли ролята на последния “крак”, ритнал стола на Западната Римска империя и се превърнали в класа-хегемон, която успяла да обедини и да поведе разбунтувалите се маси галоримско население, римски войници, роби и част от аристокрацията срещу “разложилата” се управляваща римска върхушка и така е подготвила създаването на германски кралства на нейна територия. В техните рамки на политическо развитие се осъществил преходът към феодализма.

Тази теория подценява като цяло синтезното развитие на двете общества и е вече остаряла на фона на новите интердисциплинарни изследвания, които подкрепят с нови данни континюитетната теория за периода IV – VII в., разглеждана от европейските учени днес като развитие без прекъсване,

осъществено според комплексните данни поетапно и с различна интензивност във варварските кралства в Западна Европа. Водещ фактор на тези процеси е легитимната династия, с която се отъждествява *gens*.

Именно **салическите** франки основават кралство начело с монархия, наречена **меровингска** по името на известния, но исторически недоказан крал на франките Меровей, за когото се предполага, че е бил син на Хилдерих I, участвал е в Каталаунската битка срещу хуните и е починал вероятно през 451 г. Името му – „**Меро**-вей“, се тълкува от лингвистите като алюзия с представата за “франки, идващи откъм морето” (вероятно се има предвид спомената вече пиратска активност на племената през I – II в. в *Salland*, прародината на салическите франки). Тази версия кореспондира според нас и с легендата на споменатия хронист Псевдофредегар за “морското чудовище”, която е митологичният „материал” на троянската легенда за произхода на франките.

Освен това в имената на ранните франкски вождове, крале и висши римски офицери с франкско потекло често се среща съставката “мер” – **Mero**-gaisus, **Theudo-mer**, **Richo-mer**, **Marco-mer**, **Rigno-mer** и пр., което насочва изследователя към съществуването на трайна езическа “морска” традиция при франките, фиксираща в масовото съзнание подчертано сакралния произход на водещите личности на франкската история.

Историците предполагат, че меровингският род е представлявал повече когнатична родова група (родство по мъжка и женска линия), отколкото обединение от агнатично обвързани родове (родство само по мъжка линия) с произход от общ прадед. Меровингите от гледна точка на агнатичните връзки са били от кралския род на Салите. Дългата коса, считана като

отличителен белег на меровингските крале при франките, е споменавана преди V в. и от Тацит за саксите и от Павел Дякон – при лангобардите. В дългата коса според варварите се е съхранявала харизматичната сила на кралете, както отбелязва бургундският историк Псевдофредегар⁷. Нейното отрязване, засвидетелствано от хрониста Григорий от Тур за сина на крал Хилперих I – Меровея⁸, а също така и при Гундовалд, син от наложница на Хлотар I⁹, е означавало на практика законната детронация на краля.

През етапа на т.н. *Heerkönigtum* (военна монархия) се създават необходимите предпоставки за развитието на федеративно организиран племнен съюз на салическите франки към монархическо управление. Политическата власт при тях еволюира от племенна организация начело с крал или вожд към тип варварски кралски абсолютизъм, както ще обясним по-нататък. Монархическото начало произтича както от развитието на вождизма, засилен като тенденция при преселението на германските племена, така и от необходимостта династията на Меровингите да обоснове трайно и законово своята първостепенна позиция в новозавладяната страна. При това положение е особено важно новосъздаденото кралство да постави най-напред върху сакрална основа прерогативите си на управление, което става факт при кръщението на кралете след Хлодвиг I.

Също така династията на Меровингите трябва да формира органи за държавно управление – местна и централна администрация, системата на кралските пратеници (*missi*) като орган за държавен контрол, да създаде законодателство и армия, да обоснове морално и фактически основната си

⁷ Срв. Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar .Op. cit., III, S. 89

⁸ Григорий Турский. Цит. съч., V, 14, 123 – 124

⁹ Пак там, VI, 24, с. 172

задача – да управлява като орган на мира и реда населението в кралството. В неговите рамки се извършва културно – етническата трансформация на варварско-романското начало.

Както посочва Исидор Севилски, виден философ и теолог и автор на трилогията „История на вандали, алани и свеби“, у всеки народ, *gens*, се развиват два основополагащи при формиране на историческата му памет елемента: произход от общ прадед и общо езиково единство¹⁰. Тези елементи влизат в канавата на създадената митология за произхода на *gens*, която от своя страна има за цел да изгради съзнание за единна общност при франките и да реализира възможността за спойката между различните народности в кралството. Чрез самоосъзнаване на монарха и на поданиците като едно неразривно политическо цяло се формира единният „държавен“ народ в кралството.

Като политически субект франките реализират себе си като единен народ, *gens*, в различни сфери на обществения живот, като войната, дипломатията, управлението на завладяната територия и пр., също така и в отделни презентационни актове като въздигане в кралско достойнство посредством народния вот и др. В рамките на кралството те създават представата за себе си като йерархически организирана общност, водена от краля си, по-късно изграждат и представата за себе си като териториално организирана политическа общност. Като политически субект франките развиват съзнанието за творене на собствената си история начело с рода на Меровингите, а като исторически обект те се идентифицират най-вече като поданици на централната власт, със съответните права и задължения.

¹⁰Isidori episcopi Hispalensis Etymologiarum sive Originum libri XX. Oxonii, 1911, IX, 2,1; 14.

Най-важен процес за нас в това отношение е самоосъзнаването на франките като **идентичен с династията си gens**, който проявява, сравнен с другите народи, определени национални качества, които ги издигат над тях като – смелост, твърдост, сила, независимост, харизматичен водач и пр. Тези качества очертават политическия автостереотип при франките. Той се активира обикновено при създаване на сложна политическа ситуация във варварските взаимоотношения, прехождеща към война. Може да се твърди, имайки предвид основните извори за меровингската епоха – хрониката на Григорий от Тур от кр. на VI в. „Десет книги история“, хрониката на Псевдофредегар от средата на VII в., „История на франките“ от средата на VIII в. и анонимната хроника „Деяния на Дагоберт I“ от първата третина на IX в., че възприемането на народа на франките от авторите, респ. от обществото се засилва по посока на „франкизацията“ на политическото самоосъзнаване на gens, в активиране присъствието на франките в творенето на историята им, в подчертаване значението на франкските обичаи в живота им и в този на техните монарси.

Така например, следвайки описанието на Псевдофредегар за Хлодио, един от първите крале на франките, той е посочен като „най-силния мъж на своя народ с резиденция в областта на Торингия, Есбаргиум“¹¹. Хронистът отбелязва храбростта на франките, когато Хилдерих I побеждава саксите при Анжер¹² (годината не е уточнена при Григорий от Тур), а авторът на „Деяния на Дагоберт I“ добавя: „Както това е според обичая на франките“¹³. Григорий от Тур говори за Меровингите като за „нашите крале“¹⁴. Освен това, докато при него действат просто хора, дружинници на

¹¹Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar. Op. cit., III, 9, S. 89

¹²Ibidem, III, 12, p. 97

¹³Gesta Dagoberti I, 1, 2. In: – MGH, SRM, T. 2, p. 401. Срв. тук Ронин, В. К. Франки, вестготы, лангобарды в VI – VIII вв.: политический аспект самосознания. В: – сп. Одисей 1989, с. 63 _

¹⁴Григорий Турский. Цит. съч., X, 9, с. 2

краля (*leudes*), съставлящи войската му, хронистите от VII – VIII в. често сменят тази категория с общите термини „*Franci*”, „*Francos*”¹⁵. Псевсофредегар пък подчертава като характерни черти на *gens Francorum* свободолюбието и смелостта при завладяване на части от Галия¹⁶, набляга върху управлението на крале като Хлодвиг I и неговия внук Теудеберт I (533 – 547), който прогонил пълководеца Нарзес от Италия, освободил и Сицилия от остготите¹⁷. Теудеберт I е първият варварски владетел, който е сякъл златни монети с образа си като август по примера на римляните. Хронистът заявява, че „нито един народ до днешния ден не можа да подчини франките на своята власт.”¹⁸. На крал Гунтрам, известен с набожността и миролюбие си, се възхищавали всички народи¹⁹.

В този смисъл за франките е много важен пролог II на Салическия закон, написан в средата на VII в. В него ясно са изразени качествата им, които народната легенда е съхранила и които в процеса на създаване на държавността помагат на *gens Francorum* да изгради самочувствието си като древен и славен народ: „Народът на франките – славен, утвърден в Бога, силен във войната, твърд в мирните договори, мъдър в съвета, благороден и здрав телом, отличаващ се с белота и красота, смел, бърз и жесток в битките, отскоро обърнат в католическата вяра, чист от ереси; и сега, когато се държеше още за религията на варварите, то, по внушение на Бога, вече търсеше ключа на знанието, а по характера на своите нрави жадуваше за справедливост, съхраняваше благочестието.”²⁰.

¹⁵ Ронин, В. К. Цит. съч., с. 63

¹⁶ Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegars, III, 3. Op. cit., S. 85 – 87

¹⁷ Op. cit., III, 44, p. 123

¹⁸ Op. cit., II, 6, p. 46

¹⁹ Prolog I des Salischen Gesetzes, 1. In: –Geschichte in Quellen, bearb. von W. Lautemann. München, 1969, S. 17

²⁰ От: История средних веков. Библиотека всеобщей истории. Составитель М. М. Стасюлевич, С. – Петербург, 1999, с. 317

В тези думи проличава и нещо много важно: съзнанието за историческата мисия на *gens Francorum*: да създаде могъщо кралство или „квазиимперия“ с Божия помощ, властваща над другите народи. Явно християнизацията на франките разширява политическите им амбиции като християни-католици, чиято цел е да разпространят Евангелието след езичниците. Това обстоятелство е доказано от завладяването от Хлодвиг I на територията на бившите съюзници-ариани, езичниците вестготи. Псевдофредегар дори подчертава помощта, която били оказали франките на римляните срещу остготите, без които те не могли да се справят сами²¹.

Династията е тази, която при варварите твори историята им, води ги към победа над враговете, дава им историческо основание да завладяват нови земи. **Династията като цяло дава представа за политическото развитие на един народ и поставя въпроса за неговото място в световната история.** Затова е толкова важно монархията, олицетворяваща *gens Francorum*, да търси своите древни и славни исторически корени. Необходимостта, “завоевателите” франки да управляват новото кралство като легитимни завоеватели и да имат власт, представена от политическите фактори монархия, аристокрация и народ, поражда търсене на “великия и древен” произход на *gens*. Една славна и дълга **генеалогия на монархията** би затвърдила освен това политическото и социално присъствие на германските *gentes* сред народите на Средиземноморието. И може би най-важната от изброените рефлексии на митологичното минало е обосновката на монархията като властова институция над народа посредством свръхсакралната ѝ същност, разкрита чрез митологията. Християнизацията ще довърши този процес на сакрализация на властта, преобразувайки

²¹Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar, II, 40, S. 53

езическия спомен за вожда-крал в християнската представа за владетеля като Божи представител на земята при късните Меровинги и при династията на Каролингите.

Проблемът за франкския произход има дълга и нееднозначна история. И досега този въпрос вълнува изследователи и общество, защото франкската цивилизация от края на V до средата на IX в., когато се разпада Карловата империя, е оставила дълбоки следи при формирането на европейската държавност. Проблемът за предисторията на франките е останал недостатъчно проучен, хипотезите са няколко, без приоритета на една единствена. От средата на IX в. досега не стихва публичният интерес към франкското минало, не на последно място и поради традиционното противоборство между французи и немци за корените на националната им история.

Хронологически погледнато, най-ранна е скандинавската теория. Тя е подкрепена главно с археологически данни. Според нея франките са дошли вероятно от южна Скандинавия, прехвърлили са се към крайбрежието на Северно море и по теченията на реките Рейн и Везер са се разселили в северозападна Галия от II в. нататък. Както казахме, Певтингеровата карта от II в. локализира племето “батави” на означения върху картата остров “Patavia” или “Batavia” в устието на Рейн. Можем да потърсим известни допирни точки на този факт с троянската легенда за франките при Псевдофредегар, за което ще стане дума по-нататък. Както отбелязва Дж. Барлоу в статията си за Григорий от Тур и неговата версия за франкския

произход²², в „Енеидата“ е имало пасаж за пристигането на Антенор и на троянците на северния бряг на Атлантическия океан, където те намерили град „Patavia“. Освен това, както видяхме по-горе, племето хауки, идващо от южна Скандинавия и причислявано от археолозите към северните германи, би могло да се включи и към групата на Рейн-Везер-германите поради възможното му частично сливане с племената на франките по крайбрежието на Северно море. Това предположение е важно за нас, защото обосновава по-реално исторически тезата за скандинавския им произход. Има и други податки в това отношение. В староанглийския епос от VIII в. „Беоуулф“, както и при хрониста на саксите Видукинд от манастира в Корвей (X в.) и в Кведлинбургските анали (XI в.) се прави връзка между салическият род на Меровингите и хауките, поради което в тези извори франките са били означавани като „*hauchos*“ и „*hugas*“. Изследователите считат, че на базата на предполагаемата принадлежност на хауките към франките би могла да възникне легендата за „морския“ произход на Меровингите, така както и „морското им минало“ на пирати до Испания и северна Африка през III в. би документирало подобна теза.

Освен това знаем, че сикамбрите, част от племенния съюз на франките, са били насилствено заселени от император Август именно в областта на град Ксантен в днешна Холандия, обозначен в изворите като „Troyn, Troia“. Също така в т. н. „Франкская таблица на народите“ от I половина на VI в. франките са упоменати като потомци на Истио, син на бог Ман (тук откриваме реминисценция с Тацитовата „Германия“), поради което съвременниците са считали, че франките са били родствени с римляните, алеманите и бритите.

²²Barlow, J. Gregory of Tours and the Myth of the Trojan Origins of the Franks. In: – Frühmittelalterliche Studien, Bd. 29, 1995, p. 89

Има и още едно обяснение за рода “Меровинги”: то е производно на името на племето марвинги (на старогермански „*mar-wig*” означава „прочут боец”), локализирано в областта на горна Елба в нач. на I в. от н. е. Горна Елба е съседна на Панония територия, която историкът на франките Григорий от Тур посочва като прародина на този сбор от племена. Освен тези хипотези, които не изчерпват проблема, ще отбележим още, че лингвистите намират в алитерацията “*Baunonia – Burcana – Borcum*” евентуални податки за франкското прехвърляне от южна Скандинавия към крайбрежието на Северно море, откъдето те биха могли да достигнат Панония.

Панонската легенда е представена от епископ Григорий от Тур в неговата “Десет книги история”. В гл. II, 9 той отбелязва, че франките били преминали от Панония към бреговете на Рейн и оттам в “Торингия”. Археолозите локализируют “Торингия” с римската *Colonia Ulpia Traiana* („*Troyana*”), днешния град Ксантен.

За обяснение на панонската версия при Григорий от Тур е необходимо да споменем, че тя е авторово дело, а не разпространена устна митологическа традиция. Именно епископът на Тур стои в основата на създаването на култа към св. Мартин в Галия, който най-вероятно е бил родом от Сабария, град в Панония. Св. Мартин е издигнат при Хлодвиг в ранг на държавен (кралски) и национален светец на франките. Св. Мартин е служил в римската войска, после е бил пътуващ монах и отшелник, и създал вероятно в Лигуж до Поатие група от ученици и анахорети. Около 371 г. е бил избран за епископ на Тур, но запазил отшелническия си начин на живот и създал в Мармутие до Тур общност от анахорети преди смъртта си през 397 г. В *Historia Francorum* на Григорий от Тур светецът, въздигнат от него като

националнообединителен фактор за франкския народ, служи като отправна хронологическа и морална точка в светоизживяването на автора и на съвременниците му. Той е вплетен в цялостната канава на творбата. Можем да твърдим с основание, че хрониката на епископа от Тур дефинира появата на националнозначими елементи във франкското самосъзнание, най-важното от които е отъждествяването на *gens Francorum* с легитимната династия.

Към нея, която води народа си напред в историята, отправя хронистът следното послание, написано веднага в увода на хрониката: монархията да не забравя своето минало, да не бъде толкова “свирепа” в действията си (тук писателят употребява термина “неистовско поведение”, имайки вероятно предвид гражданската война от 571 г. до 613 г. между кралете на Нейстрия и Австразия), да се съхранят вярата и църквите, да не изгасва стремежът към науките ²³. Това послание изразява както духовните приоритети на автора, така и илюстрира най-болезнените проблеми на неговата епоха, особено духовната девалвация, резултат от залеза на античната култура.

Не е случаен фактът, че Хлодвиг I издига за патрон на своята династия св. Мартин и че съпругата му Хродехилда прекарва последните си години в манастир в Тур, близо до гроба на светеца, където според очевидци непрекъснато се случвали чудеса. Хродехилда е първата кралица-светица на франките поради голямото си покръстителско дело – под нейно влияние Хлодвиг I приема през 596 или 598 г. кръщението в Реймс от архиепископ Ремигий. Той е първият варварски крал, приел християнството в римокатолическата му форма. Култът към светеца се разпространява и в

²³ Срв. първо предисловие към *Historia Francorum* на Григорий Турски..Цит. съч.,с. 5

други територии успоредно с разширението на кралството при Хлодвиг I – в територията на алемани, тюринги, бавари и пр.

Интерес представлява и друг факт – в средата на VII в. Псевдофредегар, продължителят на хрониката на епископа от Тур, споменава светеца във III част на хрониката си, глави 24²⁴ и 28²⁵, но само два пъти, във връзка с две събития – победата на франкския владетел срещу вестготския крал Аларих II през 507 г. и смъртта на Хлодвиг през 511 г., изрично изчислена от автора като 112-та година след смъртта на светеца от Тур. По-голямо внимание той не счита за необходимо да му отреди. Предполагаме, че през периода от близо век и половина разлика във времето на Григорий от Тур и на Псевдофредегар голямо значение е оказала появата на новия култ към св. Дионисий, бъдещият кралски и национален светец на западните франки, инспириран съзнателно и активно от меровингския крал Дагоберт I (613 – 639). Новият култ започнал успешно да “конкурира” традиционния култ към св. Мартин. Национален светец на бъдещите Каролинги става св. Дионисий, чиято крипта ще се превърне в кралски мавзолей, а кралските инсигнии на френските владетели традиционно ще се съхраняват в абатство Сен Дьони през цялото Средновековие.

Но нито при Григорий от Тур, нито при съвременника му Сулпиций Север, написал известното житие на св. Северин от Норикум (поч. 482 г.), панонската легенда не е подчертана особено силно. За нас по-важно е обстоятелството, че тя може би има допирни точки с троянския мит за произхода на франките. В сравнение с панонската легенда троянската се оказва по-жизнена и по-функционална през късната Античност вероятно поради силното присъствие на скандинавската митология в светоусещането

²⁴Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar . Op. cit., III, 24, S.113

²⁵Op. cit.,S.115

на епохата, респективно и в оформящата се политическа идеология на управленческата власт като цяло.

Споменатият по-горе бургундски хронист извежда франкския произход от троянците в две версии, отразени в хрониката му „Четири книги от хрониките на така наречения Фредегар“. Първата версия, предадена в книга II, 2 – 6²⁶ започва с разказа за първия техен крал Приам, който отвлякъл Елена. След Троянската война, спечелена от гърците, троянците (франките) напуснали Троя и се разделили на две части. Едната част достигнала до Македония, и троянците (франките) се нарекли *македонци* по името на народа и на страната, която ги приела и която те защитавали срещу враждебните съседни народи. След като подчинили [тези народи], те израсли чрез разнообразно по характер обучение като силни (мъже – б.м., В. Г.). От този македонски род произхождали много славни бойци като Филип и Александър Македонски.

С тези думи хронистът явно иска да обвърже франкския произход с другата по значимост народност в Европа – македонската.

Изложението се спира по-нататък върху съдбата на другата част троянци под водачеството на сина на Приам – *Friga*. Те се скитали много години и си избрали за крал *Francio*, по името на когото франките се нарекли така. **Именно с това свое твърдение Псевдофредегар се явява нов и оригинален в сравнение с Григорий от Тур, защото той обосновава за първи път във франкската хронистика по този начин франкското наименование.** Франките воювали с много народи, опустошили част от Азия и никога не позволили чужд народ да ги завладее (тук се фиксира тяхното основно качество като *gens* – свободолюбието). После те се обърнали към Европа и

²⁶Kaiser, R. Fie Franken: Roms Erben und Wegbereiter Europas? Idstein, 1997, 123 – 125

се заселили между Рейн, Дунав и океана (Атлантическия). След смъртта на вожда си те избрали от тяхната среда херцози (военачалници), под чието водачество непрекъснато печелели победи. Тук хронистът подчертава отново като характерни черти на франките смелостта и свободолюбието им, т. е. неподчинението им на чужда власт, било то римска или друга, което те защитавали с всички сили.

Хронистът завършва изложението на първата версия за произхода на франките с легендата за съществуването на трета част от троянците (франки) под името "турки" („*Turchi*"), заселени след преминаването им през Азия по горното устие на Дунав между Океана (Атлантическия) и Тракия, които имали крал с име *Torgotus* (този крал е исторически недоказан), по който те получили това си име.

В гл. III, параграф 2²⁷ на своята хроника Фредегар отбелязва втората си версия за франкския произход. На фона на многото повторения спрямо първата версия ще отбележим само новите моменти. Едната част от преселилите се в Македония троянци (франки) се нарекли "*фриги*" по името на *Friga*, син на *Приам* и брат на *Еней*. Другата част преминала през Азия и се преселила на бреговете на Дунав и на океана, след което се разделила на две части. Едната част начело с краля им *Francio* се заселила по бреговете на Рейн, където започнала да строи град на име "*Troy*". Според нас този пасаж показва стремежа на франките към уседналост и териториална централизация, база на една бъдеща държавност.

По-нататък, използвайки данни от световната хроника "*Liber Generationis*", авторът подчертава библейския генезис на франките: той

²⁷ Виж Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar. Op. cit., S. 85

уточнява в гл. V на хрониката, че потомците на Яфет, син на Ной, били „*Trociane, Frigiiae*“, и асоциира франките с троянците. Така франките се оказват потомци на Яфет и на тази основа авторът ги счита за родствени и с римляните, водещи произхода си от другия син на Ной, Еней²⁸. Тъй като Еней и Фрига били синове на Приам, този факт сочел според хрониста близката родствена връзка между франките и римляните. Ето славното и толкова древно историческо начало на франките, което обосновава тяхната историческа мисия – да обединят народите на Европа под свое управление. Същата провиденциална мисия присъства в пролог II на Салическия закон на франките.

В тази част на хрониката откриваме и библейски обоснованата идея за *Translatio imperii*, възприета от хрониката на Йероним, друг важен източник на Псевдофредегар. Авторът представя по неговата схема от четири империи следната поредица: вавилонска – асирийско-мидийска – персийска – римска – **франкска** (подчерт. мое – б. м., В. Г.) империя²⁹. Виждаме, че хронистът добавя пета империя към класическата схема, което представлява решителна и смела авторова намеса в съчиненията на древните автори, в случая при св. Йероним. Казаното ни насочва към заключението, че този пасаж е имал същностно значение за Псевдофрегар, който е искал да обоснове не само троянския произход на франките, но и да „вмести“ историческото им съществуване като **империя** в контекста на световната история. С това той инициира особено силно идеята за национална идентичност на франкския народ и за неговото равнопоставено положение със съвременните му народи и държави.

²⁸ Виж Wallace-Hadrill, J. *The Long Haired-Kings and other studies in Frankish history*. London, 1962, p. 79

²⁹ *Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar*. Op. cit., III, 38, S. 85

В гл. III, 42 авторът на хрониката се спира на друг важен за нас момент: значението на кралската институция. Хронистът споменава, че още при крал *Агила* (вестготски крал от 549 до 555 г.) готите имали порочния навик да убиват кралете си, ако те не им били “приятни”. Тук можем да открием косвено указание за това, че чрез този пасаж Псевдофредегар се конфронтира с проблемите на своето време – с политическия хаос в разпадащото се кралство на франките през VII в., със залеза на монархията през периода на “ленивите крале”, започнал след управлението на Дагоберт I.

Псевдофредегар остава особено популярен в средновековната историография с легендата за морското чудовище, която ще си позволим да разкажем по-подробно с авторовите думи: в гл. III, 9³⁰ хронистът говори за това, че след управлението на кралете на франките *Priam, Friga, Francio* и *Teudomer* (исторически неидентифициран владетел) властта била приета от *Chlodio*, син на *Teudomer*, който завладял територията на галите до р. Сома. *Chlodio* бил най-силният мъж сред своя народ и резидирал в областта на торингите. Както разказва легендата, той се разхождал веднъж с жена си по морския бряг, и когато тя влязла в морето, я нападнало морско чудовище – „*bestia neptuni Quinotauri*” с глава на бик. Бикът е тотемно животно при древните германи. По този начин легендата съчетава древни езически сакрални елементи с популярната история на Минотавъра в гръцката митология. Това предположение изказва още Исидор Севилски в своите „Етимологии”.

След коитуса с морското чудовище жената на Хлодио родила син и го нарекла Меровея. В същия пасаж Фредегар споменава нещо много важно

³⁰Ор. cit., III, 9, 89 – 91

за изследователите на езическото минало на франките, което отбелязахме преди – че характерен атрибут на меровингските владетели била дългата коса, най-важната изява на сакралността им. Ние я откриваме върху единствените златни монети, сечени от династията от Теудеберт I, крал на Австразия.

Към тази легенда, за която Григорий от Тур и анонимната *“Liber Historiae Francorum”* (написана през 30-те години на VIII в.) не споменават нищо – което още не е обяснено като исторически факт, съществува дълготраен интерес през цялото Средновековие. От друга страна, езическите “следы” на франкския генезис презентират свръхсакралната същност на кралската институция, която гарантира заедно с църковната благословия при кръщението на Хлодвиг I неотменимо дълготрайността и запазването на династията. Кръщението на Хлодвиг I в Реймс “запечатва” съюза между Църква и Кралство, който ще бъде преподновен при миропомазването на Пипин III, бащата на Карл Велики, през 751 г. Езическите елементи в обосновката на франкския произход се извяват особено силно през етапа на военната монархия (Heerkönigtum).

Според по-нови данни на английските учени, и по-специално на Уолас-Хедрил³¹ историците имат сериозни основания да считат, че преди написването на Фредегаровата хроника тезата за троянския произход на франките се среща в по-ранни писмени извори, като например в прозата на Лидий (ср. на III в.), в съчиненията на Амиан Марцелин и Авзоний (кр. на IV в.) и др., което доказва по-силното присъствие на този мит в късната Античност, отколкото се предполагаше досега. Вероятно Григорий от Тур

³¹ Срв. Wallace-Hadrill. Op. cit., p. 80 ff.

определено го е познавал, но не е счел за необходимо да го отбележи поради антипатията си към античната езическа митология.

В анонимната история *“Liber Historiae Francorum”* троянският мит е модифициран. Хрониката е написана от нейстрийски автор около 727 – 728 г. За произхода на франките се говори в гл. 1 следното: в Азия имало град на троянците, който се наричал Илиум (*“Illium”*), там управлявал Еней. “Народът бил смел и силен, мъжете имали необуздана жажда за война и винаги воювали, докато не победили своите съседи около тях.”³². След разрушаването на Троя Еней останал в Италия да се бори с 12 000 армия, стигнал с кораби до устието на Дон и през Азовско море троянците се прехвърлили в Панония. Там те изградили град с името Сикамбрия (името на едно от племената във франкския племенен съюз). Тук според археолозите става въпрос вероятно за крепостта Аквинеум, днешния град Буда. Според хрониста франките били диви и жестоки, но изключително смели воители, горди със своя произход. Както говорят изворите, те отказали да бъдат данъкоплатци на римския император и се гордеели със своята свобода да не плащат данъци на империята!³³. Името *„francs”* означавало според анонимния автор „свободен” (от данъци).

Ще посочим накратко, че в гл. 5 на хрониката Хлодвиг I е представен погрешно от автора като син на *Фарамунд*. В анонимната хроника на това място липсва митът за морското чудовище, разказан от Псевдофредегар. Описанието на наследниците на Хлодвиг I се води по първите шест книги на Григорий от Тур. В хрониката се описва най-пространно в шест глави кървавата гражданска война между владетелите на Нейстрия и Австрия

³²LIBER HISTORIAE FRANCORUM (paucis locus abbreviatus). DAS BUCH VON DER GESCHICHTE DER FRANKEN (unwesentlich gekürzt). In: – Quellen zur Geschichte des 7. und 8. Jahrhunderts. Darmstadt, 1982, 1, S. 341

³³Op. cit., 3, 343 – 345

за периода 571 – 613 г. Името на династията се извежда традиционно от Меровея, син на Хлодио. Тук династическата приемственост е спазена³⁴.

Периодът на “ленивите крале”, когато кралството е управлявано в трите си части на практика от тримата майордоми, е отразен въпреки многото погрешни сведения и хронологически пропуски като цяло вярно от хрониста. Според нас глава 47, където е разказано за борбата за власт между майордомите на Австразия и Нейстрия, заслужава особено внимание. В гл. 49 е отразен изключително важният момент за първия опит на Пипинидите, майордоми на Австразия, да завладеят трона чрез узурпация (по-точно чрез династическо осиновяване) през годините 656 - 662, за което ще разкажем по-подробно в съответната следваща глава.

Голямата стойност на хрониката се състои както в предаването на това единствено по рода си историческо събитие през епохата на късните Меровинги, така и в единствените оцелели за нас сведения в хронистиката за брака между наследниците на Арнулф от Мец и Пипин от Ланден – Анзегизел и Бега (в 48 глава), и победата на потомъка им Пипин II в битката при Тертри от 687 г.

Относно проблема за франкския произход ще споменем още легендата за светата ампула на архиепископ Хинкмар от Реймс (806 – 882), която е от изключително значение за нас предвид установената през цялото Средновековие традиция на миропомазване на владетелите – един свръхсакрален и легитимиращ властта им фактор. Използвайки ранни източници като хроники, устната традиция и пр. в региона, Хинкмар описва в съставеното от него по поръчка на западнофранкския владетел Шарл

³⁴ Срв. династическата таблица при Ewig, E. Die Merowinger und das Frankenreich. Stuttgart, Berlin, Köln, 2001. In – Urban-Taschenbücher, Bd. 392, S. 264 ff.

Плешиви (840 – 877) житие на св. Дионисий факта на кръщението на Хлодвиг в Реймс от св. Ремигий. Както той разказва, церемонията по pokrъстването щяла да бъде осуетена поради липсата на миро (масло), когато като по чудо бял гълъб (Свети Дух) донесъл в човката си ампула с чудотворно миро – *chrisma*. Мирото се съхранило по чудодееен начин до Великата френска революция от 1789 г., когато ампулата била унищожена.

Миропомазването е основен конститутивен акт при кралските коронации на всички средновековни владетели. То е израз на стремежа към супремация на *sacerdotium* над *regnum*, особено силно изразен през XIII в., когато се формират централизираните европейски монархии и църковната власт достига своя зенит. Миропомазването обосновава най-силно кралската харизма на краля-свещеник, обединявайки по този начин езическа и християнска традиция.

Друга изключително важна според нас заслуга на архиепископ Хинкмар е участието му, вероятно и авторството му, в съставянето на историческия цикъл за делата на крал Дагоберт I – “*Gesta Dagoberti*” през 835 г. в абатство Сен Дьони, с което в абатството се утвърждава и разпространява култът към св. Дионисий, националния светец на западните франки и по-късно на новата династия Капетинги. От VII в. нататък гробницата на св. Дионисий се превръща в кралски мавзолей, където се презентира несъмнено франкско-френската приемственост: там са погребани меровингските крале Дагоберт I и жена му, съпругата на Хлотар I Арнегунда и Хлодвиг II, а от Каролингите – Карл Мартел (714 – 741), Бертрада, майката на Карл Велики, Пипин III (751 – 768) и Шарл Плешиви (840 – 877). От Капетингите, управляващата династия в кралство Франция до 1328 г., там са положени всички

средновековни владетели на Франция с изключение на Филип I (1060 – 1108) и Луи VII (1137 – 1180).

Написвайки ново житие на светеца Ремигий от Реймс, Хинкмар проявява голям интерес, по чисто практически причини, към обичайното право на франките – Салическия закон, съставен при Хлодвиг I. Той е искал да сравни с оглед на финансовите потребности по негово време съотношението солид – денарий, което е било различно от това през VII в. А според повечето изследователи³⁵ Хинкмар е участвал и в преработката на официалната редакция на *Lex Salica*, дело на скриптория при Реймската църква, която се извършва по нареждане на Карл Велики.

Хинкмар е имал фундаментални за времето си познания в историческата, църковната, правната, философската и дори дипломатическата област³⁶. Ние свързваме неговото име с огромната му заслуга да създаде и утвърди коронационния церемониал на европейските монарси в Западна Европа през Средновековието. Средновековната историография на Франция и Германия се е интересувала от генезиса на своите прадеди. Примерите са многобройни и те започват с известната биография на Карл Велики от Айнхард, в която Меровингите са обрисувани в подчертано отрицателна светлина, дело на придворната историография: “А на краля не оставало нищо друго, освен да се задоволи с титлата и с разпусната коса и неподстригана брада да стои на трона и да си дава вид на владетел, изслушвайки пратеници отвсякъде и отправяйки ги с отговори, на които

³⁵Wallace-Hadrill. Op. cit.,Cap.V, 19

³⁶ В. Гъркова. Живот и дело на архиепископ Хинкмар от Реймс, в: сб. В памет на Георги Сотиров, <www.mediaevalia.eu>. Специално издание, 140 – 171

бил подучен или които дори му било наредено да дава, представяйки ги за свои собствени.”³⁷.

По-нататък – автори като саксонеца Видукинд от манастира в Корвей, също така и житиеписците на френските крале Хуго Капет, Филип II Огюст, Луи IX Свети и др. са се интересували от франкското минало и произход с оглед на актуалните политически и културни интереси на своите владетели, които са развивали собствена политическа идеология, опираща се на връзката между крал и народ. Националният символ на Франция – орифламата, поставен върху облеклото на кралете и върху националното им знаме, е всъщност знамето на абатство Сен Дьони, чийто суверен е бил кралят. Начиная от годината 1223, когато започва управлението на френския крал Луи VIII, всички Капетинги се миропомазват с *chrisma* и се коронясват в Реймс, но кралските инсигнии се съхраняват традиционно в Сен Дьони. Знаково кралско име на Капетингите е Луи, производно от *Chlodwig*.

През XIII в. по поръчка на Филип II Огюст³⁸ монахът Примус очертава в съчинението си победоносно триадата “Меровинги – Каролинги – Капетинги” на базата на кръвната им приемственост, която не е доказана поради факта, че не съществува в действителност. През XIV в. Хлодвиг I е честван във Франция вече като светец.

Германските владетели от династията на Отоните са се миропомазвали и коронясвали традиционно в Аахен, в палатинската църква, където е погребан Карл Велики. Знае се, че след норманското нахлуване в града през 881 г. гробът му е бил разграбен и почти унищожен. По-късно от черепа на

³⁷ Айнхард, Животът на Карл Велики. Плевен, 1994, с. 16

³⁸ Фавие, Жан. Карл Велики. София, 2002, с. 659 и сл.

Карл Велики император Фридрих I Хохенщауфен (1152 –1190) заповядва да се направи златна мощехранителница. Без да навлизаме в подробности, ще отбележим, че особено при династията на Щауфените Карл Велики е честван като покровител на Свещената Римска империя, като пример за владетел, и е възведен от папа Пасхалий III в ранг на светец – което е било нужно за обосновката от Фридрих I на *Translatio imperii* в противовес на конкуриращата го папска партия, с която той влиза в остър конфликт. Канонизацията на Карл Велики през 1165 г. има за основа именно конфликта му с папа Александър III, за когото е било напълно неприемливо германският владетел да носи титлата “император на римляните”. По-късно, през март 1350 г. синът на император Лудвиг IV Баварски (1314 – 1347) дава следните *regalia* на приемника си император Карл IV (1347 – 1378) в знак на благодарност за признаване от негова страна на феоделите от неговия бащин патримониум: бяла дреха с ръкави, украсени със скъпоценни камъни и перли, червената наметка и златния глобус на св. Карл, мечът на св. Карл, короната му³⁹ и бродираните му ръкавици⁴⁰.

Генезисът на франките и историческото им значение за образуването на Европа като единен, със специфични и трайни характеристики континент, през Новото време също попада като научен проблем под знака на изострена политическа конфронтация и идеологизация. През XVIII в. във Франция и Германия под влияние на т. н. келтофилия (доминантен интерес към келтите) и във връзка с първия научен спор за генезиса на феодализма в Европа, тезата на немската опозиция в лицето на граф дьо Буленвил, макар и повлияна силно от расовата теория, довежда изследователите до преоценка ролята на франките като основатели на Европа. Докато

³⁹ Всъщност истинската корона не е запазена, а като такава е приета друга, направена по стария образец, по короната от II половина на X в. в Майнц

⁴⁰ Фавие, Жан. Цит. съч., с. 656

французите държат да са приемници на келтите или галите, които според тях били създали много цивилизационни постижения за разлика от “дивите” германи” на Тацит, то партията на немските привърженици съзнателно им противопоставя германите като нова, по-примитивна, но и “по-перспективна” цивилизация с оглед на бъдещето. Немската “партия” в обществото се гордее, че дошлите от северните краища на Европа франки са покорили начело със своите крале и аристокрация галите, завоювали са в V в. галоримляните и са създали трайна държава за разлика от келтите. По времето на Наполеон и след него – при Реставрацията, се е поддържала активно тезата за франкско-френската приемственост. Научните изследвания вървят в тази посока – историографията в лицето на католиците-мавристи⁴¹ през XVIII в. предприема мащабно изследване на житията на франкските крале и кралици – светци, особено на св. Хродехилда, съпругата на Хлодвиг. Германофилията в Германия, контраеквивалент на келтофилията във Франция, обосновава значимата и днес теза, намерила място в съвременни учебници и книги, че германи и немци са етнически равностойни и свързани. В правните истории на Г. Вайц и на Х. Брунер⁴² е отразена тази линия на разглеждане, кореняща се във възгледа за един “праисторически” немски народ, разделен на племена, чийто генезис е отразен и в Библията. Немската историография на XIX в. е подчинена на стремежа исторически и правно да обоснове имперското единство, съществуващо още от времето на Меровингите и на Каролингите. Тенденцията на романизация на меровингската епоха срещаме през XX в. като актуална в изследванията на известния австрийски медиевист Алфонс Допш в „Стопанско развитие през каролингската епоха” (1918 – 1920 г.) и

⁴¹Николов, Й. Увод в общата медиевистика. С. 1994, 161 и сл.

⁴²Kaiser R. Op. cit., S.16 ff.

при белгийския историк Анри Пирен в „Социално и стопанско развитие през Средновековието“ (1922 г.).

През XX в. се налага тенденцията към интердисциплинарни изследвания, прокарана от Х. Обен, Й. Мюлер и Х. Петри. Бонският институт развива методите на археологията, историята, езикознанието, антропологията и др. в комплексно научно проучване за ранната франкская история, и тук за първи път се обосновава не завоевателната и “катастрофическата” теза на Фр. Енгелс за внезапния край на Римската империя, а тезата за постепенното инфилтриране на франкското население (заселници, войници и аристокрация) сред галоримското от началото на III в. нататък. През 1973 г. излиза от печат немският сборник “Поселение, език и поселенческа структура във франкската държава”, основан върху програмното съчинение на Х. Петри и Фр. Щайнбах “За основополагането на европейското единство чрез франките” (1939). Днес общество и учени адмирират идеята за “общо и различно в едно единство”, което означава, че западноевропейското общество и научни среди днес не трябва да търсят конфронтацията в историята, а единството и приемствеността между различните фактори при създаване на франкската държавност, както и необходимостта да се очертае истинският принос на франките за генезиса на европейското единство.

2. Извори за ранната история на франките.

За франките, както и за другите западногермански племена, липсват собствени писменни извори от ранното им историческо минало, въпреки че от векове те са били в контакт с римляните. Първите писмени сведения за франките са от римски писатели, като романизирания гот Йордан, Амиан Марцелин, Аврелий Виктор, Сидоний Аполинарий и др. Вместо писменна франките са развили оралната си култура, посредством която са пренасяли

знанията си. При тях липсва също така устно предавана традиция за тяхното *origo gentis*, какъвто е случаят при готите (генеалогия, сътворена от Касиодор и ревизирана от Йордан), при лангобардите – от Павел Дякон и пр.

От времето преди Хлодвиг I съществува едно единствено свидетелство за езическия произход на франките – намереният гроб на баща му Хилдерих I (поч. през 481/482) в Турне или днешен Брабант, Холандия. В гроба, открит през 1653 г., са намерени златен амулет с формата на бича глава, символ на земеделския бит на франките в прародината им. Освен това, както знаем от Тацитовата „Германия“, племенните крале на саксите са били возени след избирането им тържествено на волска кола и така са обхождали територията и са заявявали своята власт. В гроба са намерени още 20 скелета на коне, щит и копие, златен пръстен-печат с надписа „*Hilderici regis*“ заедно с пурпурна наметка, обшита със златни пчели, които са били сакрален знак на меровингската династия. Подобен пръстен – печат е намерен също така в гроба на кралица Арнегунда, съпругата на Хлотар I (511 – 560/561), и тяхната употреба сочи римската традиция на подпечатване на документи, каквито франките не са водели в своята канцелария. Дългата коса е указвала на произхода от кралския род на Меровингите, но според други историци е била митологическа реминисценция на култа към бог Водан или Один, което е по-трудно доказуемо.

За времето на Хлодвиг I е запазено само едно писмо от него от 507 г. до епископите на вестготска Аквитания. От края на VI в. съществуват събрани в *Sammlung Epistolae Austrasicae* писма на меровингски крале и кралици, при които обаче е трудно да се различи, дали те са били директно отправени до

адресата владетел, или до нотариуса на крал Хилдеберт II (575 –596), който ги е събирал и преглеждал.

Друг неоспорим меровингски писмен извор е химнът, написан от крал Хилперих I (561 – 584) в чест на св. Медар от Соасон, патрон на града. Това е единственото запазено автентично свидетелство на меровингски владетел за културно-духовните му интереси, чиито литературни, теологически, художествени и поетични дарби Григорий от Тур отразява с голяма доза ирония в своята творба “Десет книги история”⁴³. Сравнявайки го с поета Венанций Фортунат, епископът възхвалява не краля си, а придворния поет с най-красиви думи.

Венанций Фортунат е роден между 530 и 540 г. в Италия. Той пристига от Равена в двора на австразийския крал Сигиберт I (561 – 575) в Мец, след което през Париж отива в Поатие и през 567/568 г. се включва активно в поетическия и културен кръг на кралица Радегунда, съпруга на Хлотар I. Тя основава до Поатие манастира “Св. Кръст” и поради отвращение от съпруга си, който убива брат ѝ пред нея, тя го напуска и остава там до смъртта си. Според легендата манастирът бил основан, когато византийският император Ираклий донесъл частица от свещения Христов кръст за нея от Йерусалим. В песните си, посветени на владетелите Брунхилда, Радегунда, Хилперих I и Сигиберт I в Австразия и Нейстрия поетът ги възхвалява в античен маниер, т. е. в най-положителна светлина, без да държи сметка за истинските им качества. Фортунат дори не споменава гражданската война между кралствата Австразия и Нейстрия, започнала през 561 г. заради неочакваната и (според съвременниците) предизвикана насилствено смърт на първата съпруга на Хилперих I, чиято сестра е била Брунхилда, съпруга на

⁴³ Григорий Турский. Цит. съч., V, 44, с. 149

Сигиберт I. За убийца е посочена Фредегунда, която от слугиня и наложница става официална съпруга на нейстрийския крал Хилперих I. Между съпрузите и техните жени се разгаря кървава гражданска война, приключила през 613 г. с жестоката, но заслужена според Хлотар II смърт на Брунхилда, завързана за краката на необязден кон. Въпреки това всички меровингски владетели се представени от Фортунат в най-добрата си светлина – силни, смели войни, набожни и милосърдни, красиви и целомъдрени (което съвсем не отговаря на истината⁴⁴), а техните кралици са добри, красиви и много целомъдрени – античен стереотип, прилаган навсякъде в творбите му. През времето им на управление дори и да имало война, кралиците се стремели към мир. Неговите литературни съчинения⁴⁵ могат да служат дори като пример за “огледала на владетели” за следващите крале. Поетът възхвалява особено много покровителката си Радегунда, която след смъртта си е провъзгласена от католическата църква за светица. Фортунат умира като епископ на Поатие през 600 г.

Творчеството на Фортунат, както и съчиненията на автори като Амиан Марцелин (325/330 – след 391) “*Res gestae*”, на Аврелий Виктор (ок. 320 – ок. 390) “*Liber de Caesaribus*”, латински панегирици, хроники като тази на Проспер Тирон от Аквитания (ок. 390 – след 455), Галската хроника от 452 и 511 г. и хрониката на Мариус от Авенш, обхващаща периода от 455 г. до 581 г., сборникът “*Scriptores Historiae Augustae*” от V в. и др. илюстрират факта, че изворите за периода V – VII в. нямат франкски произход, а са предимно дело на латински автори, повечето римски, отчасти и гръцки. Сред гръцките свидетелства посочваме особено църковната история на Созомен (400 –

⁴⁴ Така напремер Дагоберт I, за когото Фортунат пише епитафия, има 5 съпруги, едната от които е наложница. Срв. генеалогичната таблица при E. Ewig. Цит. съч., приложението

⁴⁵ За него срв. Venantius Fortunatus, *Personal and Political Poems*. Transl. by J. George. Liverpool, 1995.

450), продължение на тази на Евсевий Кесарийски, хрониката на Зосим (кр. на III – нач. на IV в.), историята на Прокопий (поч. ок. 562г.) и на Агатий (поч. 579/582 г.), и двамата езически писатели. Следва да споменем писмата и поезията на Авзоний (поч. 393/394 г.) и на Сидоний Аполинарий (430 – поч. 489 г.), както и критичното и богато на информация съчинение на Салвиан Марсилски “За божиято управление (539 г.).

Най-добрият историк на ранната франкска история е Григорий (540 – 594), епископ на Тур от 573 г. до края на живота си. Съчинението му има заглавие “Десет книги история” (“*Libri historiarum X*”), но през цялото Средновековие народната памет е съхранила популярното *Historia Francorum*. Хронистът на лангобардите Павел Дякон най-рано, през VIII в., ѝ дава названието “История на франките”. През Средновековието творбата е била известна и като “Църковна история на франките”. Популярното ѝ име е причина оттук нататък Григорий от Тур да се авансира от историците като основен свидетел на франкската монархия и на франкската църква.

Григорий от Тур произхожда от знатно сенаторско семейство от Клермон. От генеалогичното му дърво, което М. Хайнцелман представя в труда си⁴⁶ разбираме, че преките му прадеди са били епископи на Клермон, Лангр и Лион. Негов дядо по бащина линия е Галус, епископ на Клермон (523 – 551), а дядо по майчина линия е бил Аталус, епископ на Лангр (506/567). Брат на баба му е бил Ницетий, епископ на Лион (551/552). Въпреки това в книгата си той никъде не парадира с родословието си на знатен галоримлянин.

Не всички данни за неговия живот са ясни. От “История на франките” той споменава за себе си само в главите V, 5; V, 11 и V, 14. Интерес представлява

⁴⁶Heinzelmann, L. Gregor von Tours (538 – 594). <Zehn Bücher Geschichte>. Historiographie und Gesellschaftskonzept im 6. Jahrhundert. Darmstadt, 1994

фактът, че споменатите по-горе негови роднини-епископи са били въздигнати след смъртта си в светци и той ги упоменава, стремейки се да покаже в книгата си Божиите чудеса в техния живот, а не толкова значението на аристократичния си произход. За светците от рода си той пише жития. Известно е, че неговият дядо Ницетий е бил първият кралски епископ във франкската държава. Съчинението му „Десет книги история“ е написано в духа на църковната традиция, в него доминира съзнанието за отговорността на епископския му пост и мисионерското значение на писаното от него: “Имайки намерение да опишем войните на царете с враждебните народи, на мъчениците с езичниците, на църквите с еретиците, и преди всичко искайки да изложи своята вяра, за да не може бъдещият читател да се усъмни в това, че аз съм католик.”⁴⁷. Историята на епископ Григорий от Тур не е история на франкския народ, а е изцяло църковна история на франките и е проникната от идеята му, че той самият може би е Божи пратеник, продължител на старозаветните пророци, спасители на царството Израил. Цялата му творба е доминирана от влиянието на св. Мартин от Тур, основоположникът на монашеството в Галия.

Епископът започва историята на своя народ по модела на църковните хроники от библейското създаване на света и завършва последната X глава със списък на всички епископи, управляващи в Тур до него. С това той ясно акцентира върху водещата роля на църквата в кралството на франките и по-специално върху ролята на епископата в Тур, където е гробът на св. Мартин. Историята си той завършва с годината 591.

⁴⁷ Григорий Турский. Цит. съч., I, втори предговор, с. 7

За политическата му ориентация можем да кажем следното: тъй като Тур се явява най-западният аванпост на Австразия между нейстрийското кралство на Хилперих I (561 – 584) и южното, Бургундия, на Гунтрамн (561 – 592), и понеже впоследствие градът е завладян от Хилперих I до 584 г., симпатиите на епископ Григорий изобщо не са на страната на този амбициозен владетел. Той дава негативна като цяло оценка на Хилперих I, наричайки го “Нерон и Ирод на нашето време”⁴⁸.

За историците е особено ценен фактът, че от изворите на епохата само в творбата на епископа на Тур можем да намерим договора от Анделот от 587 г.⁴⁹, сключен между кралица Брунхилда, Хилдеберт II и крал Гунтрамн, който установява мир между кралствата Австразия и Бургундия и решава въпроси от наследствен характер.

Характерно за неговия труд е обстоятелството, че всяка от книгите има собствена тематика, а главите са самостоятелно изведени. Затова на изследователите е трудно да открият непрекъсваща смислова връзка между тях. Най-важното обаче за историците е обстоятелството, че от V до X глави се говори за съвременната нему история, описана с рядко умение от автора. Това е живо, автентично и конкретно повествование, в което на преден план е изнесена историята на кралете и на църквата. Годините, които тези глави обхващат, са само 16 – от 575 до 591 г. , което показва живия интерес на епископа към описаните събития през тези години. Указаните глави представляват втората част на творбата му, а предишните глави са уводни към основните V – X глави.

⁴⁸ Пак там, VI, 46, с. 188

⁴⁹ Пак там, IX, 20, 258 – 261

Трябва да се подчертае, че Григорий от Тур изгражда творбата си въз основа на антитезата „добро“ (това са вярващите, светците, мъчениците, епископите и кралете) и „зло“ (еретиците, езичниците и всякакви врагове на църквата), като негова цел е да покаже победата на Доброто над Злото с Божията помощ. Църквата, а не монархията според него е главен фактор на историята.

Друг извор за франките е хрониката на Фредегар, наричан още Псевдофредегар (поч. през 660 г.), тъй като авторът е неизвестен бургундец, написал хроника на събитията във франкската държава до 658 г.⁵⁰. Още в пролога се съобщава на читателя, че съчинението е написано въз основа на пет хроники, едната от които, и основна за него, е тази на Григорий от Тур. За разлика от него Фредегар пише съвременна история на франките, а не църковна история, и целта му е да докаже превъзходството им над галоримляните, Византия и готите в Испания. Той се концентрира върху историята на кралете и аристокрацията и представя мерovingската династия като най-великата в Западна Европа. Хрониката му има недостатъците на компилирана хроника – на места тя е неточна, хаотична, с пропуски в основната хронология. Най-добрият изследовател на хрониката, немският автор Бруно Круш, предполага, че тя е съставена от трима или четирима отделни автори: авторът на хрониката „*Liber Generationis*“, хрониките на Йероним, Евсевий Кесарийски, Идаций и „Етимологиите“ на Исидор от Севиля. Хрониката обхваща времето от 584 г. до 642 г.

Както казахме, Фредегар е първият хронист, който споменава за троянския произход на франките. По-горе разказахме за съдържанието на

⁵⁰Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar. Op. cit.

мита при този хронист в неговите две версии. Правят впечатление следните важни два факта в митологията на франкския произход, които съобщихме: извеждането на франкското име от *Francio* и в двете версии, и локализацията на част от троянците (франки) на брега на Рейн, както и сведението за строежа на град Troy (като бъдеща столица) във втората версия. Другата част от троянците, която останала на брега на Дунав, избрали *Torcoth* за крал, по когото те се нарекли в тези земи тюрки”⁵¹.

Фредегар е особено ценен като изчерпателен извор за управлението на крал Дагоберт I (613 – 639), когото представя в противоречива светлина, но безспорно като силен владетел и храбър воин. Описанието му в IV глава, 57 параграф на хрониката, може да се определи като „огледало на владетеля”⁵². Изобщо в повечето глави, чрез които ни въвежда във франкската история, Фредегар добавя винаги нови сведения, дори непроверени, с които иска да докаже идеята си за водещата позиция на франките спрямо съседите им, и особено силно подчертава успеха им във войните, които те водят срещу вестготи или лангобарди. Чрез троянската версия за произхода на франките той ги поставя на едно и също ниво с македонската династия и с римляните, като дава по този начин израз на идеята, че посредством *translatio imperii* универсалната власт на Рим е преминала към франките. Във II глава, параграф 42, той триумфално констатира, че франките са победили римляните и че тяхната империя е била последната, петата империя, визирайки схемата на Йероним⁵³.

Троянската легенда остава много жизнена в паметта на поколенията и осигурява на франкските владетели висок престиж на династията и

⁵¹Ор. cit. III, 2, p. 85

⁵²Ор. cit., IV, 57, .223 – 225

⁵³Ор. cit., II, 42, p. 127

родственост с най-великите народи на земята, македонците и римляните. Около нея се обединява историческата памет на франкския народ.

От сведенията в хрониката може да се предположи, че Фредегар е пребивавал в бургундския кралски двор в средата на VII в. Известно е, че е установил официална кореспонденция с вестготския крал Сизебут, че е имал контакти с лангобардите, с вестготите, също така и известни познания за западните славяни. Фредегар се явява първият хронист в Западна Европа, който дава информация за тях. Вероятно Бургундия е била в по-близки, в сравнение с другите „подкралства“ на франкската държава, отношения с Италия и с Източната Римска империя. В сравнение с *Historia Francorum* на Григорий от Тур неговата хроника е европейска по своя характер.

Вероятно той е започнал да пише хрониката си през 625 г. с цел да продължи написаното от Григорий от Тур до своето време. Поради липсата на интерес или по други причини най-оскъден на информация за нас е периодът 614 – 624 г. Методът на Фредегар за разлика от Григорий от Тур, който се стреми към точност и изчерпателност спрямо фактите, е да включи в канавата на съчинението си само тези данни, които лично го интересуват и „които е чул и видял“. Като цяло хрониката представлява съчетание между личния свят на автора и световната история. Получената информация е представена през авторовия поглед, който в никакъв случай не отразява франкската гледна точка, а определено галоримската. От 42 глави на хрониката в 6 той отделя внимание на бургундските дела, в 5 – на вестготска Испания и Гаскония, в 6 – на лангобардите в Италия, и в 13 – на Австразия и Нейстрия, а останалите посвещава на събитията от последните години.

Най-важното в хрониката му е фактът, че без да е имал лични наблюдения, той е дал достоверна картина на периода на „ленивите крале“

на франките – от средата на VII в. нататък, когато поради сблъсъците между неконтролираните майордоми, т.е. на фракциите на аристокрацията в Нейстрия и Австразия, се нарушава гражданският мир, а впоследствие се извършва и първият опит, неуспешен, за държавен преврат от страна на Гримоалд Пипинид през 656 – 662 г.

Ще обърнем внимание и на друг един пасаж от хрониката. В глава III, параграф 12 Фредегар описва как тюрингският крал Бизин, излизайки три пъти въвн от къщата си през нощта, видял първия път лъвове, еднорози и леопарди, втория път – мечки и вълци, а третия – малки животни, подобни на кучета. Жена му Базина разтълкувала пророчески съня по следния начин: „Ще ни се роди син (в случая това е Хлодвиг – б.м., В. Г.), за чиято смелост свидетелства лъвът; появата на леопарда и на еднорога говорят за смелостта на синовете му. После те ще приличат по смелост и неуголимот на мечки и вълци. Тези обаче, които си видял за трети път, ще доведат тази държава до срам, защото ще управляват съвсем като кучета и като още по-нисши животни: тяхната смелост ще бъде равна на тези животни.”⁵⁴. Този период на упадък на династията, видян от Базина, е проследен в съвременето на VII в. само при Фредегар. Макар че хрониката му остава недовършена, той се счита за един от забележителните хронисти на меровингската династия.

Последният важен извор за историята на франките е анонимната „История на франките” („*Liber Historiae Francorum*”). Тя е написана вероятно от нейстрийски автор между 727 и 728 г. Състои се от 53 глави и е единственото свидетелство от VIII в. за франките. Тя обаче е съставена като компилация, съдържанието е преписано главно от съчинението на

⁵⁴Op. cit., III, 12, 95 – 97

Григорий от Тур. Както вече беше казано, в трета глава срещаме едно ново тълкуване на франкското име: твърдението, че франките като смели и необуздани и победители на много народи не искали да плащат римските данъци и останали свободни⁵⁵. Т. е. името „франк“ означавало според автора „човек, свободен от данъци“. В случая имаме и отражение на социалните проблеми при франките, които трудно свиквали с римската данъчна система и често вдигали въстания.

Франкският произход не е предаден по схемата на Фредегар. В хрониката се разказва, че при Приам и Антенор франките се заселили на бреговете на Дон, после през Азовските блата уседнали в Панония и там построили града си Сикамбрия. След Маркомир, син на Приам, те избрали за крал Фарамунд. В текста⁵⁶ също се подчертава дългата коса като характерен белег на кралете им. Изброяват се кралете Хлодио и Меровея, по името на когото според автора всички франкски крале се наричали Меровинги. След смъртта на Меровея управлявал Хилдерих, бащата на „славния и смел крал Хлодвиг“⁵⁷. За морското чудовище не става дума в разказа, явно авторът не е счел за необходимо да го повтори.

Особено голямо внимание историците отделят на тази част от хрониката, където е описан в подробности опитът за държавен преврат при управлението на австразийския крал Сигиберт III (633 – 656) от страна на майордома му Гримоалд Пипинид. Неговият син с кралското име Хилдеберт Осиновени узурпира трона между 656 и 662 г., но после е свален и убит от австразийската аристокрация, която избира като крал легитимния Дагоберт II (675 – 679). Този опит за получаване на властта, имащ характера на

⁵⁵ Срв. бел. 23

⁵⁶Ор. cit., 5., р. 345

⁵⁷Ор. cit., 5, р. 347

държавен преврат, е сигнификантен за залеза на монархията, но също така и за респекта у австразийската аристокрация към сакралността на последните Меровинги.

Бъдещото могъщество на новата династия, осигурено от потомъка на Анзегизел и Бега от родовете на Арнулфингите и на Пипинидите – майордома Пипин II, е документирано в гл. 48 на хрониката, където е описана решаващата битка при Тертри през 687 г. Последните глави на „История на франките“ представят кратки откъси за залеза на късните Меровинги. Отразени са спорадично и оскъдно данните за последните франкски крале. Хрониката завършва с управлението на крал Теудерих IV (721 – 737). Историческата картина тук е предадена с множество пропуски и фактологически грешки, разказът спира **до** управлението на последния меровингски крал Хилдерих III (743 – 751). През 751 г. Пипин III ще бъде избран и помазан за първи път във франкската история като крал на франките по Божия милост. Хилдерих III бива свален, подстриган и изпратен в манастир, с което по мъжка и по женска линия се прекъсва окончателно династията на Меровингите.

Характерен жанр на епохата на ранното Средновековие са житията на светците⁵⁸, между които има жития на управляващи крале и кралици – на Хродехилда, съпруга на Хлодвиг I⁵⁹, житието на св. Радегунда, съпруга на Хлотар I⁶⁰, на св. Балтхилда, съпруга на Хлодвиг II⁶¹, житието на Дагоберт I,⁶² на св. Арнулф от Мец⁶³ и др. Ценни сведения могат да се проследят в

⁵⁸ Едно много добро изворово изследване е това на R. R. Folz, *Les saints rois du Moyen Age en Occident* (VI – XIIIsc.). Bruxelles, 1992; *ibidem*. *Les saints reines du Moyen Age en Occident* (VI – XIIIsc.). Bruxelles, 1992

⁵⁹ *Vita Chrodechildis*, ed. Br. Krusch. Berlin, 1886 (MGH SS rer. Merov. II, 341 – 348)

⁶⁰ *De Vita s. Radegundis libri duo*, hg. von Br. Krusch. Berlin, 1887 (MGH SS rer. Merov. II, 358 – 39)

⁶¹ *Vita s. Balthildis c. 3*, hg. von Br. Krusch. Hannover, 1888 (MGH SS rer. Merov. II, 475 – 508)

⁶² *Gesta Dagoberti I Regis Francorum*, hg. von Br. Krusch. Berlin, 1885 (Scriptores rer. Merov. 2, 399 – 425)

⁶³ *Vita s. Arnulfi*, hg. von A. Boretius, Hannover, 1888 (MGH Scriptores rer. Merov. II, 432 – 446)

запазената кореспонденция между кралете и епископите, които са считали за свой дълг да контролират и дори ръководят кралската власт в дейността ѝ на *rector* на народа. Например такава е кореспонденцията на епископ Авит от Виен, Бургундия, с Хлодвиг I⁶⁴.

Друг важен източник са запазените грамоти на кралете. В тази област най-известният издател е немският учен Karl Petri, издал „*Diplomata regum e stripe Merovingica*”⁶⁵. Освен това K. Zeumer е издател на формулите от меровингско и каролингско време⁶⁶. Изданията в MGH на обичайните права на рипуари⁶⁷, алемани⁶⁸, бавари⁶⁹, на Салическия закон⁷⁰, на *Libri memoriales*⁷¹ като извор и на *Liber pontificalis*⁷² от папската канцелария допълват поредицата от характерните извори за епохата.

Можем в заключение да кажем, че като цяло единна историческа традиция за меровингската династия се изработва между VI и VIII в. от отделни и различни елементи, сред които най-важно място заемат хрониките. Въпреки противоречивите и оскъдни сведения тяхното съдържание, посветено на делата на крале, народ и църква, сочат тенденция към национално саморазвитие, към осмисляне на собствената историческа роля на франките като народ. Те запазват за поколенията спомена за сакралната християнска монархия, сменена посредством

⁶⁴Avitus von Vienne, Epistolae, in: Opera quae supersunt, hg. von R. Peiper. Berlin, 1883 (MGH AA 6,2, 29 – 103)

⁶⁵Diplomata regum Francorum e stripe Merovingica, hg. von K. A. F. Pertz. In – MGH DD. Hannover, 1872, Nachdruck 1980

⁶⁶Capitularia regum Francorum, Bde 1 und 2, hg. von A. Boretius u. V. Krause. In – MGH LL II, 1 und II, 2. Hannover, 1883 – 1897, Nachdruck 1956

⁶⁷Lex Ribuaria, hg. von F. Beyerle u. R. Buchner. In: – MGH LL I, 3, 2. Hannover, 1954, Nachdruck 1965

⁶⁸Leges Alamannorum, hg. von K. Lehmann. In: – MGH LL I, 5,1. Hannover, 1888, Nachdruck 1966

⁶⁹Lex Baiuvariorum, hg. von E. v. Schwind. In: – MGH LL I, 5, 2. Hannover, 1926

⁷⁰Lex Salica, hg. von Karl August Eckhardt. Hannover, 1962. In: – MGH LL, I, 4, 2. Hannover, 1969

⁷¹MGH Libri memorialis 1. Dublin, Zürich, 1970, Nachdruck 1981

⁷²Liber pontificalis, hg. von L. Duchesne, 2 Bde. Paris, 1886 – 1892, Nachdruck 1981

големи дипломатически усилия и умела пропагандна политика от Каролингите.

3. Политическо развитие на кралството на Меровингите 486 – 751 г.

3. 1. Създаване на франкското кралство при Хлодвиг I (482 – 511)

Бащата на Хлодвиг, Хилдерих I, е първият исторически доказан крал на франките. Вече описахме по-горе намерените в гроба му предмети, които доказват този факт, но искаме да подчертаем още веднъж, че Хилдерих I е намерен облечен с мантия и оръжие на римски генерал, с кесия със 100 златни солида като заплата на висш римски офицер и със златен пръстен с печат „*Hilderici regis*”, символ на неговата власт. Тези артефакти подчертават видимо стабилната му позиция като висш римски функционер в провинция

Белгика II, управлявана административно от него – факти, които илюстрират ясно създадения съюз между франкските знатни родове и римското управление в северна Галия. Освен това намерените в гроба богати дарове (оръжие, монети, скъпоценни камъни, злато и пр.) очертават хипотезата за по-далечни от вътрешногалските връзки с Византия, хуните, германския ареал, т.е. за развитие на евентуални по-далечни контакти по негово време.

Предметите в гроба дават представа за още непреодоляната племенна погребална традиция и за езическата сакралност при франките. От друга страна те указват на видимата романизация при висшата германска аристокрация, към която е принадлежал Хилдерих I – факт, който илюстрира споменатата континуитетна теория.

Генеалогията на федеративната по устройство държава се дава от историците в следния порядък на наследяване: Хлодио(н) – Меровеи (предполагам владетел, поч. през 451 г.) – Хилдерих I, крал на Турне (поч. през 482 г.) – Хлодвиг I (482 – 511) и „подкралете“ на рипуарските франки: Харарих в североизточна Галия (поч. през 486 г.), Рагнахар, крал на Камбре (поч. през 486 г.), Хлодвиг от Кьолн (поч. през 509 г.), Сигиберт, крал на Кьолн (поч. през 508 г.) и редица други. Хлодвиг I става едноличен крал на франките между 486 г. и 509 г., когато ликвидира вождовете на рипуарските франки Сигиберт, Харарих, Рихарий, Рагнахар и Ригномер. С това си зловещо деяние, предадено с точност от хрониста Григорий от Тур⁷³, той утвърждава безапелативно рода на Меровингите от Турне като единствена кралска династия, *stirps regia*. Може би затова Григорий от Тур и съвременниците му не са виждали основание да го провъзгласят за светец за разлика от съпругата му Хродехилда.

⁷³ Григорий Турский. Цит. съч., II, 41, 42, с. 58 – 59

Хлодвиг I побеждава с помощта на вестготите сина на Егидий, Сиагрий, в битката при Соасон през 486 г. Победата осигурява на Хлодвиг I не само властта му върху северна Галия, но подготвя завладяването и на южната територия от народа му. От баща си той наследява титлата провинциален губернатор на Белгика II и съюзните връзки с кралете на остготска Италия Одоакър и Теодорих Велики.

Нарушаването на равновесието в Галия до 486 г. е било причинено и от натиска на рейнските франки на юг, търсещи място за заселване. Всъщност след смъртта на император Майориан през 461 г. политическата ситуация в цяла Галия става изключително нестабилна, както вече посочихме преди. Тази обстановка, както и смъртта на вестготския крал Еурих през 484 г., един от големите германски владетели с мащабно мислене, както и съюзът между вестготите и Сиагрий, последен наместник на Галия, приет като контрамярка на франкската експанзионистична политика, са били обстоятелства в полза на бърза военна реакция срещу вестготите. Връзката на Хлодвиг I с рейнските франки е била закрепена с (неспоменат от Григорий от Тур) брак с тяхна принцеса, от която се ражда най-големият му син Теудерих. Така условията за неговата победа в Галия са били налице през 486 г.

За да осигури тила си, през 496 – 497 г. Хлодвиг I подчинява алеманите и (трибутарно) тюрингите по долен Рейн. Последните окончателно са включени в границите на държавата през 531 г. С бургундите той сключва договор за ненападение чрез женитбата си, състояла се вероятно през 492 г., с бургундската принцеса и племенница на крал Гундобад (480 – 516) Хродехилда, католичка. През 496 г. той води битка с алеманите, при която, както споменава Григорий от Тур, дава обет за покръстване, ако ги

победи⁷⁴. През 507 и през 511 г. следва, с помощта на бургундите, победа над вестготите при Тур, които създават в Испания второ вестготско кралство.

За годината на покръстването на Хлодвиг I историците приемат няколко варианта, понеже датата на това събитие не е уточнена при Григорий от Тур⁷⁵. Историците приемат за най-вероятна Коледа на 496 или 498 г., след победата му срещу алеманите. Според други това събитие е било през 508 или 511 г., когато също има военни действия срещу тях. Тези години не са доказуеми в изворите. С краля се покръстват и неговите *leudes*, неговите верни, или войската – повече от 3 000 души, както свидетелства Григорий от Тур⁷⁶.

Това изключително важно събитие е намерило през IX в. нова версия при архиепископа на Реймс Хинкмар. Използвайки спорадични данни в Реймските архиви и народни предания, той създава версията за светата ампула. В написаното от него ново житие на св. Ремигий Хинкмар описва кръщението на краля по известния, споменат по-горе начин с миро, донесено от Свети Дух. Този акт придал свръхсакрална легитимация на династията, особено важна за съвременниците през IX в., считащи се за приемници на Хлодвиг. Факт е, че с това миро се помазвали в Реймс всички френски крале до Великата френска революция, когато ампулата била унищожена.

Покръстването на първия варварски крал на Запад в католическата вяра е удобен повод за него да анексира през 507 г. кралството на вестготите-ариани. Така богатата провинция Аквитания е присъединена към франкското кралство. След смъртта на Хлодвиг I Аквитания е издигната в

⁷⁴ Григорий Турский. Цит. съч., II, 30, с. 50

⁷⁵ Григорий Турский. Цит. съч., II, пак там

⁷⁶ Пак там, II, 31, с. 51

ранг на отделно кралство с владетел Хлотар I и столица Соасон, но при Хлотар II (584 – 629) тя е обединена с Нейстрия в едно кралство чрез персонална уния.

През 508 г. Хлодвиг I е официално признат за крал на франките от византийския император Анастасий I като награда за покръстването на народа му и за прогонването на вестготите. По думите на летописеца кралят получил от него грамота за титлата „консул“ и в базиликата на св. Мартин в Тур го облекли в пурпурна туника и мантия, а на главата му поставили венец. Подобно на императорите той хвърлял злато и сребро на народа. „И от този ден нататък той се именувал Цезар или Август“⁷⁷.

Всъщност само един меровингски крал осмелява да се титулува така – това е внукът на Хлодвиг I и крал на Австразия Теудеберт I (533 – 547). Управлението му съвпада с отвоюването на остготска Италия от византийската войска начело с Нарзес и вероятно франките са били повикани от остготите на помощ. Остготският крал Теодерих Велики е бил женен за сестра на Хлодвиг I и отношенията между франките и остготското кралство са били традиционно съюзнически. Псевдофредегар съобщава обаче за едно нападение на Теудеберт I в Италия, при което той опустошил страната, прогонил Нарзес, завладял Сицилия и в крайна сметка цяла Италия⁷⁸. Тези факти всъщност представляват измислено от автора допълнение към хрониката на Григорий от Тур и не почиват на реална основа. Реален обаче е фактът, че Теудеберт I е проникнал през предните Алпи до Аквилея. Този акт на инвазия е бил наложителен за него, за да предотврати намесата на чичовците си Хилдеберт I и Хлотар I при наследяване на дела от баща си. При евентуална смърт на бащата братята

⁷⁷ Пак там, II, 38, с. 57

⁷⁸ Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar. Op. cit., III, 44, S. 123

му биха могли да претендират по силата на кръвното право за кралство Австразия, особено ако наследниците са малолетни. Обичаят изисквал при последното обстоятелство някой от братята да се ожени за вдовицата, с което ставал приемник на наследството. В практиката това право на чичовците остава валидно до края на IX в.

Пак с цел да утвърди властта си в Австразия Теудеберт I, който не бил малолетен, но е бил син на наложница, сече, както вече посочихме, в унисон с римската традиция златни монети с надписа „caesar”. Важно е да посочим, че с тези си действия, целящи по-голямата му стабилност като крал на Австразия, се поставя началото на италианската политика на франкските владетели, продължила чак до 843 г., когато се разпада държавата на Каролингите.

През 509 г. са покорени окончателно рипуарските франки, херулите и варните – малки западногермански племена в севера на Токсандрия. Така Хлодвиг I обединява почти цялата бивша Западна Римска империя с изключение на Бургундия, остготски Прованс и вестготска Септимания. При неговото управление Париж остава обща столица на кралството. Там е концентрирана централната администрация, там се съхранява и държавното съкровище, символ на франкското единство и сила. През 511 г. той свиква първия общоцърковен събор в Орлеан с цел уреждане положението на църквата в Галия. Кралят изготвя програмата на събора и потвърждава неговите решения. Той си запазва последната дума при издигане на висшия църковен клир.

Традицията на „държавна църква”, при която кралят, а не папата е върховен глава на църквата, остава за векове реалност в Западна Европа. Тази традиция е германска и произлиза от т. н. „домашна” църква

(*Eigenkirche*) при германите. При тях църковната община е основана от *dominus*, домостопанина, подчинена е изцяло нему както икономически, така и административно и църковно. Духовници са можели да станат и светски лица от семейството или други личности, свързани с него. На основата на *Eigenkirche* висшите духовници са съчетавали на практика светска с църковна власт, проблем за католическото папство през цялото Средновековие. Разделянето на *regnum* от *sacerdotium* приключва окончателно в Западна Европа през 1356 г., когато император Карл IV със Златната була постановява избора на приемник като независим от папата акт, извършван само от курфюрстите.

В тон с привилегиите си на висша съдебна инстанция, по нареждане на Хлодвиг I е записано салическото право на франките, най-вероятно през последните години на управлението му. То е известно сред специалистите като най-архаичното германско обичайно право и досега е обект на научни интерпретации и спорове.

Хлодвиг I умира на 27. 11. 511 г. и е погребан в Париж в построената от него върху гроба на св. Женевиер (поч. около 500 г.) базилика „Св. Апостоли“, преименувана впоследствие отново на името на светицата. От историята знаем, че Константин Велики също е построил в столицата си църква, посветена на светите апостоли, която превърнал в семейна гробница на своята династия. Паралелът е показателен за стремежа на основателя на франкското кралство да подчертае престижа си спрямо Византия и да придаде на своята личност, династия и власт една нова сакралност. Св. Женевиер е първата светица на Запад. Тя спасява Париж от хуните (нападенията им са от 451 г. и след това) и от разграбването на града от Хилдерих I през 465 г.

3. 2. Политическо развитие на франкското кралство 511 – 751 г.

3. 2. 1. Етапът 511 – 613 г.

В политическата история на франкското кралство могат да се обособят два отчетливи етапа – първият, от началото на управлението на кралството след смъртта на Хлодвиг I през 511 г. до края на гражданската война през 613 г., и вторият – от 613 г. до края на династията през 751 г. През първия период монархията на Меровингите върви по възходяща линия. VII в. се очертава като преломен етап в сложния преход на изградените обществени реалности към началните белези на нова епоха, феодалната. Вторият период отбелязва упадъка и края на династията Меровинги и зараждането на новите политически и социални сили в лицето на първите представители на Каролингите.

Кралството на Хлодвиг I е разделено през 511 г. по силата на обичайното салическо право, според което земята (недвижимото наследство) се разпределя по равно между всички наследници, към които са включени и незаконородените синове. Този принцип е следствие от патерналисткия принцип в германското семейство, приложен към представата за притежанието на кралството като общ имот (алод). Делението му на четири дяла (кралства) на практика не девалвира статуса на отделните части – те се запазват като „подкралства“ (*Unterreiche*) начело с „*Unterkönige*“. Издигането на крал в тях се извършва по всички необходими ритуални и религиозни изисквания, и всъщност целта да се съхрани интегритета на държавата, е запазена.

Доказателство за това е фактът, съобщен от хронистите, че във всяка част е имало инвестиране на наследника в кралска власт чрез тържествено обличане в кралска мантия (*investitur*), сядане на трон (*elevatio*) и обиколка на кралството в по-важните му резиденции (*circuitus*) като официално признаване на владетеля от поданиците. Издигане на щит е имало по традиция само при внезапна смяна на владетеля или при узурпиране на трона. Така например се постъпва, когато Хлодвиг I е признат за крал на рейнските франки през 508 – 511 г. Също и когато за трона на Бургундия, владян от крал Гунтрамн (561 – 592), претендира Гундовалд, както ни съобщава Григорий от Тур. Гундовалд, обосноваващ се на това, че е син на крал Хлотар I, бил издигнат на щит и провъзгласен за крал в едно село. Обикаляйки, както е обичаят, три пъти в кръг, на третия път той паднал от щита и процедурата се оказала невалидна въпреки направения *circuitus*⁷⁹.

⁷⁹ Григорий Турский. Цит. съч., VII, 10, с. 196

Всяка отделна част от *regnum Francorum* олицетворявала единството на кралството. Кралствата обаче не са имали териториален суверенитет с цел запазване цялостта на кралството. Това оказва голямо влияние върху историческата съдба на поделената монархия и обяснява относителната устойчивост на династията през първия период.

Управлението на т. н. общи („Gesamtkönige „) крале, както се вижда от династическата таблица, е израз на идеята за единството на *regnum Francorum*, и структурата на субординация в лицето на „Oberkönig“ пази това единство. Управлението само на един общ крал, е характерно само след смъртта на останалите сънаследници и се налага все повече при късните Меровинги. Но по принцип още при първите Меровинги при няколко наследници-синове, както е било при Хлодвиг I, се очертава принципът на един вид йерархично управление начело с един от тях, наречен „Oberkönig“, който е бил в родствени отношения с тях, можел е да бъде техен чичо или брат на баща им, особено, ако те са били малолетни, а по-късно е само един от братята-сънаследници. Така се съхранява идеята за цялостта на кралството и за контрол над потомците при евентуални граждански войни.

Хлодвиг I оставя четирима сина. Кралят прави делението по патрилинеарния принцип на наследяване само по мъжка линия, но териториално то се ориентира не по линията на римските провинции, а по делението на римски *civitates* в тях. На най-големия си син Теудерих I той дава кралство Австразия със столица Реймс, която след четири поколения се сменя от Мец и включва териториите около Трир, Майнц, Кьолн, Базел и Шалон и наново завладяните дяснорейнски области. Хлотар I получава кралство Аквитания с център Соасон и старите салически области в

Токсандрия между Шарбонската гора и р. Сомма. Към Хилдеберт I (511 – 558) преминава кралство Нейстрия със столица Париж като обща столица, а териториално – морското крайбрежие между р. Сомма и Бретан, вероятно също така градовете Амиен, Бове, Руан, Мьо, Ле Ман и Рен. Хлодомер (511 – 524) владее кралство Бургундия със столица Орлеан и градовете Тур, Сенс, вероятно и Трой, Оксер, Шартър, Анжер и Нант.

Делението е извършено със стремежа по равно да се раздели всяка **новоприсъединена** част към кралството. Наследниците получават съответна част от завладените Аквитания (507 г.), Бургундия (534 г.) и Прованс (536 г.). Базовата територия на кралството – територията между Рейн и Лоара, също е била поделена по принципа на салическото право. Столиците са били избрани така, че да бъдат близо една до друга с цел взаимен контрол и помощ при евентуално нападение. Всяко кралство имало собствен двор и администрация начело с майордом. Делението през 511 г. е извършено с взаимната помощ на галоримляни и франки, като при това по-голямата част от галоримската поземлена собственост е запазена.

Интерес представлява фактът, че делът на Теудерих I е извършен със съгласието на съпругата на Хлодвиг – Хродехилда, и потвърден на кралски съвет, в който е участвала и галоримската аристокрация. Явно позициите на незаконородения син не са били напълно равностойни на неговите братя, а от друга страна в случая реакцията на Хродехилда е произтичала от древното германско право на вдовицата-майка да се намесва в делата на домостопанството и да го ръководи при смърт на мъжа си. На практика земите са поделени *en bloc* – делът на Теудерих I срещу цялостно оформения блок на братята му, който е бил преразпределен по равно между тях.

Делението през 511 г. се превръща оттук нататък в правна норма на деление на франкското кралство между наследниците. То е проява също така, както считат историците⁸⁰, на рефлекс на „политическата“ франкская нация относно държавните проблеми. Целта на управниците след смъртта на Хлодвиг I е била да се запази цялостта на *regnum Francorum* и да не се създаде основа за формиране на отделни народности в кралството, които да се противопоставят една на друга. На базата на тази норма е извършено и делението през 561 г.

Най-рано от всички наследници умира Хлодомер в битка с бургундите през 524 г. Той оставя трима малолетни синове, за чиято нерадостна съдба разказва Григорий от Тур. Хилдеберт I и Хлотар I влезли в съюз и, стремейки се да предотвратят унаследяването на кралството на брат им от синовете му, попитали намиращата се в Париж Хродехилда, дали те да бъдат подстригани и оставени живи, или да бъдат убити⁸¹. Както казахме, традицията на дългокосите крале при франките, описана още при първите хронисти, е легитимирала сакрално най-силно тяхното право на управление, защото в нея се е съхранявала свещената сила, тя е била основата на тяхната харизма. Отрязването ѝ е означавало детрониране на владетеля. Хродехилда отговорила: „Ако те няма да бъдат короновани, то за мене е по-добре да ги видя мъртви, а не подстригани.“⁸². Две от децата били умъртвени от чичовците си, а третото било спасено – отрязвайки косите си, то станало монах. А Хлотар I и Хилдеберт I поделили поравно кралството на починалия си брат. Впоследствие Хлотар I анексира Австрия, като се оженва за вдовицата на Теудебалд (547 – 555), кралица

⁸⁰Ewig, E. Op. cit., S. 82

⁸¹ Григорий Турский. Цит. съч., III, 18, 72 – 73

⁸² Пак там, с. 73

на Австразия и негова леля. Кралство Бургундия се управлява обаче от 561 г. нататък стабилно от сина на Хлотар I – Гунтрамн.

Хилдеберт I, крал на Нейстрия, не оставя след смъртта си през 558 г. наследници. Поради смъртта на тримата сина на Хлодвиг I, починали до 558 г., Хлотар I управлява след 558 г. до смъртта си цялото кралство като едноличен владетел. Т. е. кралството е било обединено само в продължение на три години под властта на един крал, един твърде къс срок за възможна централизация.

През 561 г. се извършва второ деление на кралството между четиримата сина на Хлотар I – Хилперих I (561 – 584) в Аквитания, Хариберт I (561 – 567) в Нейстрия, Гунтрамн (561 – 592) в Бургундия и Сигиберт I (561 – 575) в Австразия. Хилперих I получава изходната зона на франките – територията от северен Брабант до Соасон, включително и Турне. Хариберт I наследява почти цялото кралство на Хилдеберт I, обхващащо по-голямата част от Аквитания. Гунтрамн запазва за себе си кралството на Хлодомер по средното поречие на р. Лоара и цяла Бургундия. Сигиберт I наследява с малко разширение територията на кралството на Теудеберт I, Австразия. Столиците остават същите, както и преди – Париж, Орлеан, Реймс и Соасон, т. е. са концентрирани в центъра на Парижкия басейн близо една до друга. Счита се, че това е било резултат от една добре обмислена политика на Хлотар I, която запазвала самостоятелността на трите кралства – това на салическите или западни франки (Нейстрия), на рейнските или източните франки (Австразия) и на бургундите.

След смъртта на Хариберт I през 567 г. поради липсата на наследници братята поделят дела му помежду си по такъв начин, че всеки един от тях получава дял едновременно от Севера на Галия и от територията на юг от

Лоара. Аквитания отново загубва цялостта си, тя става част от Нейстрия, а Парижката област е разделена точно на три части, без да следва разделяне на самия град, считан за обща столица от внуците на Хлодвиг, с което се презентира идеята им за единство на кралството. При следващите крале на Бургундия и Австразия центърът на столиците им се измества към Шалон (за Бургундия) и към Мец (за Австразия).

Ключов момент в започващата през 571 г. гражданска война е смъртта на австразийския крал Сигиберт I, който от началото на управлението си води с Хилперих I Нейстрийски война. Гунтрамн заема средна позиция между тях, без да се намесва, и задържа под свое контролно управление наследството (областите Бордо, Лимож, Беарн и Бигор) на Хайлесвинта, омъжена за Хилперих I, и убита от наложницата му Фредегунда, за да се добере тя самата до трона. Сигиберт I умира през 575 г., прободен от напоен с отрова кинжал, изпратен от убийци на Фредегунда⁸³. Неговата съпруга Брунхилда, вестготска принцеса и сестра на Хайлесвинта, успява да спаси от чичовците си кралство Австразия за малкия си син Хилдеберт II (575 – 596), който на 12 години навършва пълнолетие. Именно неговият избор от знатните (*majores*) налага правно патрилинеарния принцип при наследяване на трона.

Този принцип обаче не успява да измести кръвното право на чичовците, което е основната причина за неустойчивата династическа приемственост при Меровингите. Тя е видима особено ясно през периода на т. н. „лениви крале“, управляващи след Дагоберт I до края на династията през 751 г. В края на VI в. има опити за държавен преврат в Австразия, което доказва, че прякото унаследяване на властта не е било безспорно. Когато през 533 г. умира Теудерих I, наследственото право на Теудеберт I е било оспорвано от

⁸³ Пак там, IV, 51, 112 – 113

чичовците му, както видяхме. Също така унаследяването на Австразия е било спорно през 575 г., когато Сигиберт I оставя малолетен син за наследник, а също така и през 584 г., когато наследството на Хилперих I също е можело да бъде конкурирано от правото на чичовците поради малолетството на сина му. Това са трите проблемни етапа на унаследяване при меровингската династия до управлението на Дагоберт I. Кризите в унаследяването са преодоляни главно с помощта на заинтересуваните от стабилно управление магнати в трите кралства.

От 571 до 613 г. трае т. н. „война между кралиците“ Фредегунда и Брунхилда. След смъртта на мъжа си през 584 г. Фредегунда се спасява от нейното отмъщение при девера си Гунтрамн, който признава малкия ѝ син Хлотар II за крал на Нейстрия по силата на родовите принципи за защита на вдовицата от страна на братята на починалия ѝ съпруг.

През 587 г. е сключен договорът в Андело между Брунхилда, Гунтрамн и Хилдеберт II със съвета на епископите и магнатите⁸⁴. Било потвърдено правото на Гунтрамн да продължава да пази наследството на убитата Хайлесвинта и се взема решение, че ако единият от двамата крале умре, без да остави наследник, то другият наследява напълно и изцяло обезнаследеното кралство. Решението е било най-вече в полза на Хилдеберт II, защото Гунтрамн не е имал жив наследник от мъжки пол (синовете му умират рано), а синът на Хлотар II е бил съвсем малък. Стремелът на крал Гунтрамн е бил да се обединят Австразия и Бургундия в персонална уния, което не се осъществява поради съпротивата на магнатите в двете кралства. **Знаменателна е една клауза в договора, която наказва с отстраняване от длъжност сменилите вярността си (т.е. сменилите**

⁸⁴ Григорий Турский. Цит. съч., IX, 20, 258 – 260

политическата си ориентация към друг владетел) *leudes* въпреки обвързващата ги клетва. Тази криза на доверието, отразена в текста на договора, е симптоматична за развиващата се девалвация на персоналната върност на поданиците в кралствата. При измяната на аристокрацията, франкска или галоримска, единственият гарант на кралската легитимност оставал народът. От трите кралства Австразия най-успешно осъществява тенденцията към самостоятелност и централизация и се превръща в истинска *patria* на населяващите я народи още в средата на VI в. Този момент изиграва според нас изключително важна роля за налагането на общ (**австразийски!**) майордом през 687 г. и на **австразийските** Пипиниди-Арнулфинги като следваща династия.

След смъртта на Гунтрамн през 592 г. Хилдеберт II получава Бургундия. Брунхилда воюва успешно с Нейстрия, сключва с Хлотар II мир, но е принудена да напусне Австразия, когато внукът ѝ Теудеберт II (596 – 612/613) става пълнолетен на 14 години. Тя бяга в Бургундия при другия си внук и управлява там поради малолетието му, но си спечелва враждебността на местната аристокрация, не търпяща авторитарното ѝ поведение. Обединената австразийско-бургундска опозиция начело с епископ Арнулф от Мец и магната Пипин от Ланден влиза в съюз с Хлотар II и му предава Брунхилда. Както свидетелства Псевдофредегар, тя бива обвинена в множество злодеяния, в убийството на десет франкски крале и умира мъчително, завързана за опашката на необязден кон⁸⁵. Нейната съперница умира от старост на 65 г. и е погребана тържествено до съпруга си.

⁸⁵Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar. Op. cit., 41,42, 199 – 201

На нейните внуци не е отсъден дълъг живот. Владетелят на Австразия Теудеберт II е убит от заговорници, а кралят на Бургундия Теудерих II (596 – 613) умира от заразна болест. Останали без крале, двете кралства Австразия и Бургундия са асоциирани от Хлотар II, който е първият общ крал, действащ успешно по посока на централизацията на кралството, за което е наречен „*monarch trium regnorum*”. Обединението на трите части на *regnum Francorum* има характера на персонална уния. Всяко от тях запазва своя майордом и администрация. През 613 г. Австразия е дадена на наследника Дагоберт I. По-големият му брат получава южна Аквитания до Каор и Перигор, която след смъртта му през 631 г. е присъединена към кралството на Дагоберт I.

Хлотар II, но също и наследникът му Дагоберт I трябва да преодолеят последиците от тежката гражданска война – анархията и хаоса в държавата, загубата на политическа принадлежност и персонална вяност при поданиците. По места се формират частни групировки начело с видни магнати, има напрежение и дори малки войни между редица майордоми в Австразия и Нейстрия, борещи се за наследствена династия и авторитарна местна власт.

Кралят узаконява именно привилегиите на аристокрацията в известния Парижки едикт от 614 г., прогласен на общофранкски синод. Според член 12 от едикта държавните чиновници, управители на областите в кралството и едри поземлени собственици е трябвало задължително да бъдат избирани от представителите в своята област⁸⁶, а не лично от краля, както е било дотогава. По този начин политическата власт се обвързва с икономическата по места и се превръща в предпоставка за началната

⁸⁶ Лъобек, Ст. Цит. съч., с. 94

феодализация при франките. Областите в кралството се превръщат все повече в независими от централната власт територии, и това е свързано със създаването на нов социален слой, този на новите *potentes*. В текста са фиксирани първите имунитети при франките и най-вече съдебният имунитет: правото на епископите да имат частна съдебна власт и органи в областите, подкрепени със забраната, кралски длъжностни лица да упражняват такава власт, давана им преди едикта за техните *comitates*.

Тук искаме да подчертаем, че епископите са били особено важна част от този нов слой, на тях се опирала централната власт при управлението на териториите. Углавните престъпления в техните области оставали подсъдни на кралския съд. Целта на едикта била да се въведат безапелационно мир и ред, *pax et disciplina*, в кралството.

3. 2. 2. Етапът 613 – 751 г.

Възходът на династията на Меровингите е отбелязан от управлението на Дагоберт I (613 – 639). Той е роден около 608 г. и е вторият син на Хлотар II. На 14 години е провъзгласен от баща си за крал на Австразия. Останалата част от кралството е обединено под управлението на Хлотар II от 613 г., когато умират наследниците на Австразия и Бургундия, до 629 г. Хлотар II запазва обаче властта си върху редица австразийски градове като Реймс, Лан, Шалон и др. и поради това между баща и син се поражда конфликт. Когато се оженва за първата си съпруга (от общо 5), Дагоберт I изисква от баща си пълната власт в Австразия и свиква за това съдебна комисия през

625 г., в която водеща роля играе епископ Арнулф от Мец. В резултат от тази негова намеса Австразия е възстановена в границите си от 561 г.

През 626 г. е свикан общодържавен събор в Клиши, който манифестира силовото изравняване между бащата и сина. До смъртта на Хлотар II държавата има двуделно управление: Дагоберт I управлява Австразия като примогенитура, а останалата част, Нейстрия и Бургундия – баща му, под формата на персонална уния. След смъртта на баща си Дагоберт I е решен да поеме цялото управление на държавата. Брат му Хариберт е управлявал Тулузкото херцогство, но минавал за слабоумен, *simplex*, и интересите му защитавал неговият вуйчо. Тулуза е превърната в марка срещу баските и готите в Нарбона. През 632 г. във война с баските умира Хариберт и скоро след това и синът му, което става неслучайно, и то с помощта на Дагоберт I. Така през 631 г. той управлява като едноличен владетел *regnum Francorum*. Следва опитът му през 631 г. да завладее кралството на западните славяни начело със Само, вероятно от франкски произход, и то с помощ от лангобардите. Тежкото поражение на франкската войска при р. Егер, където племената на сорбите между Елба и Заале помагат на Само, предотвратява краха на първото държавно обединение на западните славяни, обхващащо територията между саксонската Ерцгебирге и източните Алпи. С Византия Дагоберт I вече е сключил „вечен“ мир, което му дава гръб да нападне вендите в Тюрингия и през 636 г. отново баските.

При този владетел, считан от историците за последния голям франкски крал, е възстановено двуделното кралство. Австразия е дадена на сина му Сигиберт III (633 – 656), а Тулузкото графство и обединената Нейстробургундия са наследени от другия му син Хлодвиг II (639 – 657).

Тук искаме да подчертаем важното обстоятелство, че при Хлотар II и Дагоберт I се установява за първи път тясна връзка между кралския двор, ирофранкското монашество и местната аристокрация, сред която изпъкват родовете на Арнулфингите в Мец и на Пипинидите в Ланден. Изградена е мрежа от църковни центрове, чиито епископи са бивши държавни служители и по този начин те продължават да служат на короната и не се превръщат във фактор за местна опозиция. Така например Дезидерий, ковчезник при Дагоберт I, става епископ на Каор, канцлерът му Аудоин – епископ на Руан, и др. Някои аристократи, близки на двора, основават абатства като Ноармутие, Жюмиеж и др. Дагоберт I допринася за основаване на редица манастири като Солиняк, Ребе и Елно. Той подпомага ирофранкската мисия между р. Сомма и Маас с центрове Турне и Ноайон.

Акът на основаване на манастири и абатства отразява новата нагласа в обществото в резултат от активността на ирофранкското монашество, оглавявано от ирландския монах Колумбан (поч. през 615 г.). Но от друга страна християнизацията дава възможност на краля да контролира църковните структури в държавата, встъпвайки в здрав съюз с ирофранкската църква чрез свои доверени лица. Основаните частни манастири и църкви са центрове на семейната политика на елита, съчетаващи поземлена мощ и сакралност. Това съчетание осигурява на *potentes* просперитет и създаването на местна династия.

Непреходна заслуга на Дагоберт I е основаването на абатство Сен Дьони с център манастира на светеца. Той дава на абатството за първи път широки привилегии (провеждане на ежегоден панаир, освобождаване от данъци и пр.) и го превръща в кралско абатство, а св. Дионисий – в нов държавен светец, конкуриращ св. Мартин от Тур, националният светец на франките.

Това е първият случай, в който един крал прави подобно благодеяние на църковна институция, който се превръща впоследствие в модел на кралска църковна политика. Не случайно в абатството са погребани баща му, той самият със съпругата си Нантехилда и един от синовете му. Така в Сен Дьони започва да се оформя един кралски мавзолей, в който намират място и други членове от кралската фамилия. За първи път в кралството по негово решение е въведена в абатството като непрекъсната молитвена повинност литургията *laus perennis* – това са молитви за краля, семейството му и за просперитета на кралството. Тя е възприета в повечето манастири, абатства и епископства. Кралското покровителство над литургията в Галия е изява както на християнизацията в кралството, така и на създаването на политическа идеология в полза на монархията. Чрез нея се разпространяват сред населението послания за мир, благоденствие, единомислие и победа над враговете. По време на кризи тези молитви са обвързвали лично всеки поданик с дейност в полза на владетеля и страната, укрепвало е франкското самосъзнание.

В абатството започва да се пише през 835 г. легендарният цикъл за Дагоберт „*Gesta Dagoberti*” в памет на владетеля и в чест на светеца. С това започва изкристализирането на национално чувство при западните франки (Нейстрия). Историците считат, че още около средата на VII в. в Нейстрия започнало да се формира ядрото на бъдещето френско кралство⁸⁷. Сен Дьони става център на незапомнено разпространен култ към светеца във франкската държава.

При Хлотар II е записано обичайното право на алеманите. Дагоберт I също така развива активна законодателна дейност. При него се записва

⁸⁷ Льобек, Ст. Цит. съч., с. 103

обичайното право на рипуарските франки, последната кодификация на обичайно право във франкската държава. То повлиява значително върху кодифицираните алеманско, баварско и тюрингско обичайно право.

Кралят е организатор на новосъздаденото елзаско херцогство и по този начин въвежда ред и сигурност в областта на среден и горен Дунав. Създава три нови „служебни“, т. е. подчинени на държавата, херцогства – тюрингското, майнцко-тюрингското с център Вюрцбург и херцогството на рода Агилолфинги с център Ашафенбург. Организира в широк мащаб търговията със Севера – на първо място поставя фризката търговия, следвана от търговията с Ютландия и с Англия. В Маастрихт и Дорестада се създават оживени монетарници. Владетелят инициира активна търговия през прохода св. Бернар в Алпите, единственият подстъп до северна Италия.

Псевдофредегар описва с най-ярки краски образа му⁸⁸ – щедър, справедлив спрямо бедните, мъдър като Соломон, щастливо управляващ народите си, благодетел за църквите, опазващ траен мир в кралството си (този момент е особено силно подчертан тук); от него се боели всички народи, тюринги и бавари го търсели за свой владетел, включително и авари, славяни и други народи на границите с Византия, и пр. Той управлявал винаги със съвета на мъдрите мъже, сред които Фредегар набляга особено много на майордома Пипин от Ланден от Австразия и на епископ Арнулф от Мец, „признат за свят мъж още приживе“⁸⁹. И непосредствено след тези похвални слова хронистът упоменава рязката промяна в характера на владетеля – отказ от справедливо управление, жажда за богатствата на църквите, отдаденост на плътски удоволствия, от които преобладавала похотта и пр. Дагоберт I имал пет жени и много

⁸⁸Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar.Op. cit., IV, 56 – 61, 221 – 227

⁸⁹Op. cit.,IV, 58, S. 225

наложници⁹⁰ и не управлявал така справедливо, станал жесток и зъл. Този странен обрат в хрониката се обяснява с предположението, че в тази си част тя е писана от контранестрийски автор. Явно последният текст е заимстван от опозиционна на краля партия. Но той разкрива силова политика от страна на монарха спрямо силните на деня, които чрез имунитети са поддържали неприкосновеността си. Такива хора е трябвало да имат респект от краля, или както казва Фредегар, „от него всички да се боят“.

Независимо от тази негативна част, в архиви на църковните събори Дагоберт I е сравняван със Соломон като *rex pacificus*, а баща му – с цар Давид. В тези две имена на славни царе намираме най-употребявания в патристиката библейски прототип на кралската институция. През 629 г., когато умира баща му, на общофранкски събор за избора на владетел за първи път са допуснати да участват епископи. Тяхната инвеститура е била висше задължение на краля, както е казано във формулите на Маркулф от късния VII в.

Това право на краля придава още по-голяма сакралност на кралската институция. През VII в. в Толедо кралят вече се миропомазва от духовенството. С последното се илюстрира фактът, че идеята за кралската власт се християнизира все повече, което е видно от „огледалата на владетеля“ през този период, на което ще се спрем по-нататък. Кралете са утвърдени вече като двигатели на християнизацията, подета от ирофранкското монашество, впоследствие от бенедиктинското. Новото в хрониката на късния VII и VIII в. е изразената критика към владетеля като **християнски монарх**, *rex christianus*. Тук се вижда неотменимото

⁹⁰Ор. cit., IV, 60, 225 – 227

задължение на духовните лица да ръководят и напътстват монарха в неговите дела.

След управлението на Дагоберт I кралството е разделено между двамата му сина Хлодвиг II (639 – 657) и Сигиберт III (633 – 656). Оттук нататък се оформя ясно оста Нейстробургундия и Австразия, двата основни полюса във вътрешното развитие на кралството, направлявани не толкова от кралете им, колкото от майордомите, чиято власт се засилва и надгражда прерогативите на кралете. Родовете на Арнулфинги и Пипиниди оформят наследствени династии. Затова този период до абдикацията на последния Меровинг Хилдерих III през 751 г. и възкачването на трона от майордома на Австразия Пипин III Къси се нарича в историографията период на „ленивите крале“. В повечето случаи управляват малолетни крале, т. е. управляват техните майордоми. Опити за централизация, заради което са били убити, предприемат най-вероятно кралете на Австразия Хилдерих II (656 – 675) и Дагоберт II (675 – 679)⁹¹, за което имаме съвсем малко изворови данни.

Историкът на Меровингите Григорий от Тур предава в своето предисловие към хрониката си светоусещането на своята епоха в края на VI в.: „Доколкото изучаването на благородните науки в галските градове дойде до упадък,...свирепстваше диващината на езичниците, растеше неистовството на кралете...Затова и много предсказвах, говорейки много пъти: „Мъка в нашите дни, защото угасна у нас усърдието към науките и не може да се намери сред народа такъв човек, който на страниците на своите летописи да би разказал за делата на нашите дни.“⁹². Тези думи предават виждането на хрониста за залеза на неговата епоха. Григорий от Тур не успява да бъде свидетел на още по-голямото „свирепстване“ на кралете,

⁹¹ Повече срв. при Ewig, E. Op. cit., S. 142 ff.

⁹² Григорий Турский. Цит. съч., първи увод, с. 5

техните майордоми и на групировките на издигащите се *potentes* през VII и първата половина на VIII в., когато династията залязва окончателно.

Айнхард в своята биография на Карл Велики описва подчертано саркастично последните меровингски крале: „Защото и силата, и държавната власт били в ръцете на дворцовите управители, които се наричали майордоми и били по върховете на властта. А на краля не оставало нищо друго, освен да се задоволи с титлата си и с разпусната коса и неподстригана брада да стои на трона и да си дава вид на владетел, изслушвайки пратеници отвсякъде и отправяйки ги с отговори, на които бил подучен или които дори му било наредено да дава, представяйки ги за свои собствени. Защото извън безполезната кралска титла и несигурното препитание за живот, което му отпуснал по свое усмотрение майордомът, кралят не притежавал нищо свое освен едно имение с нищожен доход... Където и да тръгнел, един слуга го возел с волска кола като обикновен селянин.”⁹³.

Тази тенденция на „омаскаряване” на последните Меровинги е сътворена още преди Айнхард от монасите в манастира Сен Дьони и представлява „поръчкова версия” на представители на интелектуалния елит след смъртта на Пипин III с цел да се дискредитира публично династията и да се легитимира превратът от 751 г. Абат Фулрад като пратеник на майордома на Австразия Пипин III е трябвало да получи отговор от папата, кому е редно да се даде властта – „да попитат за положението на кралете във Франкия, които по това време нямали действителна кралска власт, правилно ли е това или не.”. Папа Захарий наредил да предадат на Пипин III, че е по-добре да се именува крал онзи,

⁹³ Айнхард. Цит. съч., 15 – 16

който държи властта, нежели оня, който преживява без кралска власт. „И за да не се нарушава редът, заповядал с апостолската си власт Пипин да бъде крал.“⁹⁴.

Освен тези факти ще добавим още един – един монах от абатството Сен Дьони, останал анонимен, пише през средата на VIII в. „История на франките“, в която затвърждава образа на кралете-безделници, от които той изключва Дагоберт I. Така представата при Айнхард се унаследява през Средновековието и се превръща в азбучна истина за някои изследователи и до днес. Съвременните учени обаче правят по-задълбочен прочит на упоменатата епоха и установяват, че VII в. не е бил така тъмен и безпросветен, а стъпва върху новите икономически и социални структури, разгърнатата християнизация в съюз с кралството и аристокрацията, културния възход и опитите от страна на държавната власт да контролира положението в кралството. Редица крале като Хлодвиг II, Дагоберт II и Хилперих II (715 – 721) са проучени по-обстойно на базата на малкото нови данни и се установява, че те са правели опити за централизация и стабилизиране на монархията⁹⁵. Освен това, както ще проследим по-нататък, през VII в. езическата по своя произход и светоусещане монархия преминава постепенно, и то още след кръщението на Хлодвиг, към изграждане на сакрално-теократични елементи и идеи в кралската идеология, които оформят нейния християнски облик и функции.

След Дагоберт I до 751 г. следват по хронология 12 крале, а с фалшивия Хилдеберт Осинвени (656 – 662), който не е бил от кралски род, и с „фалшивия“ Хлодвиг III (690 – 694) те са общо 14. Тук е важно да отбележим

⁹⁴ Христоматия по история на средните векове (ХИСВ), I част. Съставители М. Йонов и Й. Николов. София, 1975, с. 98

⁹⁵Ewig, E. Op. cit., 142 – 207

биологичната им възраст. При положение, че на 15 години един крал се е считал за пълнолетен да управлява, повечето от последните Меровинги поемат властта под 15 години. Това са Сигиберт III (633 – 656), Хлотар III (657 – 673), Хилдерих II (656 – 675), Хлодвиг III, Дагоберт III (711 – 715) и Теудерих IV (721 – 737). Като зрели крале стъпват на трона следните Меровинги: Теудерих III (657 – 690), Дагоберт II, Хилперих II и последният Меровинг Хилдерих III (743 – 751).

Този факт на преобладаващо непълнолетие е изключително важен за краха на династията. Важен е и фактът, че с изключение на Хилдерих II и на Дагоберт II всички други наследници на трона са починали от естествена смърт твърде рано – между 6 и 12 год. Непълнолетието на кралете е провокирало борба между верните на трона магнати начело с регентството и с кралицата-майка и опозиционната аристокрация. От значение е и обстоятелството, което посочихме – че тази аристокрация се е въздигнала с помощта на т. н. частна църква, подкрепяна от кралете, база за формиране на силна местна власт. Впечатление прави фактът, че в изворите последните Меровинги не получават почти никакви определени характеристики (разказът при хронистите е съсредоточен върху майордомите, кликите, борбите между тях и пр.). Само за Хилдеберт III се съобщава, че „бил благороден мъж и справедлив крал”⁹⁶.

Изграденият от Фредегар в IV глава на хрониката образ на Пипин I, майордом на Австразия, впечатлява с подчертано положителния тон и представените качества, които могат да бъдат характерни и за един крал: „...той беше по-разумен от всички други и винаги имаше готов съвет, държеше непоклонимо на своята вяност и беше почитан най-вече заради

⁹⁶LIBER HISTORIAE FRANCORUM. Op. cit., S. 375

любовта си към справедливостта, която беше внушил и на Дагоберт...и не отстъпваше нито крачка от пътя на добродетелта.”⁹⁷.

Преходът към новата династия на Пипинидите/Арнулфинги се извършва в кралство Австразия. Ключово е управлението на Сигиберт III, който поради липса на наследник осиновява сина на майордома Гримоалд и му дава кралското име Хилдеберт (Осиновени). Хилдеберт Осиновени управлява от 656 до 662 г., през което време на краля се ражда син, Дагоберт II, когото верните на монархията магнати отвеждат в Ирландия, за да не бъде убит. Когато става пълнолетен, той сваля узурпатора и го заточава, а баща му убива. За съжаление управлението му не успява да стабилизира Австразия. **Това е първият опит на Пипинидите да завладеят властта чрез династически преврат.**

Като последен стабилен крал можем да посочим Хлодвиг II, краля на Нейстробургундия, за когото Продължителят на Фредегар отбелязва в хрониката си следното: „Той имаше действен и умен мъж на име Ерхиноалд като майордом на своя палат. Затова Хлодвиг имаше в кралството си мир и нямаше войни.”⁹⁸. Т. е. става ясно, че от майордомите, а не толкова от кралете е зависел просперитетът на кралството. Такава е била обществената реалност.

Трябва да подчертаем тук ролята на една известна с реформения си дух и политически качества кралица – Балтхилда, бивша англосаксонска робиня и жена на Хлодвиг II. Тя взима участие в осуетяването на държавния преврат на Гримоалд Пипинид, а след смъртта на съпруга си като регентка води централистична политика, стремейки се да обедини управлението на двете

⁹⁷Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar. Op. cit., IV, 61, S. 227

⁹⁸Die Fortsetzungen der Chroniken des sogenannten Fredegar. Op. cit. I, S. 273

части на кралството като примогенитура в ръцете на сина си Хлотар III. Тя не успява в това си начинание. По отношение на църквата Балтхилда също провежда забележителна политика – тя подема идеята за реформиране на църковните центрове посредством превръщане на манастирите и други църковни обекти в държавна собственост. И тук се полага само началото, защото след смъртта ѝ тези опити са преустановени. Балтхилда, обявена за светица след смъртта си, основава едни от най-известните в Галия книжовни центрове, манастирите Шел и Корби, където са създадени едни от най-красивите ръкописи през меровингската епоха.

Преглеждайки схемата на генеалогията на Меровингите, установяваме, че последните крале, управляващи за кратко време еднолично, т. е. имащи възможност за централизация на властта, са Теудерих III (Нейстрия) и Хилдерих II (Австразия). Първият крал обаче е свален за пет години, после е възкачен на трона и управлява 15 години като едноличен владетел. Той обаче не предприема никакви мерки срещу опозиционната аристокрация и не се намесва в борбата между майордомите на Нейстрия и Австразия. Хилдерих II пък има само пет години управление като общ крал на франките. Продължителят на Фредегар казва за него, че бил издигнат за владетел „**при херцог Вулфоалд**”⁹⁹(подчерт. мое, В. Г.). „Но понеже крал Хилдерих беше твърде лекомислен и въздържан, показваше сърдито и необуздано поведение, това доведе народа на франките до такова положение, че те му се противопоставиха, подиграваха го и го презираха, докато голяма омраза у тях нарасна, която доведе до открито въстание и свалянето му.”¹⁰⁰. Предполага се, че той се е противопоставил с политика на централизация на силовите групировки, заради което бива убит с цялото си

⁹⁹Op. cit., 2, S. 273

¹⁰⁰Op. cit., 2, 274 – 275

семе́йство ¹⁰¹, един от малкото насилствено загинали владетели на франките.

Освен тези факти знаем от Продължителя на Фредегар, че майордомът на Нейстрия Еброин, който поставил Теудерих III втори път на власт през 675 г. (той е свален в периода 670 – 675 г.), настроил срещу себе си австразийската аристокрация начело с майордома Пипин II Херсталски и бил ненавиждан, защото „той подтискаше франките все повече и повече”¹⁰². Еброин бива убит през 680 г.

Показателно за силната позиция на майордомите е избирането на Хилперих II за крал през 715 г.: издигнат на трона на Австразия бил „някой си клирик Даниел, още докато му порасне косата, и го нарекоха Хилперих.”¹⁰³. За него се знае, както посочихме, че е бил убит със семейството си при бунт на аристокрацията.

През 687 г. се случва нещо важно, което променя хода на късната меровингска история. В битката при Тертри Пипин II, майордом на Австразия, спечелва победата срещу нейстрийския и бургундския майордоми и става първият общ майордом на франкското кралство: „Пипин започна да упражнява като майордом на крал Теудерих истинската власт. Той взе съкровищата и се върна в Австразия.”¹⁰⁴. **След управлението на Теудерих III монархията на практика се разпада, като дори не се запазва традиционното дву – или триделно деление на кралството, а майордомът на Австразия провъзгласява един от кралете за управляващ държавата.**

¹⁰¹Op. cit., 2, 273 – 274

¹⁰²Op. cit., 4, S. 275

¹⁰³LIBER HISTORIAE FRANCORUM. Op. cit., 52, S. 377

¹⁰⁴LIBER HISTORIAE FRANCORUM. Op. cit. 48, S. 373

След шест години пауза в управлението между 721 и 743 г., след което е избран Хилдерих III, майордомът на Австразия Пипин III счита за разумно да въздигне последния представител на династията за крал. През VIII в. могъществото на майордомите е толкова неоспоримо, че се поставя въпросът, защо династията не е била прекратена по-рано. Можем да предположим, че свещеният съюз между Църква и Кралство от времето на Хлодвиг I, който е запечатал Божието благословение за монархията, е помогнал за това, ранните Каролинги да запазят формалния престиж на династията, но и да я контролират в своя полза. По всяка вероятност харизмата на свещената кралска кръв е респектирала продължително време новите политически сили. Но кралете са свалени от власт, когато Пипинидите нямат нужда повече от тях.

Погребалната традиция също е знаменателна за упадъка на династията. В Сен Дьони, превърнат в кралски некропол, са погребани Дагоберт I, жена му Нантхилда и един от синовете му, а по-късно Карл Мартел, Пипин III и майката на Карл Велики Плектруда и други Каролинги, а в абатство Сен Жермен дьо Пре – Хлотар II и Хилдерих II със съпругата си Билихилда. Като кралско погребално място се очертава още Шел, в чийто манастир завършва живота си една от най-забележителните кралици – Балтхилда, погребана заедно с мъжа си. Това са сигурните данни. За другите Меровинги – за Теудерих III, Дагоберт III и Теудерих IV не се знае къде са погребани, т. е. това е времето на майордомите Пипин II и Карл Мартел, върху които хронистиката съсредоточава вниманието си. За Хилдеберт III се знае, че е бил погребан в манастир в провинцията, а за Хилперих II – в Ноайон.

Политическият хаос е съпроводен и от културен упадък. Последните Меровинги не се отличават с обществени изяви или с политическа сила.

Липсват имена на културни дейци или историци от тяхното време с изключение на написването на бургундската „*Liber Historiae Francorum*“, която е компилация по Фредегар и е доста оскъдна за времето до 660 г. „Ленивите крале“ и франкската църква, още неукрепнала, не успяват да обединят населението в кралствата в едно единно и националноотговорно поведение в периода на перманентна криза. Ирофранкското и бенедиктинското монашество създават тенденцията на обвързване между духовенство и кралски, респ. знатни фамилии с цел тяхното издигане, но не стабилизират държавата. Култът към кралете-светци като Гунтрамн в Бургундия или към кралиците-светици като Хродехилда, съпруга на Хлодвиг I, Радегунда, съпруга на Хлотар I и Балтхилда, жената на Хлодвиг II, създава наистина основа за единение на обществото, за поддържане на общи цели и идеали, но се оказва недостатъчен фактор, който да спре залеза на династията. Възходящите Каролинги се издигат благодарение на отромния си домен, обединен чрез брака на Анзегизел от Арнулфингите и Бега от рода на Пипинидите (притежаващи *en bloc* територията на съседните на Арнулфингите имения между Маас, Шелда и долен Рейн), на връзката им с монашеството в домениалните им владения (основаване на домашни църкви) и личните качества на личности като Пипин II (поч. през 714 г.), Карл Мартел и Пипин III Къси (майордом през 741 г. и крал през 751 г.). Не случайно именно сакралността се оказва най-важната стъпка в началното укрепване на Каролингите след 751 г.: родоначалникът епископ Арнулф от Мец е обявен за светец още приживе, така светица става и Бега. При Карл Велики една от съпругите му – Хилдегард, също е издигната в ранг на светица. Миропомазването през 751 г. е най-важният акт на сакрализация на новата династия, който става основа за доминацията на кралската власт в отношението между *regnum* и *sacerdotium* при Каролингите.

Последните Меровинги живеят близо един век в сянката на възходящата нова династия, променила образа на Европа.

4. Основи и характер на кралската власт

4. 1. Мит и ритуал.

В началото на нашето изложение споменахме, че политическото развитие при германите още от заселването им по Северно и Балтийско море до създаване на кралства минава през три фази, посочени от германските учени. Първият етап е този на сакралната монархия. Това е времето от н. е. до II в, когато племената се разселват на юг по теченията на Рейн и на други реки и формират нетрайни племенни съюзи начело с крале, т.н. сакрални монарси, когато кралят е изпълнявал и жречески функции. За този период най-добри сведения ни дава Тацит. Легендата за морското чудовище при Фредегар е основа на мита за тази кралска власт с култов характер, но също така споменатите предмети в гроба на Хилдерих I в столицата му Турне сочат езическите идоли на династията от този период: златната бича глава, носена като амулет на врата или на кръста; споменатата от Айнхард волска кола, с която древните германски крале са обхождали територията си (по-късният *circuitus*) и са стигали до ежегодно провежданите мартенски поля, събранието на народа и на войската. Златните пчели по мантията на Хилдерих I също представляват езически ритуални символи. Боговете Фро и Фрея са давали необходимото плодородие на племената, което било гарантирано от кралете-жреци.

Меровингските крале не са извеждали, както е характерно за повечето германски народи, произхода си от бог Водан. Произходът на франките има по-сложен и разнороден характер, както установихме. Само дългата коса и копието като символи са произхождали от култа към Водан. Култовите съюзи при древните германи са споменати от Плиний Стари (средата на I в. от н. е.).

Вторият етап е този на „военната демокрация“ (дефиниция на Фридрих Енгелс в „Произход на семейството, частната собственост и държавата“), датиран от II в. до V в. През този период се разделя мирновременната кралска власт от тази на вожд, както е при готите. Налични са първите признаци на „частна“ собственост (по-точно е тя да се определи като семейно-индивидуална собственост предвид структурата на още неразпадналото се голямо семейство при заселниците). Тя включва жилището, оградената земя около него и орната земя в полето¹⁰⁵ като най-важни и въз основа на това и най-добре защитени от посегателства обекти.

В политическо и социално отношение е важно да се отбележи формирането на военната дружина на вожд (неговите *leudes*) и неговата власт над племето и съвета на старейшините. Войната е основен начин на живот за племената, а демократичното начало идва от колективното управление на старейшините заедно с краля в съвета.

Както споменахме, при салическите франки се създават местни властови центрове – *Civitas-Reiche (regna)* начело с подкрале, *subreguli*. Те заемат общо територията между Шарбонската гора в северна Токсандрия (между реките Маас и Шелда) и р. Сомма. В първия пролог на Салическия закон се говори за избора на крале от общия магистрат на племето и за съдебната им организация по време на преселването на салическите франки през III и IV в. към Галия.

Митологията и ритуалът на тази фаза от развитието на салическите франки се презентират най-добре от описаните в гроба на Хилдерих I предмети. Отличителни знаци на кралската му власт, както споменахме по-горе, са пръстенът-печат с надпис „*Hilderici regis*“, златният амулет,

¹⁰⁵ Срв. ХИСВ, част I, Салически закон, титул IX, с. 79, титул XXVII, с. 81

масивната златна гривна, дарена от императора на варварина-генерал заедно с мантия на римски военачалник, към която са запазени катарамите от злато и заплатата му от 100 солида. Конската украса също е издавала по пищността си висшата военна длъжност и високото положение на бащата на Хлодвиг като римски управител. Ритуалната украса на краля е неоспорим белег на гало-франкския синтез.

Третият етап е етапът на „военната монархия“, времето на създаването на кралства начело с кралска власт, съединена с военната. При Хлодвиг I основни символи на кралската власт, презентирани през 508 г., са пурпурната туника (хламида), характерна за императорите, диадемата, правото на акламация от страна на народа (част от церемониала на цезарите), тронът и носеният най-вероятно от края на VI в. скиптър. Направена е възстановка на оригиналния трон на Дагоберт I, който е бил подвижен, сгъваем и се е носел и по време на война. Интерес представлява фактът, че след Хлодвиг I диадема и хламида не са били използвани при избора на франкските владетели. Явно тържеството през 508 г. е било добра имитация на въздигане в императорско достойнство, без това да е отразено изрично като такова в изворите с изключение на хрониста Григорий от Тур. Франкските крале не са споменавани никъде другаде в изворите на VI в. освен като *reges* или *subreguli* и не са били коронясвани въпреки създадената практика при вестготите. Короната и коронацията са били въведени едва при Карл Велики по подражание на византийците и лангобардите. Към кралските инсигнии на Меровингите са принадлежали още шлем, копие и дълъг меч. Така се полага началото на институционализацията на кралската власт.

Бруталното избиване на знатните родове на салическите и рипуарските франки до 509 г. от Хлодвиг I утвърждава принципа, че не от знатните родове на франките, а само от наследниците на Хлодвиг, от рода на Меровингите, ще се избират бъдещите франкски крале. Това е налагане на патрилинеарната линия на наследяване. При неговите наследници, както съобщават изворите, се появяват редица претенденти за трона – Мундерих, Сигивалд (контракрал на Теудерих I), които са били родственици, но не от прякото мъжко потомство на Хлодвиг. През гражданската война между кралиците се появяват претендентите Гундовалд (582 – 585) и Раухинг (587 г.), с декларацията да са синове на Хлотар I, което също не е било доказано. При странични доказани родственици само произходът от бащата Меровинг по агнатична линия е легитимирал правото на управление. Произходът по женска линия не е бил определящ за наследяването на трона с изключението на браковете на франкски принцеси с високопоставени аристократи франки или галоримляни, или с чужди владетели. Така например Аудофледа, дъщеря на Хилдерих I, се омъжва за Теодорих Велики, остготския крал, дъщерята на Хлодвиг I Хлодехилда – за вестготския владетел Амаларих, Сигиберт I – за вестготската принцеса Брунхилда, дъщеря на Хлотар I – за лангобардския крал Албоин, Хлотар I в трети брак – за тюрингската принцеса Радегунда и др.

4. 2. Кралската власт на Меровингите

Основни жалони на кралската власт са домът (палатът) и военната дружина. Патерналистският модел на кралската власт произхожда от древногерманското домостопанство, за което споменахме по-горе, че е изцяло подчинено на неговия *dominus*. Властта на господаря на дома (*Munt*) е изградена върху реципрочната връзка господар – подчинени, т. е. срещу задължението на несвободните и свободните да работят за него. Схващането за държавата като лична собственост на краля (алод) идва според нас от унаследената трайно представа за всеобхващащата власт на *dominus*, впоследствие и на краля, упражняващ магическа и жреческа функция в племето.

Важно е да подчертаем, че римското разбиране за власт (*potestas, imperium*), издига краля далече над другите свободни, включително и над знатните. Кралят придобива единствен от франките суверенна власт и комплекс от присъщи само на него права по силата на неговото върховно положение във всички области на обществения живот, което е типично за създадените варварски кралства като франкското, вандалското и лангобардското. Това е древногерманският „бан“, *Bann*. Формулировката му според обичайното право е – „правото да заповядващ и да наказващ“, на латински – *imperium, potentia, regnum*). „Банът“ включва висша административна и законодателна власт (издаване на едикти и на закони) за франките, независимо дали те са заселени върху държавна земя и плащат държавни дънъци, или живеят върху земя без данъци (определена като алод или земя на предците, *terra aviatica*).

Особено е важна защитната функция на владетеля (*mundeburdis, mundium, tuitio*) над целия негов народ. Тази защитна функция се корени както в късноантично-християнските традиции, така и в традицията на

племенните съюзи, където запазването на мира е било исконно дело на семействата и на родовете. Във варварските кралства тя се обективира като основно задължение на краля. На практика обаче защитната функция на краля е представлявала задължението на владетеля да упражнява *mundium* спрямо един по-тесен кръг от обкръжението му: неговите *leudes*, кралските пфалци, кралския фиск и редица съсловия, намиращи се по римски обичай под пряка кралска защита, като търговци, евреи, чужденци, вдовици, сираци и църквата. „Банът“ е включвал главно задължението на всички социални сили начело с краля да спазват мир в държавата, основно условие за нейния просперитет. Защитата на краля е била гарантирана чрез високи глоби при нарушение на кралската дума, стигащи до 200 солида¹⁰⁶.

Кралският *mundium* е основата за по-късно възникналата комендация (*commendatio*, лично покровителство от страна на господаря) като форма на закрила и на зависимост едновременно на свободните. Свободните франки са били задължени освен с военна служба също така и с редица услуги към кралската власт като строежи, дарения (*dona annualia* – доброволни плащания от племето за краля, превърнати впоследствие в държавни данъци), и с римските поземлен и поголовен данъци. Римската аристокрация, както е отбелязано в салическото право, е плащала данъци на краля, вероятно по-ниски и отделно от франките, но едва след VI в. Римляните са означени в изворите като *tributarii*¹⁰⁷.

Законодателната власт на краля при франките е доказана чрез кодификацията на Салическия закон по нареждане на Хлодвиг I. Като пръв законодател той е имал тази важна функция, упражнявана от императорите

¹⁰⁶ Срв. ХИСВ, част I, Салически закон, титул XIV, с. 80

¹⁰⁷ Пак там, Салически закон, титули XXXV, XLV, с. 81

и повторена от крале като вестготските владетели Аларих I и Леовигилд, бургундския крал Гундобад и лангобардския крал Ротари.

В научната литература комплексът от кралски права, основани на традицията и разширени под влияние на римското законодателство се характеризира като вид ранен абсолютизъм. „Банът“ е обединявал най-висшите функции на властта – съдебна, изпълнителна и законодателна. Наличието на тази върховна власт, липсваща при общества като лангобардското например, е подчертавало силно разстоянието между франкското общество и поставената далеч над свободните кралска власт, за разлика от времето на преселението, когато владетелят и съплеменниците са разглеждани като равностойни в социално отношение, а кралят е бил разглеждан като „пръв между равни“.

Известен е фактът, че в правните формулировки на салическото право 78 постановления от общо 95 през VIII в. се отнасят за алодистите, свободните собственици на земя, а само 8 – за краля и държавните органи¹⁰⁸. Това ясно говори за преобладаването на семейно-индивидуалните интереси над държавните независимо от новия статут на краля. Но това положение същевременно дава данни за формулирането на нови закони, надграждащи старото обичайно право, запазено чрез устно предаване от страна на специално натоварени с това лица – *sapientes*. Новите промени в правото, независимо от факта, че те са декларирани много рядко на фона на традицията, илюстрират възможността то да отразява паралелно социалните и икономическите промени в обществото. Според архаичната традиция обаче правото е било свещено и неприкосновено и не е можело да се променя във времето, а се е съхранявало чрез устното творчество до

¹⁰⁸ Руш, М. Ранното западноевропейско Средновековие. В: История на европейската средновековна цивилизация. Човекът и Средновековието, част I. Книга за учителя по история в 8 клас. С., 1994, с. 284

неговата задължителна кодификация. В такъв смисъл Салическият закон може да се разглежда като изключително архаичен в сравнение с предишните варварски законници, но едновременно с това реагиращ, и то само в някои важни положения като наследяването на движимата собственост, адекватно на промените в социално-икономическите отношения. Вече посочихме, че еволюцията на тези отношения е била в пряка зависимост от развитието на римската поземлена собственост през VII – VIII в. по посока на феодалните реалности. Новите закони са били прогласени по волята на краля под формата на капитулации на държавни заседания, наречени Мартенски поля, провеждани два пъти годишно – през пролетта и през есента.

Патерналистският модел е свързан с другата опора на кралската власт - военната дружина. Тя е спомената още при Тацит през I в. от н. е. и е изградена върху доброволната връзка между господаря и свободния, запечатана е с клетва и служба до смърт за свободния, а от господаря се е изисквала защита на неговото семейство. Връзката е била свещена и неразрушима. Такива военни дружини е имало събрани и около магнати, *duces* и *principes*, водачи в битките и концентриращи около себе си местни сили и власт. Водачът или кралят е можел да събере по места големи военни дружини, както се е случвало при преселението, които да се превърнат в основа на ново племе, *gens*, подчинено на краля като върховен военен водач. Съюзните отношения с римляните са укрепвали неговото господство над завладяните племена и земи.

Обвързаните с краля негови верни, *leudes*, са представлявали един социално по-издигнат слой сред свободните, като в него се е образувал един още по-тесен кръг от антрустионите, личната охрана на краля,

притежаващи високия вергелд от 600 солида. За обикновените франки вергелдът е бил 200 солида, както сочи салическото право¹⁰⁹. Със заповед от краля антрустионите са имали право да се заселват, където искат (цялата земя по презумпция е принадлежала на краля), от него са получавали имунитет за земите си.

Около 600 г. в ранномеровингското общество се оформя слой на аристокрацията, *nobiles*. Нейното съществуване е доказано като факт чрез археологически, етнографски, социологически и др. проучвания. Но в салическото право тя не е дефинирана отделно като съсловие, поради което редица по-стари автори отричат нейното съществуване *a priori* и го приписват като дело само на кралската инициатива. Но създаването на аристокрацията е било естествен и закономерен процес на създаване на местни структури на властта, които да бъдат интегрирани в управлението и контролирани в дейността им. Такъв е смисълът на Парижкия едикт от 614 г.

Както се вижда, аристокрацията се е отличавала, а по-късно и обособила от свободните франки чрез социална мобилност, по-висок вергелд, близост до краля като негова лична гвардия или охрана, участие в държавната администрация, оформане на териториална власт и тенденция към установяване на местна династия. Салическият закон показва обединението на двата вида аристокрация, римска и франкская, като я упоменава под общия термин „кралски сътрапезници“¹¹⁰. През VII в. тази послужебна аристокрация получава нови духовни импулси на развитие и укрепване чрез колумбанско-ирофранкското монашество, което чрез манастирите създава основа за нейната културна и икономическа власт по

¹⁰⁹ ХИСВ. Цит. съч., с.81

¹¹⁰ ХИСВ. Цит. съч., Салически закон, титул XLV, с. 81

места. В агиографията се създава образът на „аристократа-светец“. Може би най-удачен пример за това е личността на епископа на Мец св. Арнулф, осигурил чрез святостта си и чрез наследника си Анзегизел моралния и фактически възход на династията на Каролингите, докато родът на Пипинидите като майордоми на Австразия осигурява материалната база за този възход и продължението на династията по женска линия чрез наследницата Бега.

В хрониката на Григорий от Тур се вижда, че франкските крале не са управлявали авторитарно, а са свиквали при решението на важни военни и вътрешни въпроси съвет с аристокрацията. Знатните франки, вкл. и редица галоримляни, са представени в неговата хроника ясно като исторически субект, напр. през 532г., когато те изискват от крал Теудерих I започване на война с бургундите¹¹¹; през 534 г. те налагат на Теудеберт I да се ожени за лангобардската принцеса Визигард („...и те силно започнали да го ругаят за това, че той е изоставил своята невеста. Тогава, обезпокоен от това, той напуснал Деотерия, от която имал малък син на име Теодобалд, и се оженил за Визигард...”¹¹²); през 555 г. настояли Хлотар I да обяви война на саксите¹¹³. Около 570 г. франките се съвещавали заедно с арбитъра между партиите в гражданската война крал Гунтрамн каква трябва да бъде глобата за крал Хилперих I Нейстрийски, която той да плати на Брунхилда заради убийството на сестра ѝ Галсвинта¹¹⁴. Известно е също така, че през 585 г. франките поемат защитата на митрополит Претекстат от Руан срещу преследващата го кралица Фредегунда¹¹⁵.

¹¹¹ Григорий Турский. Цит. съч. III, 11, с. 67

¹¹² Пак там, III, 27, с. 75

¹¹³ Пак там, IV, 14, с. 89 – 90

¹¹⁴ Малов, В. Н. Меровинги. Във: Вопросы истории 2000, брой 1, с. 3

¹¹⁵ Григорий Турский. Цит. съч. V, 18, 128 – 132 и VIII, 31, 236 – 237

Особено интересен и важен за нас е въпросът за отношението „крал – закон“. В историята на Григорий от Тур епископът критикува Хилперих I за свободното му отношение към епископите в кралството и посочва изискването кралят да бъде справедлив към всички поданици без изключение, да е образец на справедливостта, иначе го грозял Божият съд¹¹⁶. В отговор „кралят вдигнал дясната си ръка, закле се пред всемогъщия Бог, че няма по никакъв начин да наруши това, което предписвали законът и каноните.“¹¹⁷

Всички поданици на краля независимо от социалния им статус са били свързани с него персонално чрез клетва за вярност (*sacramentum fidelitas*) с договорен характер. Връзката е била свещена и неразторгваема до смъртта на някой от страните. Франките са били свободни по социален статус, така че държавата се е граждала на основата на личния съюз на свободните франки алодисти с кралската власт. Нейното наименование в немската историография след Втората световна война с автори като Ото Брунер, Т. Майер, К. Босл и др. до днес е известно като „Personenverbandstaat“ („държава на личния съюз на свободните“)¹¹⁸.

Поданиците са били задължени главно с военна служба към краля. Формулите на Маркулф от края на VII в. I, 40¹¹⁹ споменават задължението им да полагат клетва за вярност към краля. Само свободните са имали право да членуват в общината.

¹¹⁶ Пак там, V, 18, с. 130

¹¹⁷ Пак там

¹¹⁸ Виж бел. 4

¹¹⁹ Das merowingische Staatswesen. Vom ersten Auftreten der Franken bis zur Krönung Pippins..Mit fortlaufenden Quellenausügen und Literaturangaben.In: Annalen des fränkischen Reichs im Zeitalter der Merowinger. Von G. Richter. Halle, 1873, S. 114

Римското влияние проличава в акта на комендацията, свързана с поставяне на комендиращия се в зависимо положение от патрона, във възникването на бенефиция при Карл Мартел (общ майордом през 714 – 741 г.) като привилигиrowано поземлено владение срещу условието за военна служба за разлика от прекария – получаване на земя под наем с различни условия, стигащи и до крепостна зависимост.

Разширените компетенции на властта са изисквали по-големи материални средства, които не могат да бъдат пресметнати достатъчно добре от историците. Кралят е бил най-големият поземлен собственик в държавата като наследник на императорския фиск. По-голямата част от земята, римската поземлена собственост, е била организирана в едри поземлени имения. Към приходите на краля се добавят вземанията от римския поголовен и поземлен дънък, подаръците от знатните или от някои владетели, доходите от транспортните, пътните и търговските мита, данъците на трибутарно подчинените народи, понякога и субсидии от императора на Източната Римска империя. Една трета от съдебните глоби в кралството, значителна като постъпление, е отивала за краля. В Марсилия и Фос в Прованс са намерени кралски лагери със стока от дънъците, получени в натура – ориенталски стоки, папирус и др. Римският поземлен дънък също е бил плащан в натура (зърно, вино и др.), а след VI в. се изплащал в пари.

Основната част от своите постъпления кралят е получавал от плащания под формата на държавни данъци, на натурални или парични подати от свободните, поставени в различна степен на зависимост, известни като *coloni*. Колонатът придобива все по-голямо разпространение в едрите поземлени имения от VII в. нататък.

За нарушение на вътрешния мир и за престъпления, углавни и обикновени, са плащани съответни наказателни такси. При доказан държавен преврат се е конфискувала собствеността на виновния.

За изследователите досега не е било възможно да изчислят в пари квотата на митата и данъците. Имаме редица указания в изворите за императорските субсидии като помощ за франките срещу лангобардите (50 000 солида) в средата на VI в. При установяването на споразумението между Хилдеберт II от Австразия и майка му Брунхилда се заплащат 10 000 солида от вестготския крал Рекаред като компенсация за щетите, нанесени при развода на сестрата на Хилдеберт I Ингунд с вестготския крал. Лангобардите се задължават данъчно с мира от 591 г. всяка година да плащат на франките 12 000 солида, променен през 617 г. на еднократно плащане от 36 000 солида за Хлотар II, включително 3 000 солида пари подкуп за майордомите на трите кралства. Данъчните задължения на народите от десен Рейн не са известни като сума, но се знае данъчното задължение на саксите – годишно по 500 крави. Тюрингите са доставяли данък от свине, неизвестен като стойност. Не е известно в изворите, дали алеманите са били трубутарно задължени на франките, или не.

Кралското съкровище, където са се пазели наличното злато и сребро, украшенията, ценни оръжия и кралски облекла и пр. е било едно от основните презентации и трансперсонални знаци на властта, възприемано главно като материална основа на кралското могъщество и като изява на съществуването на самия *gens*. При хрониста Григорий от Тур¹²⁰ често се споменават междуособните борби между наследниците на Хлодвиг I, които са започвали с преразпределяне на кралското съкровище. Така например в

¹²⁰ Григорий Турский. Цит; съч., IV, 22, с. 94

561 г. Хилперих I, син на наложница, пръв заграбва съкровището на починалия си баща и завладява Париж. Това води до война с братята му, които решават въпроса, както следва по обичайното право на франките, т. е. съкровището се поделва поравно между тях.

Съкровището е било възприемано като елемент на национална идентичност и единство. Това проличава при всички варварски народи, и чрез владееенето му владетелите са декларирали пред чуждите *gentes* могъществото на властта си. Известно е например, че с тази цел Хилперих I е наредил да изготвят прибори за маса, покрити със скъпоценни камъни и направени от масивно злато¹²¹.

Тук трябва да подчертаем, че при франките под влияние на традицията от древногерманското право между държавното и частното имущество на короната не се е правела разлика, и поради това държавната собственост (фискът) е служела за личните цели на властта. Доходите на държавата са се използвали за личните нужди на управляващите. Така например членовете на кралското семейство са имали и собствени съкровища (*thesaurarii*), от които са покривали своите частни нужди. Много ясно свидетелства за това Григорий от Тур, описвайки сватбата на дъщерята на Хилперих I и Фредегунда – Ригунда, с вестготския крал, чиито разходи били покрити, по изричното споменаване на Фредегунда, от нейната лична собственост, което тя подчертава пред франките: „...Не мислете, мъже, че аз съм взела нещо от съкровищата на предишните крале; всичко, което виждате тук – това е моя собственост...и отстъпените ми имения са ми донесли твърде много доход в натура и пари, а и вие често сте ми подарявали подъръци. Ето откъде е всичко, което виждате; от държавната хазна тук наистина няма

¹²¹ Пак там, VI, 2, 158 – 159

нищо.”¹²². Много богата е била зестрата (*Morgengabe*) на сестрата на Брунхилда, омъжена за Хилперих I: тя е била събрана от дохода на петте града Бордо, Лимож, Каор, Беарн и Бигор¹²³.

От кралското съкровище са отивали разходи за подаръци на верните *leudes* и за църквата. За „модерна” инвестиция може да се счита дарението от 7 000 солида, направено от Теудеберт I за епископ Дезидератус от Вердюн и за търговците от града, развиващ се бързо като център на търговията с роби и други стоки. Като държавна субсидия са се считали също така средствата за монетарниците и за развитие на търговията. Прави впечатление големият брой монетарници във франкската държава. Явно кралете са предоставяли срещу големи суми монопола върху монетопроизводството на отделни лица, отначало кралски служители, но по-късно и на частни лица.

4.3. Християнизация на кралската власт VI-VII в.

Друга важна тенденция в развитието на езическата кралска власт при Меровингите е еволюцията ѝ към монархическа християнска власт с теократичен характер. Именно развитието на тази тенденция ще изгради християнските идейни основи на монархията и ще подготви разгръщането на християнската теократична идея при Карл Велики.

¹²² Пак там, VI, с. 187

¹²³ Пак там, VI, 45, с. 186

Още в началото на създаването на франкското кралство са направени значими стъпки по посока на постепенното налагане на новия възглед за християнския владетел и за новия характер на неговото управление. Не случайно духовните лица ръководят този процес и от тях изхождат препоръките към владетелите. Правният историк Дж. Кели характеризира глобално варварските крале като не толкова отдадени на религиозния си дълг, колкото на собствената си преценка при решаването на съответен въпрос от областта на вярата. За него варварските владетели действали повече като формални християни през ранното Средновековие, налагащи в областта на религията и правото изключително своята лична преценка, *ad hoc*¹²⁴.

Елементи на новата християнска етика към първите франкски владетели, които очертават същевременно задачите им и представляват един вид „огледало на владетеля“, са набелязани в няколко документа. Най-ранният от тях е писмото на епископ Ремигий от Реймс до Хлодвиг по повод приемането на управлението на провинция Белгика II след смъртта на баща му¹²⁵. Епископ на Реймс от 461 г. нататък, Ремигий е играел много важна политическа роля за издигането на Хлодвиг като крал през тези съдбоносни години. В писмото си той съветва краля да бъде морално чист и устойчив срещу злото, да почита епископите и винаги да се съветва с тях, да покровителства своите поданици, включително и галоримляните, да спазва в управлението си основните два принципа на *pax et iustitia*, (разбирани в християнско-етичен смисъл), да избира добри съветници за политиката си, да почита епископите и винаги да се съобразява с тях, дворът му да бъде открит за всекиго, да употребява богатствата на баща си за облекчаване

¹²⁴ Кели, М. Дж. Кратка история на западната теория на правото. С., 1998, 67

¹²⁵ Писмо на свети Ремигий до Хлодвиг от 481 г. – В: ХИСВ, ред. М. М. Стасюлевич, стр. 340

съдбата на поробените, да помага на вдовиците, сираците и бедните, да се грижи за всички свои поданици, и „ако искаш да бъдеш крал, то постъпвай така, че (хората – б.м., В. Г.) да те считат за достоен за това”¹²⁶.

Друг важен документ, подчертаващ новата свръхземна божественост на рода на Меровингите в резултат от споменатото свето кръщение, е писмото на епископ Аврелиан до австразийския крал Теудеберт I¹²⁷. В него са подчертани отново новите божествени качества на династията. Езическата сакралност се е превърнала чрез този акт в християнска.

Известно е, че Хлодвиг I или един от неговите синове изпраща на папата корона, подчертавайки по този начин новия съюз с духовния център Рим. От наследниците на Хлодвиг в по-тесни отношения с Рим са били Хилдеберт I (511 – 558) и кралица Брунхилда¹²⁸.

Папа Григорий I Велики (590 – 604) в писмо до кралете на Бургундия и Австразия Теудерих II (596 – 613) и Теудеберт II (596 – 612/613) подчертава основната функция на един крал – да развива вярата и култа на църквата. Кралете трябвало да бъдат винаги морален образец за техните поданици, защото от техните качества и доколко те са отдадени на своя дълг зависело благото на народа и на властта. Явно писмото е предизвикано от загрижеността на светия отец към положението в кралствата, водещи гражданска война, както и от недобрия морален портрет на краля на Австразия, който изгонва при брат си баба си Брунхилда, тяхна регентка до пълнолетието им, заради намесата в личния му живот. Под натиска на

¹²⁶ Пак там

¹²⁷ Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Bd. 9, 1995, 449

¹²⁸ Ewig, E. Zum christlichen Königsgedanken im Frühmittelalter. In: – Das Königtum. Seine geistigen und rechtlichen Grundlagen. Sigmaringen, 1956, S. 19

бургундската и австразийска опозиция другият внук я предава на нейстрийския крал Хлотар II в ръцете, за да умре по най-жесток начин.

Псевдофредегар, който предава за поколенията нейния край, предава в IV книга на хрониката си един впечатляващ образ на Хлотар II¹²⁹: „С голямо търпение, вещ в науките, боящ се от Бога, богато обдаряващ църквата и духовенството...той даваше на бедните милостиня и в отношенията си с всички се показваше благ и изпълнен с уважение...често ловуваше и се поддаваше твърде лесно на влиянието на своите жени и наложници”. След смъртта на Брунхилда той стабилизира управлението в кралствата Австризия и Бургундия, назначавайки там „свои верни хора ...и всички съкровища бяха поставени под управлението на младия Хлотар, ...и той управляваше държавата в мир.”¹³⁰. Тук също виждаме създадено едно „огледало на владетеля“, на един силен и устремен към централизация на *regnum Francorum* крал.

Не случайно Хлотар II е първият франкски крал, сравнен с крал Давид от Стария завет, на църковния събор в Клиши през 626/627 г. Давид е бил еталон за християнски и всепобеден крал за управляващите през цялото Средновековие, докато Соломон е бил преди всичко живото въвлъщение на човешката мъдрост. В решенията на събора за първи път е употребено християнското понятие за „служение“ на краля – „*ministratio prophetica*”, като в случая се прави аналогия с Давид като служител на култа към Бога. Да не забравяме, че това събитие се случва след решенията на Парижкия събор от 614 г., някои от които „обслужват” материалния интерес на църквата чрез имунитетите. Именно в решенията на събора Хлотар II е определен като „*rex christianus*„. Освен това е важно да посочим, че тук се

¹²⁹ Die vier Bücher des sogenannten Fredegar, IV, 42, S. 203

¹³⁰ Op. cit., IV, 42, S. 404

прави пряка връзка между „благосъстоянието“ на краля и това на народа¹³¹. Т. е. се внушава, че кралството и хората се развивали добре, когато се управлявали от един способен и успешен крал, притежаващ своя харизма. В този случай в християнския облик на Хлотар II прозвучават осезаеми езически нотки.

В заключение при анализа на тези факти ще кажем, че църковната позиция спрямо кралската власт изпълнява две задачи: тя очертава сакралната функция на владетеля като „*minister Dei*“, но от друга страна църковните събори през VII в. ограничават съзнателно този характер на кралската власт, с цел да не се допусне супремация от страна на *regnum* спрямо *sacerdotium*.

Определението „*rex et sacerdos*“ всъщност е дадено от духовните лица само на един франкски владетел, който е особено възхваляван при Фредегар. Това е бургундският крал Гунтрамн (561 – 592). Първият, който пише за него, но с доста оскъдни думи, е Григорий от Тур в девета книга от хрониката си¹³², където той разказва за чудото в Марсилия, когато по време на чума една майка, за да спаси сина си, му дала да пие отвара, в която тя поставила откъснато от нея парче плат от наметалото на краля. И синът ѝ оздравял. Това обаче е единственото чудо на крал Гунтрамн, за когото хронистиката е единоподушна в оценката си като особено набожен и щедър към църквите владетел. Григорий от Тур му приписва епископски функции и го нарича „крал с Божия власт и произход“, но не излиза извън тази рамка. Тук бихме могли да направим сравнение с апологетиката на епископа към св. Мартин, на чийто гроб самият той оздравял.

¹³¹Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Op. cit., S. 57

¹³² Григорий Турский. Цит. съч., IX, 21

Личните качества на крал Гунтрамн са подчертани повече при Фредегар., който не споменава обаче нищо конкретно за неговата святост – един интересен факт, обясним с обстоятелството, че в хронистиката на VIII в. акцентите са поставени върху други личности и събития, при които религиозният аспект на меровингското минало не е изведен на преден план. Ето как описва той героя си: за 584 г.¹³³ се подготвяла „братоубийствена“ война от братята Сигиберт I, Хилперих и Гунтрамн, придружена от знаменателни природни явления – земетресения в Бордо и Испания, поява на комета при Тур, поява на чума в цяла Галия и пр. По-нататък Фредегар, рисуващ в следващите редове един вид „огледало на владетеля, подчертава, че Гунтрамн управлявал Бургундия „пълна с щастие и благоденствие“, и „понеже се държеше с духовенството, като че ли е един от тях, беше и за своята военна дружина извънредно мил господар и даваше на бедните много милостиня, и той управляваше така благословено от Бога („prosperitatis“), че всички съседни народи го славеха над всичко“¹³⁴. На 24-тата година от управлението си кралят построил „от любов към Бога“ църква на св. Марсел в Шалон¹³⁵. Гунтрамн починал в 63 – тата година от управлението си и бил погребан в манастира в Шалон¹³⁶.

Многозначителен за нас е фактът, че единствен от хронистите на Меровингите само Фредегар датира в IV глава на труда си от 1 до 14 параграф събитията само по годините на управление на Гунтрамн, съответно от 23 до 54 му година, като продължава датировката си по тази на следващите франкски крале. Явно този крал е представлявал един знаменателен образ за хрониста, и то от гледна точка на набожността,

¹³³ Die vier Bücher des sogenannten Fredagar., III, 81, 82, 151

¹³⁴ Op. cit., IV, 1, 163

¹³⁵ Op. cit.

¹³⁶ Op. cit., IV, 14, 165

святостта, качествата на управление, щедростта, милосърдието и пр. характерни атрибути на раннохристиянската етика, по които той се е отличавал от съвременниците си и които Фредегар е искал да изтъкне.

При една обща оценка на така представените „огледала на владетели“ при Меровингите можем да посочим образа на Гунтрамн като краля с най-добре подчертани християнски качества от хронистите. На това място считаме за уместно да сравним характеристиките на франкските крале с тази на вестготските владетели през този период, въз основа на материала главно от църковните събори във второто вестготско кралство.

Вестготското развитие през VI в. протича на фона на една обща империализация и централизация, придружени от периоди на възход и на упадък, свързани със смяната на слаби със силни владетели като крал Леовигилд (568/572 – 586) и Рекаред 573/86 – 601). Те оставят трайна следа с политическата и законотворческата си дейност в Испания. На това място трябва да посочим, че при вестготските крале се променя фокусът на себевъзприятието им като владетели-варвари. За разлика от повечето германски крале, третирани от византийските императори в унисон с концепцията за империята като „семејство на народите“, при което варварските крале имали статуса на „братя“ на императора – „техен баща“¹³⁷, т. е. той заемал много по-висша позиция спрямо тях във всяко едно отношение, вестготските управници от средата на VII в. развиват идеология, равнопоставяща ги с империята.

Те възприемат най-напред една проимперска титулатура, (някои от тях променят своя произход като напр. Рекаред, извеждащ произхода си от

¹³⁷ Спв. Dölger, Fr. Die Familie der Könige im Mittelalter. In – Dölger-Schneider, Byzanz und die europäische Staatenwelt. München, 1958, 43 f.

рода на Флавиите), актуализират римските титли и имперския церемониал в дворовете си, организират редовни църковни събори в Толедо под своя егида и пр. данни, които сочат безспорно фиксацията на вестготските владетели върху византийско-имперския модел на държавност в края на V и VI в. Въвежда се миропомазването като задължителна част от въздигането в кралски ранг, използват се императорски инсигнии като диадемата с украса, кръстовидният скиптр, церемониалното облекло на императора, тронът; монетосеченето се извършва по византийски образец, въвеждат се императорски обръщения към владетелите и др. промени. Много строги са били наказанията срещу всяко насочено срещу кралското семейство действие, взимат се много строги мерки, касаещи сигурността на династията и др., които сочат недвусмислено нейното неустойчиво политическо положение. Сакрализацията на монархията е била от първостепенно значение за нея. Първият избран вестготски крал, помазан по традицията на Стария завет, е крал Вамба (672 – 680). Съчетаването на изборния със сакралния момент при коронацията е начин да се компенсира липсата на харизма в династията.

Фундаментални за цялото Средновековие остават постулатите на епископ Исидор от Севиля за кралската длъжност. В своите „Сентенции“ и „Етимологии“ той разглежда прехода от Римската империя към християнската, считайки вестготите за освободители на населението от „римското робство“. За него не империята, а *ecclesia* е общата рамка на държавността, в която си взаимодействат светската и църковната власт. В сферата на *ecclesia* той поставя и *reges gentium*, които според него били автономни в политическата сфера¹³⁸. Отношенията между двете власти

¹³⁸ Ewig, E. Op. cit, S. 31.

Исидор разглежда в духа на учението за двата меча на папа Геласий II: светската власт като „*terror disciplinae*“ и „*virtus potestatis*“ („ужас от педа“ и „доблест на силата“), а духовната – като „*sermo doctrinae humilitas ecclesiae*“ („беседа върху учението и смирение пред църквата“). Т.е. светският меч изпълнява вкарващата в ред обществото, дори и чрез сила, функцията на властта, а църковният меч има за цел да обучава, просвещава и ръководи чрез знание и смирение паството си и неговия водач. Като носител на наказателната сила кралят е задължен както със служба към църквата, така и със защитната си функция към нея.

Основното разбиране на Исидор е, че кралската служба представлява „*ministerium Dei*“, „служене на Бога“. Изхождайки от етимологията на думата „*rex*“, той развива максимата, че крал може да бъде само този водач, който управлява „*recte*“, „справедливо“ – т. е. спазва всички християнски закони. Класическа е неговата максима за името „*rex*“ и за доброто кралско управление: „*Reges a recte agendo vocati sunt; ideoque recte faciendo regis nomen tenetur peccando ammittur...*“ („Царете са наречени (така) поради правилното действие; и затова, действайки правилно, името остава...“). Тези постулати, главно религиозно-философски по характер, не се отнасят към държавата, която подобно на Августин Исидор разглежда като необходимо зло и като наказание на всеки народ за греховете му.

В своите „Етимологии“ философът показва краля като основа на общността¹³⁹. Същността на държавата за Исидор се заключава в действието на правото, на законите. Кралете трябва да законодателстват в духа на каузата за общото добро (полза) на всички граждани („*pro communi civium utilitate*„) и да санкционират законите заедно с големците и народа. Но

¹³⁹ Etymol. IX,3, 18. In: Das Königtum. Seine geistigen und rechtlichen Grundlagen, S. 32

което намираме тук особено важно от гледна точка на политическото управление е положението, че владетелите трябва да бъдат обвързани със закона, че те са му подчинени и не могат да стоят над него. Този постулат става особено популярен по времето на спора за инвеститура, когато от теоретиците на религията се дефинира идеята за „тиранина“ и правото на народа на неподчинение пред него.

Като носители на божествени качества и подчинени на религиозния закон, кралете според Исидор е трябвало да притежават два основни добродетели, които обхващали главните им задължения – това са *iustitia* (справедливост, честност, законност) и *pietas*¹⁴⁰ (благочестие, милосърдие), като последната се счита от него за най-важната кралска добродетел.

Обобщено казано, историческата заслуга на Исидор Севилски се заключава в **обективизиране на кралската служба като длъжност пред Бога**. От лична дейност на краля в областта на култа тя се трансформира към дейност, възприета като цялостно и безрезервно „служене на Бога“.

Тук става въпрос за един процес, протекъл конфронтативно през цялото Средновековие в сферата на държавността между двете основополагащи тенденции – представата на владетеля като експонент на държавата (и обратно), изхождаща от персоналния възглед за държавата, и утвърждаване на идеята за тях като отделни и автономни величини. В резултат на узряване на политикоправното мислене след IX в. държавата се разбира като имагинерна величина, независима от своя носител, и това е нейната надперсонална характеристика, която си пробива път много трудно през теоретичните обосновки *ad hoc* на владетелите до XII в. Това е първата предпоставка през ранното Средновековие, върху която стъпва

¹⁴⁰ Пак там, S. 33

архиепископ Хинкмар от Реймс, ръководител на западнофранкската църква при Шарл Плешиви (843 – 877), за да изведе началната обосновка на кралската власт като независима от своя личен носител идейна величина. През X-XI в. кралствата вече се разглеждат като трансцедентални величини и позволяват едно по-мощно мислене за функциите на владетеля с цел укрепване на правните и други основания за супремация на *regnum* над *sacerdotium*.

Това обективизиране на длъжността на владетеля намира израз в следните задължения на владетеля като такъв: законодателство в **полза на народа**, и изобщо този принцип е първостепенен в изпълнението на кралските функции; освен това кралят е обвързан със закона и никога не действа над закона. Тези законоположения са обусловени от присъствието на древногерманската традиция в германското право, а през късната Античност са резултат от развитието на договорната основа на правото във варварските държави. Развитието на феодалните отношения през IX в. затвърждава „асцедентната“ (договорната) база¹⁴¹ за източника на властта и закона в кралството.

Трябва да добавим също така, че при Исидор кралската служба се разглежда не извън *ecclesia*, а вътре в *ecclesia*, разбрана от него като обединение на светската и църковната власт без приоритет на нито една от двете власти. Практиката на управлението, както и папската теория, основана на Константиновия дар от IV в., на Пипиновия дар от VIII в. и на т. н. Лежеисидорови декрети от IX в. за съжаление преобразуват теорията за автономността и равенството на двата меча (властите) на папа Геласий II, и извеждат все по-уверено приоритетната позиция на духовния меч над

¹⁴¹ Кели, М. Дж. Цит. съч., 76 – 77

светския, възползвайки се от слабата кралска власт при наследниците на Карл Велики.

За съжаление християнизацията на кралската власт във франкското кралство, дори в по-напредналите области като Бургундия и Австразия, през VII в. са забавя извънредно много в сравнение с вестготското развитие. На фона на засилващия се християнски акцент при оценката на владетеля в началото на VII в. при франките, изявен при Хлотар II и Дагоберт I, които при Фредегар, както видяхме, се презентират с почти библейски тонове на описание, след смъртта на св. Колумбан (615 г.), който с помощта именно на монархията в Нейстрия и Австразия разгръща началната християнизация при франките, християнският образ на владетеля преустановява все повече развитието на своите идейни характеристики. Поради прогонването на ирофранкските монаси в началото на VII в. създадената от тях материална база (манастири, параклиси, църкви) е изоставена. Опит да бъде съживена традицията на ирофранкското монашество срещу оформящите се териториални кланове и новия епископат в кралството, т.е. в интерес на монархията, представлява реформата на кралица Балтхилда, съпруга на Хлодвиг II (639 – 657). Тя се опитва да постави кралските и по-големите манастири под пряка кралска опека, но не успява поради силната съпротива на епископата на Бургундия. До управлението на първите Каролинги в хроностиката се отпечатва за векове напред патриархалната картина при Айнхард за меровингските крале, управляващи по-скоро по силата на традицията, отколкото на реалната си власт. И макар тази трагикомична картина да е пресилена и да не отговаря на действителността, тя се е съхранила в паметта на следващите поколения. Саркастичните думи на автора оставят запечатана представата за слабата и зависима от майордомите сакрална монархия. Характеристиката им в главата

„Меровинги“ на „Vita Caroli Magni“ не съдържа елементи на християнска цивилизованост: „А на краля не оставало нищо друго освен да се задоволи с титлата и с разпусната коса и неподстригана брада да стои на трона и да си дава вид на владетел... Където и да тръгнел, един слуга го возел с волска кола като обикновен селянин.“¹⁴².

Ще приключим този абзац, като обърнем внимание на още една религиозна традиция, оставила дълбоки корени в християнската етика и морал на владетелите през V и VI в. във франкското кралство, проявена и през IX в. – ирландската езическа традиция, важна за нас особено много с езическата и мистичната обосновка на монархията. Латинският трактат „De XII abusivis“ в неговите две части: „Dominus sine virtute“ и „Rex iniquus“¹⁴³ представя специфична владетелска и кралска етика, обединяваща езическите ирландски традиции за носещия плодородие и късмет (*Heil*) владетел, с известни римски влияния. Особено живо се отпечатва върху бъдещата политическа теория основната концепция в трактата за кралството при управлението на един несправедлив крал („*rex iniquus*“): той носел само нещастия, природни катастрофи, неплодородие, липса на вътрешен и външен мир, външни врагове и заплаха за собствената кралска династия. В трактата кралят се разглежда обаче глобално като носител на *Heil*, свързан с природните космически сили.

За разлика от първата част на трактата втората се отнася за самата кралска власт, и тук липсва всякакъв митичен елемент. Централно място заема постулатът „Non est potestas nisi a Deo“ („Няма власт извън Бога“), което е в пълно противоречие с казаното в първата част на латинското произведение. Това, което например теологията през IX в. ще „заеме“ от анонимната ирландска творба, е твърдението, че има три неща, неотделими от властимащия: „*terror*“ (страх, ужас), „*ordinatio*“ (управление) и „*amor*“ (любов). Така например това е основната препоръка за доброто управление

¹⁴² Айнхард „Животът на Карл Велики“. Цит. съч., стр. 16

¹⁴³ Pseudo-Cyprianus, De XII abusivis saeculi, ed. S. Hellmann., Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur 3 Reihe IV mit ausführlicher Einleitung. Leipzig, 1910

на архиепископ Хинкмар към Шарл Плешиви и неговите наследници¹⁴⁴. В тази част на трактата се подчертават някои от християнските основи на управлението, но кралска етика като цялостна теория не е формулирана. Основните християнски добродетели са изключително рядко споменати с изключение на християнския термин „*iustitia*“. Отношенията между Бога и краля, респ. човека, са предадени много примитивно.

Гореказаното беше необходимо да бъде споменато във връзка с кралската етика на Меровингите. Тя съдържа много общи неща с тези характеристики, отбелязани в „*De XII abusivis*“, без да се припокрива с тях. За нас беше важно да покажем в заключение трудния и незавършен пътен развитие на християнската кралска идеология при франките през решаващата съдбата на династията VII в.

¹⁴⁴Гъркова, В. „Дворът на Карл Велики катоуправленческа институция в съчинението на архиепископ Хинкмар „*De ordine palatii*“, (882 г.) – В: MEDIAEVALIA 2010, брой 3, 45 [www. mediaevalia. eu]; Същата статия е отпечатана и в ГСУ-ИФ, т. 101, 5 – 71

5. Административно устройство на франкското кралство

5. 1. Държавна администрация

Характерно за управлението на кралските резиденции в германските кралства е обвързаното съществуване на дворцово управление и политико-административна управленска централа. Това означава, че дворецовите служители са едновременно и държавни администратори със специфичните им задачи. Редица служби, както ще видим, са известни от германското древно минало, но по принцип организацията на кралските управленски централи е изградена въз основа на късноримската администрация и по-специално на тази в провинция Белгика II, чието управление Хлодвиг I приема от баща си.

От нея е заимствана важната служба на *major domus*, управител на двореца (*rector palatii*). В древното минало той е бил началник на слугите и на робите в домостопанството, а после – управител на малки имения. Службата е съществувала при лангобардите, при бургундите и при вестготите. При франките отначало майордомът е бил идентичен във

функциите си със сенешала. Службата е означена с латински, а не с германски термин, защото, според мнението на историците¹⁴⁵ растящото значение на тази длъжност не е била съвместима с германското ѝ наименование, издаващо робския ѝ произход, подобно службата на сенешала (виж подробно по-долу). Майордомът е бил „първият“ след краля в държавата, бил е издиган лично от него на тази служба. От края на VI в. той е означен в изворите като най-важния служител след краля и е носел титлата „*rector palatii*“ и „*subregulus*“, което ясно говори за високия му социален статус. Причините за доминиращото му положение през периода на „ленивите крале“, отбелязано във всичките части на кралството, още не са достатъчно изяснени от историците. Сигурно е, че от средата на VII в. на него, а не на краля е била възложена кралската защита над свободните, *munt*, и отговорността за вътрешния и външния мир в кралството. Понякога той е събирал държавните данъци. Доминиращата му политическа позиция проличава особено ясно при управлението на регентките-майки на непълнолетни синове след 639 г. в Австразия и Бургундия. Майордомите на тези кралства са тези, които свалят Брунхилда и я предават на Хлотар II през 613 г. Освен това при Фредегар¹⁴⁶ и неговия продължител¹⁴⁷ се говори за майордома на Теудерих II в Бургундия – Варнахар I, и за неговия приемник в майордомската служба – Варнахар II в двора на Сигиберт II в Австразия. Както виждаме, службата вече се унаследява при редица малолетни или слаби крале. Това достатъчно ясно говори за девалвацията на кралската длъжност през указания период.

¹⁴⁵Das merowingische Staatswesen. Op. cit., S. 128

¹⁴⁶Die vier Bücher der Chronik des sogenannten Fredegar. Op. cit., IV, 18, S. 84

¹⁴⁷Chronicarum quae dicuntur Fredegarii continuations. .Op. cit., 4, S. 277

В Салическия закон майордомът е упоменат като управител на кралското домакинство и на министериялите в двореца („*minister*“ означава „слуга“ в превод от латински). Той стои начело на следните служби: *infertor* (или *Truchseß*: от готското *truchsare* – вода военни групи), *scancio* или *pincerna* (виночерпец), *mariscalcus* (дворцови коняри, наречени още *маршали* и подчинени на конетабъла), *seniscalcus* (главен дворецов интендант, дублиращ за известно време длъжността си с тази на майордома, но останал главен управител на домакинството на двореца, по-късно наречен сенешал), *comes stabuli* (конетабъл – отговорник за конюшната, за войската и за транспортното дело в кралството) и *comes palatii* (на немски *Pfalzgraf*), първоначално отговарящ за целия дворец и настаняването на краля в кралските резиденции; през VI в. той е само началник на дворецовия съд в отсъствието на краля.

От изредените служби най-стари са тези, съдържащи в термина съставката „*calcus*“: древногерманска дума, указваща на хора с нисък социален статус – например работещи като прислуга в домакинството и в коневъдството на древните германи. Двете служби на *comes palatii* и на *comes stabuli* имат обаче знатен произход и са римски, т. е. не са реликти от древното минало. Сенешалът заемал през VI в. по-високо социално място като главен надзирател на прислугата и на снабдяването в двореца, докато майордомът надзиравал главната материална база – домовете на владетеля и изпълнявал различни други задачи. При основния ни източник Григорий от Тур той се среща рядко, за разлика от изворите от VII и VIII в., където функциите и политическата му роля са напълно различни.

В средата на VI в. под ръководството на майордома се е намирала *schola regis*, кралската дружина от *antrustiones*, личната гвардия на владетеля,

която е била задължена винаги да е около него и е резидирала непрекъснато в двореца. Това е особено важно обстоятелство за възхода на майордомите с оглед значението на военната дружина като основна военна сила. С нейна помощ са извършвани превратите в кралствата, включително и превратът от 751 г. в Австразия, който според немските историци е бил победоносен поради силата на ударния юмрук на отряд от свободни и роби, водени от Пипин III. При Фредегар се споменава знатният съветник на Сигиберт I – Гого, който е ръководел придворната школа, но е бил и пратеник при вестготския крал Атанагилд¹⁴⁸.

Приоритетно придворни служби са били тези: на сенешала, маршала, конетабъла, камериера (*camerarius*, отговорник за спалнята на кралицата, кралското съкровище и кралските одежди, *regalia*), ковчежника (*thesaurarius*) и на виночерпеца.

Важно е тук да посочим тези придворни служители, които са били едновременно и **държавна администрация**. Това са следните администратори: *comes palatii* – юридически съветник на краля и върховен съдия, поемащ понякога и военни задачи, и рефендарият (*refendarius*), наречен по-късно канцлер (*cancellarius*). Той е бил пазител на кралския печат, имал е глас в кралския съвет и в съда. Издаването на грамоти кралският двор възприема от римската администрация. Канцеларията, организирана по римски образец, поема изпълнението на тези задачи. Както ни съобщава Фредегар, Хадоиндус, рефендарий при Дагоберт I, е

¹⁴⁸Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar. Op. cit., S. 129, Bem.(бел.) 26

воювал срещу баските поради известните му военни качества¹⁴⁹. Наред с тях, по римски образец, в канцеларията са работели секретари (*scrinarii*).

Към кръга на държавните служители причисляваме и кралските съветници, *consilarii*, и духовенството на дворцовата църква (*Hofkapelle*), към която през меровингската епоха е била включена канцеларията. През каролингската епоха тя е била отделена като сектор от църквата начело с канцлер. С изключение на дворцовата църква франкската администрация, подобно на римската и готската, е включвала само светски лица.

За съществуването на скромна администрация имаме данни още при управлението на Хилдерих I. Хлодвиг I е този, който успява да създаде ефективна държавна администрация с преобладаващо римски служби. Най-силно е било римското присъствие в управлението на Бургундия, тясно свързана със римското, респ. с вестготското и италианското влияние.

Както видяхме, франкската държавна администрация представлява съчетание на съответното римско и германско управление, доказателство за синтеза между двете начала на дуалистичната франкска държава.

5. 2. Административно устройство на франкското кралство

¹⁴⁹Op. cit., IV, 78, S. 249

Една от най-важните институции, които Хлодвиг I и наследниците му възприемат като римско наследство директно или индиректно посредством готско-бургундското влияние в Галия, е *civitas*-комитатът. *Comes civitatis* е началник в комитата с върховни функции в съдопроизводството, военното дело и администрацията. В резиденцията му заседава съдът. Комитатът е разделен на области, *pagi*, често управлявани от *викарии*. Към управлението на *comes* са били включени *tribuni* с полицейски функции, които са взимали и данъци и са ги препращали към куриалите, отговорни, както и преди, за колективното доставяне на държавните данъци на галоримските граждани. Важно е да изтъкнем обстоятелството, че през късната Античност *civitas* е била център на териториалното деление и на етническата териториализация на включените в нея народности – келти, хамави, бавари и пр.

Най-вече съчинението „Десет книги история“ на Григорий от Тур дава на историците данни за разпространението на *civitas*-комитата през VI в. – главно в южна и средна Галия с изключение на Прованс до линията, започваща с Анжер през Тур, Орлеан, Оксер, Отун и Шалон до Лион. Отделни сведения имаме за Париж, Мьо и Руан до устието на Сена. Меровингите използват за администрация на провинция Бурж (Аквитания I), Бургундия и Гаскония главно галоримляни от сенаторски фамилии. В Нейстрия, при р. Лоара – в Анжер, Тур, Орлеан и Бурж, Мьо и Париж се срещат *comites* или *grafiones* с германски имена. Такива има и в провинция Аквитания II, в южната част (Бордо, Сенс и Ангулем), но там те са много по-малко. Това са франки, заели позициите на отстъпилите вестготи.

Най-запазена остава римската административна система в Прованс. Управителят ѝ носел патрицианска титла и наименованието *rector*

Provinciae, една от най-значимите служби в държавната администрация. Сенаторската аристокрация, включена в обслужването на франкската административна система, идва главно от Прованс, където е „резерватът“ на най-образованата част от римското общество.

За първи път през 613 г. се споменава в изворите един *grafio* в елзаската област северно от р. Сомма. Извън Нейстрия не са доказани *grafiones*, а главно *comites*, които са ги дублирали, но понякога са им били подчинени.

Графската служба, творение на Хлодвиг I, се появява и в салическото право, където графът е заместник на краля при решаване на поземлени проблеми (срв. изворовия материал в приложението, и по-точно титула „За преселниците“ в Салическия закон). Графовете са били кралски служители с изпълнителна власт в областта на полицията, войската и вътрешния мир, които поемали и председателството в местния съд. Тяхната дейност се е ограничавала не в *civitates*, а в областта на по-малките области – *pagi* (*Gaue*), чийто център е бил някой римски град, но също така и крепост или малко поселение, *vicus*. *Pagi*-те били разпространени в северна и източна Галия, като в Австразия са били под началството на *comites*. Подчинени на графовете са били центенариите, действащи като началници на малки войскови единици (*trustes*). Теса отговаряли за преследването на нарушители на вътрешния мир. С течение на времето центените са устроени като полицейски окръзи в графствата.

В кралските грамоти *grafiones* и *comites* се споменават заедно, но до 700 г. графовете са поставени по ранг след *comites*. В изворите на VI в. те не се употребяват равностойно.

Друга структурна единица е **дукатът, херцогството**, една изцяло военна институция, отговорна за съдебни и други цивилни задачи. В *civitas* – зоната

дукатът се явява обединение на няколко *civitates*, временно или за по-дълго време. Херцогът, *dux*, който е бил едновременно *comes* на централния град на своя окръг, е бил военачалник на административните управители в окръга. През VI в. трите кралства често са организирали своите покрайнини в западната и югозападната част на държавата като дукати. Така се консолидират постепенно регионалните дукати на Тулуза, Бордо, Ле Ман и дукатът Оверн. *Duces* през VI и VII в. и *comites* са доказани и между Рейн и Сена, но те са структурирани там по различен начин.

Дукати има през VI и VII в. в северна Бургундия и в Шампан (Реймс, Лан, Шалон на р. Марна), на р. Мозел (около Мец и в диоцезите Трир и Тул), в Рипуария (около Кьолн), в Елзас с център Страсбург. Продължавайки към Базел, следват дукатите Юра (Авенш, Лозана и Зитен), Безансон и Дижон. Тези регионални херцогства, за разлика от по-нестабилно организирани дукати на *civitas*-зоната представляват по-стриктно обхванати административни единици, чиито жители се организирани като общности от хора (мозелани, кампанези, рипуари, масуари и др.), т. е. като регионални национални обединения. За организацията на *Francia antiqua* (източен Рейн с градовете Ксантен и Кьолн, стигаща на юг до Майнц и на североизток до Хесен и Тюрингия) през VI в. нямаме никакви сведения. Меровингите са подчинили тези области и са се задоволили да запазят обичайното им право и организация, както са ги заварили. Най-рано от тях е организирана като херцогство областта около Майн с център Вюрцбург. Има данни за *dux* Хединус, участвал през 590 г. във войската на Хилдеберт II в Италия¹⁵⁰.

¹⁵⁰Ewig, E. Op. cit., S. 100

През VI в. имаме сведения за херцози на алеманите и баварите. Началото на алеманското херцогство е свързано с историята на дуката Юра, който преди делението от 561 г. е обхващал старата Хелвеция (Авенш, Лозана и Зитен) без Безансон, т. е. повече северната ѝ част. От херцозите на това обединение е известен херцог Букцеленус, който участва през 553 – 554 г. в последните борби на остготите срещу Нарзес и загива там¹⁵¹. След 561 г. северна Хелвеция (Цюрих, Констанц) около р. Некар и горен Дунав остава обединена с Алемания. Останалата част отива към Австразия. Във вътрешната част на Алемания е имало херцогска власт с център Баарен. Но алеманските херцози са били възкачвани и сваляни от Меровингите и са произхождали частично от алеманската аристокрация, а друга част е била назначавана от франките.

Племенното херцогство Бавария е ръководено от династията на Агилолфингите, създадена в началната четвърт на VI в. Историците предполагат, че началото ѝ трябва да се обясни автогенно или да се свърже родословно с остготите на Теодорих Велики или с австразийския крал Теудеберт I. Първият баварски херцог Гарибалд, омъжен за дъщерята на лангобардския херцог Вахо (510 – 540), се ангажира с политиката им, дори омъжва една своя дъщеря за лангобардския херцог Евин, а друга, известната Теоделинда, за лангобардския херцог Аутари (585 – 590)¹⁵². Хилдеберт II сваля последния и поставя Тасило I за херцог на Бавария, едно знатно родово име, формирало по-нататък кланова династия. Бавария е организирана без видима франкска намеса. Като константни херцогски центрове, развиващи се безпроблемно до VIII в. изпъкват Регенсбург, Пасау и Залцбург.

¹⁵¹Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar. Op. cit., III, 44, S. 123

¹⁵²Ewig, E. Op. cit., S. 101

6. Меровингската държавна църква

Създадената от франките държавна църква се основава върху системата на наследените от римляните църковни провинции. Общо взето на всяка *civitas* е отговаряло едно епископство, на всяка провинция – една църковна провинция начело с митрополит, който е бил епископ на центъра на провинцията. Неговите най-важни права са потвърждението на изборите за епископи и свикването и ръководството на провинциалните синоди, също така и контролът и участието в избора и освещаването на епископите. Над тези синоди стоят общодържавните синоди, които решават въпроси на вярата и култа. Конкурент на тази организация намираме в лицето на папата в Рим като наследник на св. Петър с претенциите за върховенство във вярата и каноничното право. Като викарий на папата и негов представител в Галия действа епископът на гр. Арл.

Римската църковна организация се интегрира в германските държави, които създават нова рамка на църковната дейност. Хлодвиг I свиква първия

общоцърковен синод в Орлеан през 511 г., имитирайки образа на създадената първа католическа църква във вестготската държава на Аларих II през 506 г. на синода в Агда. Още първият канон на този синод засяга програмно разглеждания въпрос за *ecclesiastici canones* и за *Lex Romana*. Запазване, развитие и по-нататъшна организация на епископалната църква в Галия, провеждане на провинциалните синоди, признаване примата на папата в църковната йерархия и организиране на нова мисионерска дейност са базовите принципи на меровингската църква. Орлеан става център на четири свикани по средата на V в. синоди при франките – през 533, 538, 541 и 549 г. от Хилдеберт I Нейстрийски, в чието кралство е включен Орлеан. Успоредно с тях се провеждат местни синоди в кралствата на Теудеберт I в Австразия и в Реймс при Теудовалд.

Бургундската църква и църковната провинция Арл се интегрират след завладяването на кралството през 534 г. в меровингската държавна църква. Бургундските епископи внасят в меровингското църковно законодателство през 533 г. канони от бургундския синод в Епао (517 г.), а през 538 г. се реципира фундаменталното законодателство на провансалските синоди, създадено от големия митрополит Цезарий от Арл (поч. през 542 г.). Държавните синоди от 541 и 549 г. са особено представителни с присъствието на около половината до 2/3 от меровингския епископат.

До гражданската война 571 – 613 г. църквата в трите кралства се развива безпроблемно. Това особено важи за църквата в Нейстрия и в Австразия. В условията на военните действия нормална църковна дейност се развива само в Бургундия при Гунтрамн (синодът в Макон 581/83, в Лион 583 г. и пак в Макон 585 г.). Други синоди на крал Гунтрамн се провеждат като съдебни заседания по въпроси относно епископи и магнати и решения на спорни

въпроси в гражданската война (Лион 567/570 г., Париж 573 г., Шалон 579 г., Лион 581 г., Валенсия 585 г.). Подобни синоди – съдебни събрания се провеждат и в кралството на Хилперих I, Хилдеберт II и Теудерих II. В Бургундия Лион изпъква като главен областен град и е център на оживена църковна дейност през VI в. след Арл. Впоследствие Лион става център на културната и религиозната дейност в Галия.

Националните и местните синоди са се свиквали принципно от кралете или най-малко са били разрешавани от тях. Но в известни граници те остават автономни. През VI в още не е налице смесването на държавни и църковни национални събрания, както по-късно. Създаването и гласуването на каноните е било вътрешно църковно дело, но те са придобивали общонационално значение само тогава, когато кралят е потвърждавал с едикт консилиарните решения или ги е приемал в капитулариите си.

От първата половина на VI в. се засилва ясно влиянието на краля върху инвеститурата на епископата, на което синодите не успяват да се противопоставят. Компромисното решение идва от събора в Орлеан през 549 г. Епископите се избират от клира и народа, решението се потвърждава от митрополита. Но преди поемането на службата си епископът е трябвало да се представи пред краля, което се е повтаряло при всяка смяна на владетеля. При това положение се развива практиката на симония – кралят се е оставял да бъде заплатено съгласието му за избора, а по-късно кандидатите са търсели решението му още преди изборите. През втората половина на VI в. кралете пренебрегват принципите на епископското издигане и назначават за епископи светски лица, особено образованите рефендарии. Въпреки това е факт, че до VII в. църквата в Галия се ръководи почти изцяло от епископи с галоримско потекло.

Тези промени с течение на времето редуцират значението на митрополитското законодателство. Националните синоди, на които се развиват по-нататък литургията и култът, намаляват значението на провинциалните синоди, а с това и ролята на митрополита, ограничена до миропомазването на епископите. Това положение се установява по-бързо в провинциите, отслабени от деленията и гражданската война, и много по-малко в областите на Юга, в провинциите Лион и Виен, които от 561 г. са включени плътно към кралството на Гунтрамн.

От друга страна връзката между църква и монархия през VII в. се укрепва значително. В големите центрове на кралствата през VII в. това положение се вижда най-добре. В Мец вече има построени 40 църкви, в Париж – 29, в Реймс – 22, в Лион – 18, и в Бордо – 12¹⁵³. Това положение води до значително увеличаване имуществото на църквата през VI и VII в. Льо Ман при епископ Бертрам, роднина на Хлотар II, се превръща в едно от най-богатите епископства във франкската държава. С раздаването на земя кралят често е дарявал и имунитети, главно съдебни и фискални, придружени със забрана кралски длъжностни лица да влизат в имунитетната територия, с изключение при углавни престъпления, подвластни на кралския съд. Освобождаването от мита и такси е бил рядък случай при имунистите.

Още Хлодвиг I дарява имунитетни привилегии, особено на Тур, епископството на св. Мартин. През VI в. то е притежавало около 20 енории. Хлотар I е следвал същата политика, но обектите на даренията му остават непознати. Крал Сигиберт I е дарявал имунитети на епископските църкви в Реймс и вероятно в Трир.

¹⁵³ Срв. Льобек, Ст. Цит. съч., с. 63

Грамотите на франкските крале в тази насока се записват по-системно едва през VII в. – това важи за епископските църкви в базисната територия на държавата между Сена и Лоара – Париж, Льо Ман, Реймс, Вормс, Шпайер, Макон в Бургундия и още 13 абатства в тази територия. Този момент е сигнификантен за политиката на монархията в тази част на кралството, образуваща с църквата основните опори на могъществото на монархията.

През VII в. християнизацията на обществото е в самото си начало. Тя е първата значима стъпка с оглед сплотяването на покорените народи в един държавен *gens Francorum* около една единна религия, и което е било най-важно – християнизацията е била част от институционализирането на кралската власт, което се презентира във формалните символични действия при въздигането в крал (както виждаме това при признаването на Хлодвиг I за крал през 508 г.), в презентацията на кралските инсигнии – трон, копие, меч, диадема, жезъл, пръстен и др. Тя е повлияла и върху смяната на кръвното родово право на чичовците върху трона на малолетните им племенници по посока на индивидуално унаследяване в отделните кралства. Клирът има, както видяхме, изключително важна роля за административното и военно управление на кралството в периода на тотална криза и масово обезлюдяване сред населението поради „Юстиниановата чума“ от средата на VI в.

Франките са били изцяло отдадени на военния си бит, дори и галоримското селско население е пазело древните езически германски и келтски обичаи. Арианството също така не е било изкоренено по отношение на селската среда. Кръвното отмъщение въпреки забраната чрез Салическия закон не е било напълно преодоляно.

Особено критичен вътрешен проблем е бил християнският морал. Кралете и магнатите са давали най-добър пример за промискуитет и широко разпространени извънбрачни отношения, наследство от племенното минало. Знаем колко сложни наследствени проблеми, междуличностни спорове и войни е предизвикало неустановеното по пряка мъжка линия наследяване в историята на династията. След Хлодвиг I синът му Хлотар I се бракосъчетава поред с шест жени, между които тюрингската принцеса Радегунда му е трета официална съпруга, а последната от жените му е наложница. Синовете му Хариберт I, Гунтрамн и Хилперих I имат между три и четири съпруги, а представеният при Фредегар като идеален владетел Дагоберт I е имал пет жени, за което е бил критикуван остро от съвременниците си¹⁵⁴.

Църковните събори са осъждали развода и конкубината и са забранявали главно т. н. инцестни бракове – с вдовицата на бащата, на брата, на чичото и на племенника, които са осигурявали при германите наследствени права върху имуществото на вдовицата. Браковете са били разрешени между родственици до трета степен на родство включително. Задължителното условие за целибат се е прилагало при дяконите и субдяконите, но не по-нагоре. Съборът в Орлеан от 538 г. заостря вниманието отново към този проблем. Градовете се изграждат и като сакрални центрове – в Лимож със св. Марциал, в Поатие със св. Илер, в Тулуза със св. Сернен, в Париж със св. Дионисий (абатство Сен Дьони), в Реймс със св. Ремигий и др. В тях се изграждат хоспитали, църковни общежития за монаси, църковни училища, оказва се социална помощ на бедните, израства нов клир и се пристъпва

¹⁵⁴ Срв. таблицата при Ewig, E. Op. cit., 265 – 268

към християнизация на селската околност с изграждането на църкви и манастири.

Със собствеността на епископството се разпорежда епископът, който е давал за издръжката на клира една, с течение на времето фиксирана сума, и от собствеността на църквата е поддържал църковните сгради. Селските църкви, на които се дава по-голяма самостоятелност в изпълнението на литургичната служба, са се задължавали на епископа с 1/3 от доходите си. В Прованс епископът, който не е получавал субсидии от кралете, е поддържал нивото на епископската организация с половината от доходите на катедралата в Арл, събирани от вярващите, и с доходите от енорийските църкви.

Правата на енорийските пастори са разширени от събора във Везон (529 г.) с правото на проповед, а този в Орлеан от 533 г. предписва минимума за образованието на свещениците. Отново Арл е централата за това. Образованието в енорийските училища се е ограничавало с писане, смятане и изучаване на псалмите. В епископските училища са били основни изучаването на Новия и Стария завет и на т. н. *Lex divina* – Свещени науки, основата на християнската вяра и морал. А изучаването на класическите дисциплини и на римското право остава задача на домашното възпитание в заможните семейства или е дело на обучение от страна на епископите. В тази област между Севера и Юга се запазва голяма разлика в полза на Юга на Галия. А църковното образование остава като цяло слабо разпространено в държавата, особено в провинциалните енории. През меровингския период клириците с високо образование са се брояли на пръсти, и числото им според изследванията е било около 20 души¹⁵⁵.

¹⁵⁵Ibidem, S. 109

Съборът в Орлеан от 541 г. разрешава построяването на параклиси във вилите на светските лица и на духовенството. Така се нарушава правилото, че всички църковни сгради в едно епископство са подвластни само на епископа. Едрите поземлени собственици си присвояват правото да назначават клирици за техните домашни църкви, обаче те не получават енорийските църковни права. Затова причастие и литургии са се провеждали в енорийската църква. Но този принцип не се е спазвал навсякъде. При франките е била много жизнена традицията на домашна църква (*Eigenkirche*), както вече споменахме по-горе.

Приоритетното положение на епископата в неговия диоцез проличава в отношението му към манастирите на монасите. Борбата е била кой ще наложи своя авторитет и власт и доколко манастирите могат да се впишат в обхвата на епископската *potestas*.

Първият, който създава в латинския Запад теория за монашеството, е монахът Йоан Касиан (поч. 430/35г.)¹⁵⁶. Той е роден в Добруджа, следва гръцка теология и живее почти десет години при египетското монашество. Посветен в свещеник, той отива в Марсилия през 415 г., където основава два манастира и пише своите „*Institutiones*” в 12 книги, основани върху опита на анахоретите, еремитите и общежитийното монашество. Създава като религиозни форми аскезата и медитацията върху Библията, въвежда молитвената практика, разпределена в точни часове на деня и нощта. Той развива в съчиненията си първия духовен идеал на моралното съвършенство – чрез пълно откъсване на индивида от света и от църквата. Подобно на св. Августин Йоан Касиан съсредоточава вниманието си върху

¹⁵⁶Angenendt, A. Op. cit., S. 87; S. 101 ff.

душата, където са греховете. Той създава структурата на западноевропейското монашество, валидна през цялото Средновековие.

Галското монашество, възникнало след първия тласък от страна на св. Мартин от Тур с центрове Лигуж до Поатие, Мармутие до Тур и дало осезаем тласък на християнизацията в Галия, се развива като втора вълна в Прованс с център манастира в Лерин до Кан, основан през 410г., и в манастира на св. Виктор в Марсилия, основан през 416 г. Докато монашеството, иницирано от св. Мартин, е още твърде тясно свързано с анахоретската традиция и поради това е запазвало принципа на *stabilitas loci*, постоянността на едно място, то южното монашество, в които е влизала голяма част от висшия слой на сенаторската аристокрация, търсеща през V в. нови духовни импулси и спасение от варварите, развива по-различни монашески форми, фиксирани в правила. Това обстоятелство става една от причините за сплотяването и съхранението на латинския свят в Западна Европа. В края на VI в. и при двете направления във франкската държава има създадени около 220 манастира.

През 451 г. съборът в Халкедон интегрира манастирите в диоцезите, но при това е знаменателно, че епископският контрол и грижа към манастирите са се различавали от проявяваните към църквите и към други църковни обединения. В Галия постепенно съотношението църква – манастир в диоцеа се е развило в полза на *potestas* на епископа. Още първият събор в Орлеан от 533 г. прави основаването на манастири зависимо от епископското одобрение. Без одобрението на епископа абатите не са имали право да напускат манастирите си, имуществото им е било в ръцете на епископа, те не са имали право да продават земи, да получават бенефиции и пр.

Само отделни манастири успяват да запазят независимостта си от диктата на епископската *potestas*. Манастирът в Лерин решава на свой събор през 455 г., че абатът единствен отговаря за монашеската общност. Хилдеберт I и кралица Брунхилда получават при основаването на манастирите в Арл и Отун папски привилегии. Решенията от Халкедон запазват управлението на манастирите и ръководството на монасите в ръцете на абатите и абатисите. Такива права имат кралският манастир в Бургундия „Св. Морис от Агаун“, кралският манастир на Гунтрамн „Св. Марсел“ до Шалон и манастирът на св. Радегунда „Свети кръст“ до Поатие.

Революционни промени във франкската държава настъпват с идването на ирландеца Колумбан (540 – 615), монах от манастира в Бангор, Ирландия. През 590 г., осъществявайки своето *peregrinatio pro Christi*, той се насочва към Бретан и оттам – към Бургундия. Там е приет от Гунтрамн, ползва се и от гостоприемството на Хилдеберт II в Австразия. С негова подкрепа той получава земи и основава обителта Луксуй, която се превръща в център на неговата мисионерска дейност. По-късно манастирът Фонтене и Анегрей се превръщат в другите активни бази на неговото дело.

Ирландската църква за разлика от римската е организирана с приоритет не на епископата, но на монашеството, центрирано в градовете в Ирландия и разполагащо с големи средства за мисионерство. Богослужебните практики при него са много по-строги, в култа също има различия от римския. Основно значение за монасите има пълната вяра, непрекословната дисциплина пред абата, силно проявеният аскетизъм като начин на живот, дълбокото покаяние и стремежът към активна мисионерска дейност в името на Христос.

Католическата църква не приема добре новото монашество, което преди всичко ограничава властта на епископа. За кратко време св. Колумбан основава изключително много манастири, концентрирани по р. Сона, Сена, Рейн, Рона. Много от вече основаните католически манастири са под неговото влияние. Отношенията му с папата в Рим не са добри поради догматични и други причини. След смъртта на Хилдеберт II в Бургундия той намира убежище при сина му Теудерих II (587 – 613). Но поради изостряне на отношенията с Брунхилда след остра критика на безпътния живот на внука ѝ, той е изгонен и отива в Нейстрия при Хлотар II през 610 г. Въпреки поканата му той не остава в кралството, а преминава в Австразия, после се насочва към Рейн. Там развива не особено плодотворна християнизация при алеманите и затова, неприет в Бургундия, той се отправя към лангобардското кралство. Св. Колумбан умира в новооснования от него манастир в Бобио през 615 г.

Манастирската мрежа, основана от ирландските мисионери, се превръща в ядро на християнизация на франкската държава. Бобио остава стожер на католическата вяра в северна Италия. Но непреходното значение на мисионерското му дело при франките, е създаденият модел на здрави връзки и взаимоотношения на църквата с меровингските владетели и аристокрация през VII в. Това ще сепревърне в сериозен първи тласък за християнизацията на кралската власт на Меровингите.

Кризата на монархията упражнява обаче сериозно негативно влияние върху неговото наследство. Достатъчно ясно говори фактът, че от събора в Париж през 614 г. до 742 г. в Галия не е проведен нито един голям църковен събор. Въпреки това през VII в. се наблюдава голям напредък в

християнизацията на кралството, за което основна роля играят освен епископите-мисионери също така кралете и аристокрацията.

Примерът със св. Аманд е очебиен. Мисионер, той основава няколко манастира във вътрешността на франкската държава, избран е през 647 г. за епископ в Тонгерн и основава нови манастири благодарение на кралската щедрост на Дагоберт I и на сина му Сигиберт III, който му дава 1000 хектара земя¹⁵⁷. Друг пример е този на кралица Балтхилда, съпруга на Хлодвиг II, която със съгласието на съпруга си основава около 654 г. абатството в Жюмиеж, а след като овдовява, дарява около 20 000 хектара държавна земя в района на Корби, където през 659 г. бива основан манастирът в Луксбой¹⁵⁸. И последната ѝ стъпка е основаването на манастира в Шел, където е погребана и призната за светица.

Друго известно абатство е това в Солиняк, основано от епископ Елоа през 632 г. върху част от собствените му земи. Магнатът Фарон и сестра му Бургундофара положили основите на манастира „Сен Кроа дьо Мо“ и на известния манастир във Фармутие. Споменатите обители представляват едни от най-големите книжовни центрове във франкската държава. Във Фонтенел, Корби, Фармутие, Луксбой, Жюмиеж и др. били създадени значителни *scriptoria*, които на базата на римския модел на писане изработили свой собствен графичен стил при украса на книги и ръкописи. Някои от тях като абатство Сен Дьони, манастирът в Шел и абатство Сен Жермен дьо Пре се превръщат в семейни кралски гробници, място за възпоменание на монархията и места за нов литургичен стил, подчинен на

¹⁵⁷ Лъобек, Ст. Цит. съч., с. 122

¹⁵⁸ Срв. Angenendt, A. Op. cit., S. 103

„националния“ патриотизъм – т. н. *Laus perennis*, химни и молитви за закрила на монархията и кралството.

В Галия са основани около 200 манастира между края на VI и началото на VIII в. Част от тях са бенедиктински, защото след заминаването на св. Колумбан за Италия в Галия от VI в. нататък прониква бенедиктинското монашество, което в началото изработва смесена, компромисна устройствена система между традициите на ирофранкското и бенедиктинското монашество, и след упадъка на колумбанското монашество завоюва основна позиция при Каролингите.

Запазването на административната и правна уредба на меровингската църква, на християнското учение и на култа са друго доказателство за възприетия от франките синтез на римското наследство. Дейността на епископалната мрежа в Галия в хиатуса между Античност и Средновековие показва огромната роля на епископата в упражняване на административни, финансови, социални и политически задачи в държавното управление и постигнатата от духовенството кулминация в управлението в Галия през VII в., когато античните *civitates* се превръщат в местни центрове на епископална регионална власт, съюзени често с местната франкска и друга аристокрация, с което се утвърждават тенденциите на регионализацията в кралството. В крайна сметка „мултинационалното“ кралство на франките се превръща не само в двуполюсен модел на контакт между франки и галоримляни, но и в кралство на алемани, бургунди, алани, бавари, тюринги и др. племенни народности, от които изкрystalлизират трите *regna* във франкското кралство от началото на VII в. във франкското кралство: *Francia/Neustria*, *Burgundia* и *Austrasia*, вкл. и граничните области, организирани въз основа на териториалната структура на римския

принципат – Алемания, Бавария и Тюрингия. В края на меровингската епоха етническото съзнание се териториализира, макар че се запазват останки от племенното съзнание, които дават имена на градове и области, като например келтското племе паризи дава името на днешната френска столица, а племето реми – на града Реймс. Етнополитическата общност на франките се изгражда като цяло на границата между V и VI в.

Античният град се запазва като ядро на териториалната организация на държавата, оформящ модела на местно етническо самосъзнание, особено активно протичащ процес в южна и средна Галия. В края на меровингската епоха етническото самоидентифициране остъпва място на тенденцията към надетническо развитие, довело до формирането на единен „държавен“ народ – този на франките, които се превръщат от политоним в етноним на идентифициращите се с тях други народности в кралството.

7. Античната традиция и германският свят през VII в.

Романо-германският синтез стъпва върху промените в римското общество, резултат от вътрешната криза през IV – V в. в западната част на Римската империя, и върху еволюцията на германския свят чрез акултурацията и взаимната свързаност на двете общества. Римският свят остава запазен или „реформиран“ в такава степен, в каквато варварският елемент се нуждае практически от римското политическо, социално и културно-духовно наследство, което да допълни и да усъвършенства вътрешното изграждане на франкското общество, преминаващо стадия от родовопатриархални към раннокласови отношения.

Приемствеността се осъществява на всички нива на франкската общност: държавна власт, църква, социални и стопански структури, териториализация на племенните националности и културно развитие. В това отношение франкското кралство е най-добрият пример за синтез на варварския и къстоантичен свят в сравнение с другите варварски държави, които реализират прехода към Средновековието по специфичен за всяка страна начин. С изключение на втората вестготска държава, където се създават по-рано раннофеодални политически и икономически структури, в германските кралства синтезът, водещ до новите начала, е като цяло

непълнен и затруднен. Интензивността на тези промени в германския свят е различна в зависимост от възможностите за контакт, респ. от вътрешната специфика на взаимодействащите елементи. По принцип най-трудно се осъществява синтезът при варварите в аграрната област, защото развитието на социалноикономическите реалности при франките протича при бавна еволюция на алода по посока на свободно отчуждаема собственост (тип римска „частна собственост“ или *possessio*), с начален етап в началото на VI в. и краен – към VIII – IX в. От друга страна развитието на раннофеодални тенденции в двете общества не протича паралелно, а в различен времеви континуум. В именията на галоримляните, които са подготвени на базата на колонатната система по-лесно да трансформират късноримските структури – колони, роби и свободни селяни, в новия тип колонат и да изградят раннофеодалния елит на местна почва, тези процеси се развиват от V в. и приключват до VII в. Което означава, че феодализацията при франките е била принципно повлияна от превръщането на римските *villae* във феодални имения.

От голямо значение е фактът, че при франкското завладяване са запазени големите римски градове, поземлената собственост на магнатите, големите римски производства (предприятията за производство на керамика и текстил), римският фиск и данъчната система. Едва през VII в. данъчното облагане при римските *tributarii* и франките се променя в различни квоти за съответната категория население под влиянието на римската аристокрация и на църквата. Монетосеченето се запазва по античен образец. Също така се използва римската пътна мрежа, отчасти продължава и търговският трафик към Средиземноморието.

Както видяхме, римската административна система е запазена особено добре във франкското кралство – римската *civitas* се явява като основно ядро на териториалното деление на кралството, като административните центрове на римските управители (*praetoria*) прерастват в повечето случаи в меровингски резиденции (*sedes regiae*). Още при кралете Хилдерих I и Хлодвиг I се възприема администрацията на провинция Белгика II с участие на галоримски сенатори. Изготвянето на кралски грамоти продължава по римски образец – този на императорските рескрипти и на служебните грамоти. Създава се канцеларията на краля.

Остава реалност факта, че именно римските градове стават центрове на новите *pagi* (области)начело с франкски графове. Аквитания, Бургундия и Прованс най-дълго време съхраняват цялостта на сенаторския елит, архитектурната традиция, книжовността и латинския език на *romanitas*. Единствен носител и пазител на късноантичните постижения се оказва църквата. Тя е единствената градивна сила от V в. нататък във варварските държави. Нейните представители са незаменими в много отношения: те са християнски мисионери, кралски съветници, градоначалници, държавни служители в обезлюдените райони, носители на античното образование както при франките, така и в другите германски кралства.

Особено в южна Галия се запазват късноантичните социални структури – сенаторска аристокрация, посесори, свободни, колони и роби. В северна и средна Галия се извършва обаче процес на акултурация при сенаторския нобилитет и смесването му с раннофранкския елит. В западна *Francia* (Нейстрия)се пристъпва към романизиране на варварите, а в източна – към франкизация на галоримляните. Римските *sedes regiae* са използвани като такива до късномеровингско време, след което кралски резиденции стават

и селски центрове, което илюстрира тенденцията за пренасяне центъра на тежестта на икономическия живот към провинцията, по-добре защитена от варварите, и този процес може да се тълкува и като симптом на политически упадък на династията, имайки предвид погребалните места на последните меровингски крале, както беше казано по-горе.

Относително добре са съхранени творенията на римското монументално строителство в големите градове, поддържани от краля и от епископите. Сакралната архитектура по римски образец повлиява особено силно върху ранното меровингско строително изкуство. Много от меровингските пфалци се изграждат върху основите или в рамките на запазените римски градове като Трир, Кьолн, Вормс, Майнц и др. В гористите области в северна Галия се развива обаче освен късноантичната „каменна“ строителна техника все повече германското изкуство на строежите с дървен материал (например църквите и манастирите от дърво), които постепенно изтласкват каменните строителни модели. През VII – VIII в. римският град все повече запада, градовете дори на Юга обезлюдяват и тежестта на строителството се пренася върху германските строителни форми и материали, т. е. се развива в селските местности, където феодализационните процеси са ускорени от преместването на населението от града към селото.

Тук искаме да подчертаем обстоятелството, че икономическата основа на меровингското общество до VII в. остава приоритетно свързана с родовопатриархалните традиции на свободните общинници-алодисти. Затова и меровингската обществена структура, повлияна от синтеза с галоримското общество, остава противоположна като цяло на късноантичния обществен модел. Членовете на раннофеодалната управленческа класа са свързани най-тясно с поземлените извънградски

имения като техни частни собственици и на тази основа – с аграрното селскостопанско производство.

Като цяло през V – VI в. се извършва франкизацията на късноримска североизточна Галия и романизацията на югозападна Галия. Тя е обусловена от териториалното преразпределение на народностните групи на франки и галоримляни, като първите заемат по-плътно, както посочихме вече, северната и източната части на държавата. Създава се културната обособеност и дори противопоставеност между Севера и Юга. Езиковата граница на тези зони е преминавала по реките Рейн и Дунав през провинциите Реция и Норикум. В периода V – VIII в. там латинските (романски езици) се заменят с германски, а германските се романизират, колкото повече се отива на юг. Изучаването на тези процеси още не е приключило. Повечето от езиковите „остатъци“ извън тази линия се германизират или романизират, и това трае при някои от тях дори до XII в. Границата е била почти линейна и е резултат от гало-франкския синтез. Прекъсвана е била от „езикови“ острови, диалектни области и незаселена земя.

Важно е да подчертаем, че като държавен народ, *gens regalis*, франките стават среда за идентификация на другите народи, *nationes*, включително в областта на културата и езика. Като говорим и писмен език постепенно се утвърждава един вулгаризиран латински език, което е признак за голяма девалвация на класическия латински език. Промените тук са необратими – опростяване на синтаксиса, допускат се грешки в писането на епитафии и пр. Документацията в кралската канцелария, работена по римски образци и използвана и в провинциалната администрация, вече не се е прилагала. Самият шрифт е бил друг – с неравномерни букви, силно изтеглени нагоре,

натрупване на лигатури, слети думи и пр. Текстовете са се разчитали много трудно.

Франкизацията на Галия в областта на образованието води до затваряне на светските училища. Античните науки са се изучавали частно при по-богатите фамилии. Писменото слово се е практикувало при употреба на административни документи най-вече в южна Галия до началото на VII в., но там то също запада драстично. В повечето случаи поради липса на знания се е преминавало към визуална ритуална форма, както добре показва това салическото право при случаите на наследяване на земята. Вместо писмен документ правото на наследяване на недвижимата собственост се е доказвало с хвърляне на клонче, пръст и пр. върху обекта на владение. Клетвите са се произнасяли устно пред определено число свидетели, а по-късно пред мощите на светците или пред Библията.

Кралският двор остава център на културата. На античната култура се е подражавало съзнателно – така например при кралете Теудеберт I и Хилперих I са се провеждали циркови игри в амфитеатрите на Соасон и Париж. Но амфитеатрите в Ним, Арл, Трир и Тур са били приспособени за други цели – за защита от нападения, за обиталища на бездомни и пр. Известно е, че Хилперих I е кореспондирал с византийския император, композирал е химни и меси, изучавал е теология (написал е кратък трактат върху Светата Троица), както и е коригирал латинската граматика – подобно на император Клавдий той добавил към нея четири букви. Азбуката била въведена с указ в кралството му. От хронистите знаем, че при Дагоберт I е имало певци и музиканти за развлечение на обществения елит.

Залезът на античната култура е особено видим през VII в. Дори в романизираните Аквитания, Бургундия и Прованс вече не можело да се

намерят образовани хора за различните административни и културни дейности. Културата не запазва античния си облик – в нея от самото начало се смесват византийски, сирийски, лангобардски и коптски (от Египет) традиции. Мерovingската култура развива нови моменти – аскетизъм от една страна под влияние на ирландското монашество, от друга – разцвет на варварското изкуство: орнаментика върху църковни и жилищни сгради с растения и животни; декорация на погребалните килии или стаи, издълбани в земята (такъв е бартистерият в Поатие). Златарското изкуство също е в служба на християнската религия. При гробниците преобладава изкуството с изображения на култа към Христос. Реликвариите представят връзката между варварската украса и християнските мотиви. Такива са реликвариите на Теудерих I в църквата „Св. Морис от Агаун“ и на св. Мурмол (поч. през 650 т.), в църквата „Св. Беноа сюр Лоар“ и др. Но най-важното доказателство за възхода на християнството в Галия е строежът на големи катедрали тип базилика – в Трир, Тур, Мец, Кьолн и др. Те остават завинаги част от мерovingското културно наследство като обект на подражание.

Промените в областта на **търговията**, която първоначално върви по стъпките на римския средиземноморски трафик и използва добре запазената римска пътна мрежа, през VII в. са съществени.

Обемът на търговията е бил в пряка зависимост от движението на народонаселението. Да се изчисли точно населението на Галия през VI – VII в. е проблем и досега за историците, точното съотношение още не е установено със сигурност. Населението на Галия между Рейн, Алпите, Пиринеите и Атлантическия океан се движело от 2 – 2,5 до 5 – 10 млн. души. Изследователите считат, че реално населението в областта между Рейн и

Лоара е било разпределено в следното съотношение: около 600 000 салически и рипуарски франки срещу 2 млн. галоримляни, но други автори предполагат наличието на 400 000 франки при 2 млн. местно население¹⁵⁹.

Търговията през късномеровингско време сменя своите посоки и центрове. Византийският историк Агатий, съчинил своите „*Historien*“ в средата на VI в., в част I, гл. 1 отбелязва, че франките наследили от римляните не само законите и империята, но и търговското право¹⁶⁰. Закрилата на търговците е била кралско задължение, както отбелязват законите на Лиутпранд, Рипуарският закон, Салическият закон и др. Всъщност и през късната Античност, и през ранното Средновековие не се създава на практика търговско право. Търговията е била обект на отношения между частни лица. Франките са давали редица частни привилегии на лангобардските и на вестготските търговци в средиземноморската им търговия, включваща и Византия. Многобройни източни колонисти са заселват в римските центрове на франкската държава.

В римска Галия се появяват през IV – V в. занаятчийско-търговски поселения, наречени *vici*. Появата им е свързана с развитието на римската търговия към Севера на Европа. Представлявали са предградия към римските градове с цел тяхното обслужване с различни стоки – това показват археологическите находки около Париж, Трир, Бон, Майнц, Женева и др. Някои от тях са били центрове на монетосечене с поръчки от страна на краля, аристокрацията, църквата и някои частни лица. Монетите определено са сечени под влияние на римската традиция. Съкровището от Есхарен, долна Мьоза, състоящо се от 66 монети, ни представя

¹⁵⁹Kaiser, R. Op. cit., S. 52

¹⁶⁰Henning, J. Der Handel der Merowingerzeit. In –Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor-und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel-und Nordeuropas. Teil 3. Abhandlungen der AdW in Göttingen, Philol.-Histor. Klasse, Folge 3, Nr. 156, S. 36

константиновата монета, наречена бизант (*byzant*), като в съкровището са намерени и галски имитации на бизанта. Намерени са също така имитации на римските *trientes*. През VI в. частните монетарници във франкското кралство са били около 2 000, внушително свидетелство за загубата на държавния монопол в монетосеченето.

През меровингския период не се наблюдава промяна в транспортните средства от римско време – тежката волска каруца и леката пътна каруца остават като основни. Хамутът за коне и волове се появява едва при Каролингите.

Търговията със Средиземно море е вървяла по два важни пътя: сухоземният по реките от Рона до Сена и морският от Средиземно море по Атлантическото крайбрежие към Скандинавия, Британия и Ирландия. Арабските нападения правят втория път крайно труден. Според сведенията от Европа към Севера се е търгувало със селскостопански стоки (мед, вино, зърно, кожи, текстил, вълна), а в обратна посока – с роби, особено ценени. Центърът на този трафик е бил град Вердюн. От Изтока франките са търсели луксозни стоки, подправки, папирус, керамика и др. Традиционно, макар и със големи затруднения поради арабските нашествия е вървяла търговията с Византия, северна Африка, Египет и Сирия.

Използван е бил още един сухоземен път от Италия през Алпите до Рейн и нагоре по посока Британия. Тук обаче археологическите артефакти са много малко – лангобардски украшения, порцеланови съдове от Италия, кръстове и редица други. Значението на този път нараства през VII и VIII в. Ще споменем, че много голям център по този път е абатство Сен Дьони, предпочитано от лангобардите. През VII в. търговският път през Марсилия губи значението си във връзка с намаления обем на средиземноморската

търговия. Според А. Пирен причина за края на средиземноморската търговия е арабското завладяване на западната част на Средиземно море. Но арабите не блокират напълно търговията на Западна Европа с Изтока. Като цяло морският трафик от Испания и Галия към Рим и Сицилия не е прекъснат, но след завладяването на Картаген от арабите през 698 г. и установяването им в Испания след 711 г. той силно намалява. След 680 г. се увеличава значението на пътищата през Алпите и р. По към Адриатическо море.

Най-важната промяна в стокообмена е преместването на центъра на търговския трафик към Севера в края на VI в. Излазът на Балтийско море и връзката му с канала на руските реки е нов търговски път, който поема част от източните стоки, минаващи от Мала Азия през Черно море и нататък по реките Дон и Волга. Той снабдява Галия с кожи, пергамент (заменил папируса), текстил, подправки, вино, метали, скъпоценни камъни, зехтин, роби и пр. Фризите са създателите на този път. През V – VII в. те завладяват Зеландия, стигат до р. Везер и на юг от нея, търгуват с Британия и с континента. Техни големи пристанищни центрове са Нант и Руан. Фризките градове Дорестада, Утрехт и Девентер през VI в., завладени от Дагоберт I, търгуват по Рейн и р. Лех до Британия. Квентовик е бил център на морската търговия със северна Галия и е поддържал оживени връзки с абатство Сен Жермен дьо Пре. Внасял е предимно роби от Британия, главно англосакси. Знаем, че Балтхилда, съпругата на крал Хлодвиг II, е била англосаксонска робиня.

Изследванията дават основание да се очертаят следните фризко-франкски контактни зони: първата е триъгълникът, образуван от градовете Квентовик, Париж и Руан, той обслужва Нейстрия. За оживената търговия

спомагат основаните от ирофранкското монашество манастири. Втората контактна зона е Австразия. В началото на VII в., в сравнение с линията Марсилия-Лион-Кьолн, се очертава нова с ориентация от Рейн към Маас. Опорни центрове тук са градовете Вердюн, Динант, Намюр, Маастрихт и др. От горен Маас към Мозел има връзка, основана на търсената солна продукция на Мец, развит стопански център. Майнц е бил най-голям износител на вино извън континента.

Появата на англо-фризки сребърни монети (*sceattas*) доказва взаимното сцепление на стопанските райони на Северно море – Британия, Фризия и северна Галия. Те се секат в последната трета на VII в. в Британия и Фризия, където заместват т. н. псевдомаделински триенти. Фризки търговци стигат до пазара на абатство Сен Дьони. Епископ Уилфрид от Йорк, прекосил Рейн през зимата на 678 – 679 г., поставя началото на англосаксонската и на фризката мисия през VII в. в Галия. Между двете зони има връзка посредством графство Артоа и областта на Шелда. Там се създават развити селскостопански райони, обвързани с известни манастири като св. Ваас (Арас), св. Бертен (Омер), св. Аманд и др.

През VII в. е виден упадъкът на златното съдържание на монетите, затова среброто придобива основно значение за монетосеченето. От Британия в Галия идва нова сребърна монета – сребърното пени (*proto-pennies*). То навлиза много успешно в търговския обмен, защото е съобразено с обема и съдържанието на паричния поток. През 673 г. по заповед на Хилдерих II е изсечен най-старият специален образец на монета – *дението*. Оттогава франкските крале секат само сребърни дение. Галия възстановява икономическата си стабилност. Създадените нови едри феодални имения и градове с нов политически елит насочват търговията си към Севера. Само

при Хлотар II и Дагоберт I има опит за възстановяване златното съдържание на монетите, но след смъртта им то постепенно намалява и свършва около 670 г.

Интерес представлява фактът, че в късномеровингския период се появяват монети на епископски църкви, базилики и на големи абатства, но с много ниско съдържание на среброто. Затова навсякъде се предпочитат сребърните пенита, разпространени чак до Марсилия.

Упадъкът на златния резерв на Меровингите се дължи и до голяма степен на големия недобор от държавните данъци и субсидии за държавното съкровище. Влошаването на монетите води до нарушаване на кралските доходи, получавани от римските данъци, плащани в пари. Затова за поддържане на кралското домакинство излиза още повече на преден план значението на поземлената собственост, на фиска, в която настъпват важни промени. Поради спиране притока на роби за именения през VII в. се развива новият тип поземлено имение – феодаалното. Именията се състоят от две части – от личен господарски домен, изхранващ и снабдяващ феодала с всичко необходимо, и от разпръснати селски дворове, чиито собственици са закрепени за парцелите си (манси). Те плащат феодаална рента и работят ангария на домена като колони или серви. Натуралните платежи и ангарията постепенно се фиксират и заменят много ефективно работата на робите. В това имение са включени и свободни хора, които дават своята земя под наем, плащат данъци за свободните си манси и не са задължени с ангария към господарския домен.

Тази двуделна организация на именията най-вероятно е започнала с кралски разпоредби през VII в., които са уреждали службите на кралските и църковните зависими селяни, както свидетелстват Баварският и

Алеманския закони. Тя се развива и като фискална организация (облагаща с преки данъци манса, еднофамилното имение) в кралските *villae* на Ил дьо Франс в хода на разчистване на земите, предназначени за посев с жито, най-продуктивната за изхранване на населението земеделска култура. Чрез новата организация на именията се създава новият тип поселническа организация на населението – общината-марка.

Църковните имения и тези на аристокрацията развиват също двуделната организация на именията си. Поради голямата си, но разпръсната поземлена собственост църквата въвежда тези структури по-рано, през средата на VI в. Стремешът е бил да напаснат данъците и службите на зависимите манси към големината на фискалните единици, мансите. През ранния VIII в. манастирите са вече 320 на брой, разпределени главно между северна Бургундия, Франкия (Ил дьо Франс, територията между Сена или Лоара и Рейн) и северна Аквитания. Там са извършвани масивни разчиствания на земята и така се гарантира стопанският възход на районите. Манастирите са получавали облекчения на митата и таксите и са имали привилигиран стоков обмен до положение право на износ на продукция.

Факт е, че новият тип феодална система се развива най-рано в именията на галоримската аристокрация, и едва от началото на VIII в. – при франките. Нейното възникване отбелязва нов икономически, демографски и политически подем през VIII в. при Каролингите, резултат от реализацията на по-големите производствени възможности на феодалните отношения в сравнение с античните.

8. Проблемът за периодизацията на меровингската епоха V – VII

Както беше казано, в немската историография през 30-те години на XX в. меровингската държава е прието да се характеризира като „държава на съюза на свободните“ („*Personenverbandstaat*“). С това понятие се подразбира, че основната социална фигура на обществото е свободният франк, общинник и алодист и че основният тип социална връзка в обществото е личната връзка между свободните, въз основа на която се формира политическата общност.

Голямо значение според нас има обстоятелството, че обичайното право на франките съхранява спомена за етническата им общност с реминисценции още преди разселването им и по време на заселването им в Галия, и дава отчасти информация за социалните промени в меровингското общество до края на VI в. Поради този факт в текста на закона намират отражение моменти от патриархалнородовите отношения, от бита на земеделската община от времето на Тацит и, което намираме за най-важно, процесите на превръщане (или *de facto* подчинение) на франките от съплеменници в поданици на държавата, признаващи владетеля и закона за стоящ над тях. В Салическия закон алодистът е основен обект на правото в сравнение с другите социални категории – галоримляни-трибутарии, лити и серви. Според салическото право основен производител на материални блага е слойът на свободните.

Това определение за характера на държавата е останало в научна употреба до днес, и то се налага над станалата модерна напоследък теза на френската медиевистика за континуитета. В основата на тази теория стои,

както казахме по-горе, тезата на Фюстел дьо Куланж¹⁶¹ за цялостния, проявен във всички сфери на живота на обществото, континуитет, който представлява същностното ядро на синтеза между римското и франкското общество. Неговата основна теза разглежда меровингското общество като феодално в резултат на същностно сходните с късноримските институции и социални структури икономически отношения при франките. Той игнорира марксистката теза за коренно различния характер на варварските държави в сравнение с античния социален, икономически, политически и културен модел. Неговата позиция базира и досега редица съвременни научни разработки, особено във френската историопис. Според Куланж франкската държава, която във всяко едно отношение представлявала продължение на късната Античност, преминала плавно и без промени към феодалната епоха на Каролингите. Той игнорира като историческа реалност значението на германските структури, особено на германската община, считайки я за случайно явление в историята.

Проблемът за характера и периодизацията на меровингското общество е актуален и днес, защото меровингската история се развива едновременно в две нива: от една страна, в канавата на късната Античност, а от друга – в полосата на раннофеодалното общество, оформило своите основни структури през VII в. (едри поземлени имения, колонат, поземлена аристокрация, имунитет и пр.) на фона на запазени родовопатриархални модели

Ако вземем за основа анализа на Салическия закон, чиито титули и досега са спорни сред медиевистите, можем глобално да кажем, че текстът обединява два основни елемента в правното развитие на франките:

¹⁶¹ Срв. повече при Николов, Й. Цит. съч., 169 – 170

архаичното наследство от епохата преди преселението им в Токсандрия, и записаното право по време и след преселението, когато те вече са уседнали в Галия и са включени в рамките на държавата. Общият поглед върху германското право показва, че основна цел на всяко варварско законодателство, кодифицирано от краля, е да въведе вътрешен мир и ред сред населението, като се прекрати особено разпространеното кръвно отмъщение чрез наказателни мерки. Затова Салическият закон е главно наказателно право, но отчасти политическо (в него са упоменати държавни управленчески институции, указани пряко или косвено) и гражданско (алодиално) право. За нас са важни данните на закона за социалното деление на свободните общинници, чиито статус определя характера на обществото. Без да навлизаме в подробности, ще подчертаем, че в салическото право римското законодателство е отразено само формално – в глобите със солиди и денарии и в съществуването на прослойката от *servi*, което го прави най-архаичното право сред варварските законници.

Данните на Салическия закон сочат, че сред свободните франки съществува икономическа диференциация (има по-богати, *majores* и по-бедни, *minofledi*, *minores*), отразена в различните стойности на вергелда – 200 солида за обикновен свободен, 600 солида за антрустион или граф, 300 солида за галоримлянин на кралска служба ¹⁶². Тук най-важното е обстоятелството, че при това изходно положение след свободните няма фиксирани социални нива въпреки доказаната в изворовия текст имуществена диференциация, което показва колко е недостатъчно ясно дадено правното отграничение на социалните нива след алодистите. Учените предполагат, че знатните, *nobiles*, които не са отразени в текста като

¹⁶² ХИСВ, цит. съч., с. 79– титул X, с. 81 – титул XLV и с. 83 – титул LIV

отделна социална група, са включени в слоя на свободните (*ingénui*). Това е един крайно архаичен признак на правото, който не отговаря на социалната действителност през VI в. при франките. В изходните 65 титула на закона, записани при Хлодвиг I, не е упомената и църквата, въпреки че тя е съществувала.

Тези съществени особености на салическото право в сравнение с вестготското например, което е функционирало много по-добре като държавно законодателство, ни дават основание да характеризираме салическото общество по данните на закона като общество, намиращо се в криза поради преплитането на разнопосочни тенденции – тази на архаичното родовоплеменно (дофеодално) общество, на раннофеодалното (класово) общество и на тендиращото към феодализъм, но със запазени още основни структури късноримско общество. Изходът от кризата е решен при Каролингите през VIII – IX в. в изграждането на общество с доказани феодални структури.

Чрез записа на устното обичайно право по заповед на краля във варварските държави се изявява тенденцията, общинните и личностните права и интереси да бъдат подчинени на държавната политика, стремяща се да обхване под свой контрол всички свободни. В такъв смисъл салическото право е проява на вид раннокласова политика на властта, изграждаща своите опорни точки – ред и мир, постигнати със силови мерки при едно общество, току-що излизащо от варварския бит и култура. Хаотичната структура на текста, силно изявеното варварско самосъзнание, незначителното присъствие на обществената и кралската власт в правото, варварските принципи на съдопроизводство, невъзможността на варварското съзнание да обобщи отделните случаи в обща норма, липсата

на данни за управленските структури на обществото и на общината, на данни за общественото и икономическото му развитие ни насочват към предположението за несъответствието на Салическия закон на значителните промени в началото на VI в. при франките, т. е. за неговия ярко изявен консервативен и архаичен характер.

Като цяло салическото право има преходен, несистемен и ограничен характер. То е главно наказателно право. Ето защо в правната практика към него се е прибегвало в редки случаи. До X в. то вече е било заменено с местните правни обичаи, с римското и каноническото право. Галоримляните и другите народи са се съдели по своето персонално право – по правото на своя национален произход. Най-голямо влияние във варварските държави е имало вестготското законодателство – *Breviarium Alaricianum*, Бревиарият на крал Аларих II от 507 г., поради универсалния и гъвкав характер на законите си, използван чак до X в. в западноевропейското законодателство.

Фактът на несъответствието на салическото право на историческите реалности във франкското общество през V – VI в. още не е обяснен задоволително в научната литература. За нас е важно да посочим, че то потвърждава наличието на още ранни раннофеодални структури като например формирането слоя на зависимите от *dominus* в икономическо, но още не в социално отношение общинници (това е посочено в текста косвено), които са бъдещите колони и серви на феодалното общество. Ето защо се счита, че феодализацията при франките се извършва под прякото влияние на раннофеодалните отношения при галоримляните, и тези процеси започват от края на VI в.

Известният английски медиевист P. Geary отнася меровингската държава определено към късната Античност¹⁶³. Немският изследовател от по-новата историографска школа Waltraut Bleiber поставя меровингската епоха в пресечната точка на „смяната на формациите“ – от общество с робовладелчески отношения от римския период и племенно общество на варварите към феодалното общество, като подчертава самобитността на този процес¹⁶⁴. Автори като Ian Wood, концентриращ се главно върху политическата история, подчертават също така раннофеодалния характер на меровингското общество¹⁶⁵. От друга страна, школата на известния изследовател на Меровингите E. Ewig разработва проблема за диахроничния процес на континуитета, специфичен за различните териториални региони в кралството¹⁶⁶.

Погледнато глобално, до VII в. кралството на Меровингите усвоява и използва римските начала във всички сфери на живота – административната и държавна организация, данъчната система, градския живот, римския фиск, образователната система, търговските и транспортни връзки към Юга и към Севера, епископалната организация и църквата, латинския език, който се развива към проторомански и пр., и в този смисъл бихме могли да говорим за относително стабилен античен континуитет в прехода от Античност към Средновековие, като не забравяме политическата рамка, в която той функционира: германското кралство на франките, управлявано от варварски крал. Не бива да забравяме, че едновременно със синтеза на тези нива се реализира и асинтезът при

¹⁶³Geary, Patrick. Die Merowinger. Europa vor Karl dem Großen. Becksche Reihe 1507, München, 1996, p. 225 ff.

¹⁶⁴Bleiber, W. Das Frankenreich der Merowinger. Wien, Köln, Graz, 1988

¹⁶⁵Wood, Ian. Kings, Kingdom and Consent, in: Early Medieval Kingship, hg. von P. H. Sawyer and I. N. Wood. Leeds, 1977, 6 – 29

¹⁶⁶Ewig, E. Op.cit.

противоположните и несходни елементи, особено проявен в стопанската и културната сфера. Пред монархията, която след завладяването на Галия е поела нови и още по-сложни функции, се поставят нови задачи за изпълнение в сравнение с периода преди преселението. Тя използва по необходимост „стария“ инструментариум от късната Античност, и то най-вече в тези области, където на франките липсват образци за подражание, като например в презентацията на кралската власт като ранноабсолютна (имитация на имперската власт), във „вграждането“ на християнската църква в езическите традиции с цел тяхното реформиране, в използването на римо/византийски образци в административната област, при възприемане на римската данъчна система и др.

В заключение ще изтъкнем обстоятелството, че комплексните данни в областта на икономиката, политическото и социалното развитие и културата сочат съществени промени в меровингското общество в нова посока на развитие именно през VII в.

В политическата област можем да проследим постепенната смяна на Меровингите от Каролингите, които чрез обединението на именията си след брака на Анзегизел от Арнулфингския род с Бега от рода на Пипин от Ланден стават най-могъщата династия в Австрия. Обединяват се следните територии: наследствените домени на Арнулфингите, концентрирани около Мец, Вердюн, Тонгерн и Трир, и тези на Пипинидите – между Шарбонската гора и р. Маас, т. е. се обединяват съседни големи поземлени комплекси. От рода на Пипинидите са излъчени два майордома на Австрия – Пипин I Стари, поч. през 640 г. и Пипин II Херсталски, поч. през 714 г., и един крал, Хилдеберт Осинувени, управлявал през 656 – 662 г. Възходът на рода се базира най-вече на брака на Пипин II с Плектруда, дъщеря на магната граф

Хугоберт. Освен това Пипин I и синът му Гримоалд получават титлата „херцоzi“, което придава на този род повече политическа тежест и обяснява защо при Каролингите родовото наследствено име наред с „Карл“ е и „Пипин“. След неуспешния опит за държавен преврат при Хилдеберт Осиновени родът на Арнулфингите компенсира по-слабия си политически престиж с придобитата сакралност – епископ Арнулф от Мец е обявен още приживе за светец, но също така са обявени за светици дъщерята на Пипин I, Бега и сестра ѝ св. Гертруда. По-късно това постига майката на Карл Велики – Бертрада. Основен момент в политическото „изместване“ на Меровингите е битката при Тертри през 687 г., когато Пипин II става единствен майордом на франкското кралство. Следва преодоляването на проблема за наследяване на трона (714 – 721 г.) от страна на Карл Мартел, син на наложница, който се справя успешно с политическите и династическите проблеми и укрепва династията. Каролингите, назовани в източниците „*duces Francorum*“ и „*subreguli*“ на франките, нямат вече нужда от избрани от тях крале в трите части на държавата, а сами поставят на трона един крал от последните „лениви“ владетели на Меровингите.

В икономическата област се създават първите феодални имения, изградени двуделно по различен от античния вариант модел, който се оказва особено успешен. С бенефициалната си реформа в средата на VIII в. Карл Мартел създава устоите на новото феодално общество и новия социален слой на бенефициариите, бъдещото рицарство в Западна Европа.

От друга страна динамичното развитие в областите на изкуството и културата по времето на Карл Велики показва жизнеността на античните модели, известни като „каролингски Ренесанс“. Но Каролингският Ренесанс успешно „обслужва“ политическите и духовни интереси на новата династия,

търсеща по-значима сакралност и презентация посредством имперската идея и широкия културен ареал на своя двор в Европа.

В такъв смисъл меровингското общество не може да се дефинира еднозначно нито като продължение на късната Античност, нито като феодално. То има преходен и сложен характер, и е важно в този аспект да подчертаем, че промените в него според нас са необратими по посока на **феодалността**.

Най-важното обаче при анализа на промените през V – VII в. е да отчетем необходимостта меровингската епоха да се разглежда като една самобитна цялост, отделена и несъвпадаща същностно с другите две епохи, Античност и Варварство. Немските учени дават според нас най-точното определение на меровингското общество: като **германо-романска „смесена цивилизация”**. Политическите, икономическите, социалните и културните процеси през V – VII в. ще се развиват в нейната рамка взаимнообусловено и нееднозначно в отделните части на франкското кралство.

9.Подбрани извори за франкската история V – VII в.

Подбраните тук извори за франкската история през V – VII в. имат за цел да илюстрират съществени моменти в общото ни изложение за развитието на франкското кралство през този период. Те са подбрани съответно на разделите, които сме дали в изложението. Такъв подбор на основни извори специално за епохата на Меровингската династия се прави за първи път у нас. Досега липсва синтезирано и научно българско изложение върху тази епоха на фона на важни изворови сведения, касаещи основни процеси в развитието на франкското общество през V – VII в. Достъпните за нас изворови данни са взети отчасти от латинския им оригинал, но в по-голямата си част те са в превод от извори на немски, руски и френски език. В българската историопис подобни извори не са преведени досега в този контекст.

Прегледът на така подбраните извори има за цел да допълни знанията на изследователи, научни работници и особено на студентите в учебния процес относно франкското кралство през меровингския период. Защото именно през този период съзряват първите предпоставки – икономически, социални, културни и духовни, за прехода от Античност към Средновековие в Западна Европа, независимо от трайното римско наследство, провокирало появата на континуитетната теория в историографията и до днес. Изворите и изложението имат за цел да представят сложния и нееднозначен за всички територии процес на синтез и асинтез на двете начала – римско и варварско, формиращи епохата V – VII в. като **самостоятелен преходен етап към феодализма.**

Периодът V – VII в. не случайно е наречен „епоха на тъмните векове” в европейското развитие. Акцентът в изложението е положен върху същността и еволюцията на монархията и върху по-важните моменти, които

дават представа за франкската история като цяло. Текстът не е даден успоредно с латинския му оригинал поради различния характер на изворите, които сме ползвали и по-голямата част от които нямат латински еквивалент. Изворовият текст е подреден по хронологичен и тематичен принцип.

За прегледност под заглавието на по-важните извори е дадено кратко описание на съдържанието им, допълнено с данни за оригиналния източник. Под текста на извора е дадена справка за конкретния извор.

Панегирик за Константин Хлор (306 – 337)

Бащата на Константин Велики прогонва франките от земята на батавите и заселва части от франките от Francia в опустошените на Галия земи около 294 – 295 г. Panegyrici latini, hg .von Roger Aubrey. Oxford, 1964, T. VI (VIII), 5, 3; 6, 2

Той залови тази войска смело и милостиво му подари живота; докато в същото време подготвяше завладяването на Британия чрез строеж на контингенти от флота, той прочисти от всякакъв враг страната на батавите, която беше завладяна преди от един от неговите синове; и, недоволен от постигнатата победа, я превърна в римска земя, поради което те бяха принудени не само за да дадат оръжието си, но и да се откажат от своето дивачество...

И пак искам да кажа за това, че племената от вътрешността на земята на франките бяха откъснати не само от местата, до които римляните бяха достигнали преди, но и от техните първоначално заселени обиталища, от най-външните, намиращи се на най-крайните места на варварския свят, и бяха заселени в Галия, за да поддържат мира в римската държава чрез тяхното култивиране.

От: Kaiser, Reinhold. Die Franken: Roms Erben uns Wegbereiter Europas? Schutzkirchenverlag Idstein, 1997, 73 – 74

Амиан Марцелин, Res gestae, около 392 – 393 г.

а) Областта около устието на долен Рейн и левият бряг на Рейн са били заселени от избягалите троянци. Ammianus Marcellinus, Res gestae, Bd. 1, hg. von W. Seyfahrt, Leipzig, 1978, 15, 9, 3 – 5

Най-старите жители, които са се появили в тези области, както някои твърдят, се наричали келти по името на техния любим крал, а друга част – по името на майка им – галати, и двете днес се наричат гали в гръцкия език. Според мнението на други те са имали името си от Херкулес според дорийския език и са заемали областите около океана. Както твърдят друидите, една част от народа им е била заселена от незапомнени времена тук, а други са се притекли от далечните острови, също така и от областите от другата страна на Рейн, независимо от това, че са били прогонвани от родината си поради чести войни или наводнения. Някои дори твърдят, че след разрушаването на Троя части от тях се разпространили навсякъде поради бягството си от гърците и са заели тези тогава незаселени места.

От: Kaiser, R. op. cit., p. 75

б) Император Юлиан разрешава на салическите франки заселване „върху римска земя в Токсандрия“. Ammianus Marcellinus, op. cit. Bd. 1, 17, 8, 3 – 5

След тези приготовления той се обърна най-напред срещу франките, които обикновено наричаха салически; те отдавна се бяха осмелили да се установят върху римска земя в Токсандрия. Когато той (имп. Юлиан – б. м.,

В. Г.) се появи в Тунгрия, се среща с група от този народ, защото военачалникът искаше да ги посрещнат във военния зимен лагер. Пратеничеството обеща мир при условие да бъдат оставени в онези области, да живеят спокойно, да не бъдат обезпокоявани или нападани. Тези условия бяха обсъдени в подробности и им бяха противопоставени контраусловия. След това императорът награди посланиците, като създаваше впечатление, че иска да остане в онези области до тяхното завръщане. Но той ги последва светкавично след отпътуването им ... От една страна той ги разби, а от друга накара да им сложат вериги, защото те упорито се съпротивляваха и той искаше да ги има живи. Други търсеха да се спасят в диво бягство в тяхната родина...Скоро след това те изпратиха пратеници, за да се помолят да бъдат решени техните проблеми. Те се хвърлиха по очи пред него на земята и той им осигури мир при условие, че те ще се върнат в поселенията си необезпокоявани.

От: Kaiser, R. Op. cit., p. 76

Сидоний Аполинарий, панегирик за Майоран от 458 г.

Портрет на франките. Sidione Apollinaire. Epistulae et carm. V., 237 – 254 (ed. Loyen). In: – Recherches historiques sur les panegyriques de Sidoine Apollinaire. Paris, 1960 – 1970, p. 37 ff.

И нека да не хвалим повече междусобиците на тези дошли от облаците братя, защото този (Майоран – б. м., В. Г.) ще укроти чудовищата: тяхната

падаща до челото коса пада от рижавата глава, и техният врат, оголен от всякакво окосмяване, блести от мазнина; воднисто око се подава ярко в сиво-зелена светлина, и тънки мустаци вместо брада се извиват с помощта на гребен на напълно обръснатото лице; тесни дрехи обхващат едрите части на тялото на мъжете, коляното е освободено от високо вдигнатата обвивка (панталон – б. м., В. Г.); широк колан подпомага тънкото тяло. При тях е разпространена играта да хвърлят на дълги разстояния бързите си двуостри бойни секири с предварително определена отсечка за хвърляне, да въртят кръглите си щитове в кръг и да хващат в движение хвърлените копия и с тях отново да се нахвърлят срещу врага. Още в детска възраст се проявява мъжката радост към боя. Ако случайно те бъдат нападнати или поради недоброто им стратегическо положение тях ги намира смъртта, но не и страхът; те издържат непобедени, и остават до края на последния си дъх.

От: Kaiser, R. Op. cit., 81 – 82

Писмо на Теодорих Велики до Хлодвиг, нач. на VI в.

Относно започващата през 507 г. война между Хлодвиг I и краля на вестготите Аларих II. Marcus-Aurelius-Cassiodorus, Variarum libriXII, III, писмо 4

Бог свързва кралете чрез святите връзки на родството заради това, да се основе върху техните миролюбиви отношения желаното спокойствие на

народите. Защото само това е свято, което не може да бъде нарушено от никаква вражда...Кралете се свързват родствено заради това, нациите, разделени помежду им, да могат да имат една воля, и заради това, чрез тези връзки на съгласието да се обединят мислите на народите. Ако всичко това (казано – бел. моя., В. Г.) е справедливо, то ние се учудваме защо Вие, раздразнени от нищожни причини, се решихте (*velitis*) да встъпите в жестока борба с нашия син Аларих (крал на вестготите, утвърдил се в Южна Галия); нима само с тази цел, да зарадвате с Вашата борба всички тези, които сега се боят от Вас? Вие и двамата сте крале на велики нации; и двамата се намирате в разцвета на вашите сили. Вашата война няма (как) да не се отрази зле на двата народа, ако вие, давайки воля на страстите (*си*), не се ударите един с друг. Пазете се, вашата доблест да не се превърне в източник на внезапни бедствия за родината. Голямата вражда между владетелите заради дребни причини свършва с тежко разорение на народите... Нека предметът на вашия спор да се изследва предварително от съдии, избрани сред вашите родственици...Положете настрана вашите мечове, вие, които искате да ми нанесете позор чрез вашата война. Аз ви заплашвам с правото на баща и приятел. Този ще има за враг мене и моите приятели, който пренебрегне (което и не очаквам) тези увещания. Затова ние счетохме за наистина необходимо да изпратим до Ваше превъзходителство (*ad excellentiam vestram*) еди-кой си, нашите легати; с тях ние изпращаме друго писмо до вашия (*vestrum*) брат и мой син, Аларих, за да не може по никакъв начин чуждата злоба да посее между вас конфликт (*scandala*); но, напротив, вие, оставайки в мир, да спрете чрез любов вашите недоразумения, като изберете своите посредници за приятели...Вие трябва да се доверите на този, който, както знаете, се радва във ваша полза.

От: История средних веков.В: Библиотека всеобщей истории. Составитель
М. М. Стасюлевич, СПб, 1999, 190 – 191

**Писмо на епископ Ремигий от Реймс до крал Хлодвиг, 481/482 или 486/487
г.**

*Писмото очертава най-важните качества, които трябва да притежава
един крал, затова може да се определи като кратко „огледало на
владетеля”. Epistolae Austrasicae, Nr. 2 (MGH Epist. III, p. 113)*

До нас дойде голямата новост за това, че Вие сте поели в своите ръце
управлението на провинция Белгика II¹⁶⁷. Но това не е изненадващо, че ти
започваш така, както се направили твоите бащи. Особено ти си длъжен да
действаш по такъв начин, че Бог да не те изостави сега, когато твоите
достойнства и скромност са възнаградени на висотата на почестите, защото
ти знаеш, както казват обикновено, че по края се съди за действията на
човека. Ти трябва да си избереш съветници, които да придадат блясък на
твоеето добро име, да се покажеш чист и честен в управлението на твоите
бенефиции, да почиташ архиепископите и винаги да прибегваш към техните
съвети. Ако ти запазиш разбирателството с тях, то всичко ще върви гладко в

¹⁶⁷ Бащата на Хлодвиг, Хилдерих, е имал римския титул на римски военачалник (magister militum), и
Ремигий вижда в сина приемник на това звание

твоята провинция. Покровителствай своите поданици, утешавай бедстващите, помагай на вдовиците, грижи се за сираците, така че всички да те обичат и да се боят от тебе. Нека от устата ти да излиза справедливост. Не търси нищо нито при бедните, нито при чужденците и не се унижавай за приемаш подаръци...Всички подаръци, които си получил от своя баща, използвай за облекчение участието на пленените и за освобождението им от робство...Шегувай се с младите хора, разсъждавай за делата на старците, и ако искаш да бъдеш крал, то постъпвай така, че да те считат достоен за това.

От: Kaiser, R. Op. cit., p. 5.

Епископската чаша от Соасон. Кралската власт на Хлодвиг I

Откъсът ясно представя основаната на народната воля кралска власт, нейния патриархален характер, но ориентира от друга страна към нейните разширени прерогативи, наречени „бан“. Gregorii Turonensis. Opera omnia. Ed. Br. Krusch etc. In: – MGH Scriptores rerum Merovingicarum. Hannoverae, 1884 – 1885. T. 1: Gregorii episcopi Turonensis. Historiarum libri decem. Ed. R. Buchner, B., 1956, T. 1 – 2.

II, 27...По това време много църкви били разграбени от войските на Хлодвиг, защото тогава той още тънел в заблудите на езичеството. И така неприятелите заграбили от една църква заедно с други църковни украшения и една чаша, чудна по своята големина и красота. Епископът на

тази църква обаче изпратил пратеник при краля да го помоли, ако не може да получи друго от свещените съдове, то неговата църква да получи поне тази чаша. Като чул това, кралят казал на пратеника: „Последвай ни до Соасон, защото всичко, което е взето, там ще бъде разделено. Ако ми се падне по жребий този съд, който иска отецът, аз ще изпълня (молбата му)”. След това, когато пристигнали в Соасон и поставили в средата цялата плячка, кралят рекъл: „Моля ви, най-храбри войни, не ми отказвайте да ми дадете извън дела само този съд” – това казал за гореспоменатата чаша. Когато кралят казал това, онези, които бил по-благоразумни, отговорили: „Всичко, което имаме, славни кралю, е твое, тъй като ние сме подчинени на твоята власт. Направи това, което ти е угодно, тъй като никой не може да се противи на твоята сила”. Когато казали това, един лекомислен, завистлив и избухлив с висок глас, вдигнал двуостра секира и разбил чашата, казвайки: „Нищо не ще получиш освен това, което ти се пада по жребий.”...

След като минала една година, той заповядал да се събере цялата войска с подготвено оръжие, за да покаже на Марсово поле доколко то е изправно. И като обходил редиците, той дошъл до онзи, който разсякъл чашата, и му казал: „Никой не си държи оръжието в неизправност като тебе, тъй като и копието, и мечът, и секирата ти за нищо не са годни.” И като му изтеглил секирата, хвърлил я на земята. И когато онзи се навел малко, за да си вземе секирата, кралят, като вдигнал ръце, му отсякъл главата със секирата си. „Така, казал той, и ти постъпи с чашата в Соасон.” И когато онзи умрял, Хлодвиг заповядал на останалите да си отидат, като внушил с това голям страх към себе си.

От: Григорий Турский, История франков. Москва, 1987, II, 27, с. 48

Кръщението на Хлодвиг в Реймс, 496 или 498 г.

A) Gregorii Turonensis, op. cit., II, 30

Кралицата непрекъснато увещавала Хлодвиг да признае истинския Бог и да се откаже от езическите идоли. Но нищо не могло да го склони към тази вяра дотогава, когато, воювайки веднъж с алеманите, той не бил принуден да признае това, което преди винаги е утвърждавал. А това станало така: когато двете войски се срещнали и между тях се завързала ожесточена битка, войската на Хлодвиг била застрашена от пълно унищожение. Виждайки това, Хлодвиг вдигнал очи към небето и с умилено сърце, със сълзи на очите произнесъл: „О, Иисусе Христе, Към Тебе, когато Хродехилда изповядва като сина на живия Бог, към тебе, за Когото говорят, че помагаш на страдащите и даряваш победа на уповаващите се на Тебе, смирено Те призовавам да проявиш славата на Твоето могъщество. Ако ти ми дадеш победа над моите врагове и аз изпитам Твоята сила, която е изпитал, както казва, осветеният в Тебе народ, ще повярвам в Тебе и ще се покръстя в Твоето име. Защото аз призовавах моите богове на помощ, но се убедих, че те не ми помогнаха. ...Тебе сега призовавам, в Тебе искам да вярвам, само ме спаси от моите противници.” И щом произнесъл тези думи, алеманите се обърнали обратно и побягнали.

II. 31. Тогава кралицата заповядала тайно да извикат св. Ремигий, епископа на град Реймс, и го помолила да внуши на краля „словото на спасението”. Викайки краля при себе си, епископът започнал насаме да му внушава да повярва в истинския Бог, творец на небето и земята, и да остави езическите богове, които не могат да му донесат полза нему, както и на другите. Кралят му отговорил: „Аз охотно те слушам, свети отче, но едно нещо ме смущава, това, че подчиненият ми народ няма да изтърпи оставянето на боговете му.” Но когато той се срещнал със своите хора, Божията сила го била изпреварила, и целият народ, още преди той да заговори, възкликнал в един глас: „Милостиви кралю, ние се отказваме от смъртните богове и сме готови да следваме безсмъртните богове, за което проповядваше Ремигий...И кралят помолил епископа да го кръсти пръв. Новият Константин¹⁶⁸ се приближи до кръщелния съд, за да се очисти от старата проказа и да измие със свежа вода грозните петна, унаследени от миналото. Когато той се приближил, готов да се кръсти, божият служител се обърнал се обърнал към него със следните красноречиви думи: „Покорно сведи глава, Сикамбре¹⁶⁹, почитай това, което си горил, изгори това, което си почитал...” Така кралят признал всемогъщия Бог и Светата Троица, кръстил се в името на Отца, Сина и Святия дух, бил помазан със свято миро и благословен със Святия кръст. А от неговата войска се кръстили повече от три хиляди души.”

От: Григорий Турский, История франков. Москва, 1987, II, 31, с. 50 – 51

¹⁶⁸ Тук Григорий от Тур прави паралел с кръщението на Константин Велики, най-емблематичната фигура на владетел в Еврола, очистен чрез този акт от проказа

¹⁶⁹ Едно от племената във франкския племенен съюз, известно на съвременниците си със своята храброст

Б) Кръщението на Хлодвиг при Флодоард, около 960 г.

Флодоард (894–966) е автор на „Четири книги за историята на реймската църква“, написана до годината 949. Неговото произведение е едно от най-добрите исторически произведения на X в. Старите френски издания на историята на Флодоард от XVIII и XIX в. са заменени със съвременното научно издание на Martina Stratmann (Hg.): Scriptores (inFolio) 36. Flodoard von Reims, Historia Remensis ecclesiae. Hannover, 1998 (MGH, Digital)

... Между другото, се приготвяше преходът от кралския дворец до баптистерия; шиеха се платна, скъпи тъкани; домовете от двете страни на улицата се украсяваха; църквата се почистваше; баптистерият се мажеше с благовонни масла и го пълнеха с различни благоухания. На народа, преизпълнен с Божията благодат, се струваше, че диша наслаждения от рай. Шествието излиза от двореца: най-напред го оглавява духовенството с книгите на Светото Евангелие, с кръстове и хоругви, и пее църковни химни и песни; след него идва епископът, водещ краля за ръка; накрая идват кралицата и народът...Когато влезли в баптистерия, свещеникът, който носел святия елей, бивайки спрял от тълпата, не могъл да се приближи до светия купел, така че за благославянето на купела, по волята на провидението, липсвало святото миро. Тогава епископът вдига очи нагоре и мълчаливо моли със сълзи (на очи) небето. В тази минута бял като сняг

гълъб се спуска отгоре, носейки в човката си стъкленница, пълна със светото миро, изпратено от небето. Заедно с това се разпространява прекрасно благоухание, което изпълва присъстващите със възторг, какъвто те досега не са изпитвали. Светият епископ взима стъкленницата, капва от елея във водата в купела, и гълъбът мигновено изчезва. Вън от себе си при вида на такова велико чудо на благодат, кралят се отрича от сатаната, от своята суета и дела, и настоятелно иска да се покръсти. В минутата, когато той скланя глава над източника на живот: „Склони глава със смирение, Сикамбре, – възкликва красноречивият духовник, – боготвори това, което си изгарял, и изгори това, което досега си боготворил.” Според изповядването на символа на католическата вяра, кралят три пъти се потопява във водата на купела, и след него, в името на Светата Троица, Отца, Сина и Светия Дух благочестивият епископ го приема и освещава с божественото помазание. Албофледа и Лантехилда, сестрите на краля, също получават кръщение заедно с 3000 души от франкската войска, без да броиме множеството жени и деца...

От: История на реймската църква, гл. XIII, в: История средних веков. Цит. съч., 338 – 339

Писмо на епископ Авит от Виен до Хлодвиг, около 498 – 500 г.

Епископът поздравява краля за неговото кръщение. Avitus von Vienne – Opera quae supersunt, hg. von R. Peiper. Berlin 1883. In: – MGH 6, 2, 29 – 103

Епископ Авит до Хлодвиг:

I. Привържениците на всякакви секти с техните различно ориентирани, разнообразни, чужди на вярата постулати, като псевдохристияни, са се опитвали да ви отклонят (от нея). Докато ние оставяме това на вечността, докато оставяме на бъдещето да изпита кое мнение е най-правилно, сега, в настоящето време блесна лъчът на истината. Да, в нашето време Божието провидение даде на един мъж да намери решението! Докато Вие избирате за себе си, Вие давате избора на всички; така че Вашата вяра – е нашата победа.

II. Повечето хора правят същото – под влияние на свещениците или по съвета на някои приятели – и искат така да се противопоставят на старото право на рода им и на обичая по бащина линия. Така обаче те поставят срама над своето спасение, и докато в неверието си отдават на своите родители ненужна чест, те признават, че всъщност не знаят, защо са направили своя избор. Но Вие, на които беше достатъчно да станете знатни по силата на прастарото си родословно дърво, Вие поискахте всичко, което украсява по някакъв начин върховното Ви положение, да го започнете за Вашето потомство. Вие наследихте добро, но искахте да наследите още по-добро: Вие се задължихте пред предците да управлявате на земята; Вие посочихте на потомците като резултат (от това), че ще управлявате и на небето.

IV. Какво бих разказал за щастливия празник на Вашето възкресение? И да не съм бил там, въпреки това аз бях участник във вашата радост: чрез Божията грижа за нашата земя до нас дойде преди кръщението Ви един пратеник с голямо смирение, пред който Вие сте говорили за Вашето кръщение. Ние говорихме между нас за протичането на събитието и си представихме събралите се епископи в пламъка на тяхното усърдие – как страшната за народите глава се прекланя пред Божиите служители – как грижливо подредената под шлема коса се помазва със свято миро – как ризницата пада и как прекрасните човешки части на тялото заблестяват с белотата на кръщелните дрехи. Нека това облекло, както Вие, най-блестящият от кралете вярвате – да Ви даде все повече победи с Вашето оръжие: и каквото досега Ви е дал късметът, святостта да го умножи.

V. ... Само едно нещо ние искаме да ви се умножи: щом Бог иска чрез Вас да присъедини напълно и окончателно Вашия род към своите (светии), тогава да се разпространи от богатството на Вашето сърце семето на вярата и между далечните племена, които досега са живели в природно незнание и още не са се развалили от семената на лъжливите учения. Застъпвайте се без страх и чрез собствени пратеници за делото на Бога, което Ви издигна така високо: поради което езическите народи ще Ви служат заради християнския закон и които ще се обръщат все повече към господаря, отколкото към племето си.

От: Kaiser, R. Op. cit., 88 – 89

Втори пролог към Салическия закон, 511 г.

Прологът, написан след покръстването на франките за втори път през средата на VIII в., когато Каролингската династия ясно е осъзнала в лицето на основните си носители Пипин III Къси и Карл Велики християнизацията като мисия на франките и цел на държавното управление, показва в него основната си цел – формиране на историческа памет и самосъзнание у франките за собствените им големи достойнства като народ, база за политически и идеен престиж пред съседните народи. Прологът посочва също така произхода на салическото право, дело на паметта на много поколения, съставено в присъствието на краля, на най-висшите старейшини и кодифицирано с помощта на галоримряни. Най-доброто научно издание е на Karl A. Eckhardt, Lex Salica 100 Titel-Text, Germanenrechte Neue Folge, Westgermanisches Recht. Weimar, 1953, 83 ff.

„Народът на франките – славен, основан в Бога, силен във война, твърд в мирните договори, мъдър в съвета, благороден и здрав телом, отличаващ се с недокосната чистота и красота, бърз и жесток в битките, незадълго обърнат в католическата вяра, чист от ереси; още когато той държеше на религията на варварите, то, по внушение на Бога, вече търсеше ключа на знанието, а според характера на своите нрави се стремеше към справедливост, съхраняваше благочестието.

Салическият закон беше съставен от началниците на този народ, които в това време бяха негови управители.

Те избраха от многото (хора) четири човека, а именно: Визогаст, Бодогаст, Салогаст и Видогаст, в местата, наречени Салагева (Salagheve), Бодогева

(Bodogheve) и Виндогева (Windogheve)¹⁷⁰. Тези хора се събраха на три съдебни събрания¹⁷¹, обсъдиха грижливо всички причини за процесите, всеки от тях беше обсъждан внимателно, и определиха присъдите, както се вижда по-нататък. След това, когато с Божията помощ Хлодвиг, дългокосият, прекрасен и преславен крал на франките, пръв прие католическото кръщение, всичко, което в този вид беше написано и признато за неудобно (неясно – б. м. В. Г.), беше поправено с по-голяма яснота от преславните крале Хлодвиг, Хилдеберт, Хлотар, и беше написано следното тяхно постановление: „ В името на Христа, обичащ франките! Да запази Той тяхното царство и да изпълни техните предводители със светлината на Своята благодат! Да покровителства войската им! Да им даде знаци, свидетелстващи за вярата им, за радостта на мира и блаженството. Да насочи Господ Иисус Христос по пътя на благочестието царството на тези, които управляват; защото този народ, малък по численост, но храбър и силен, който отхвърли тежкото иго на римляните, и който, познал святостта на кръщението, щедро украси със златни и скъпоценни камъни телата на светите мъченици, които римляните изтаряха с огън, убиваха и горяха с желязо или хвърляха на зверовете.”

От: История средних веков. Цит. съч., с. 317

Въздигане на Хлодвиг в кралско достойнство, 508 г.

¹⁷⁰Gast – гост, gheve или gau – окръг. Salogast – поселенец от окръга Сала; Бодогаст – живущ в окръга Бода и т. н. Патрик Гиъри предполага, че тези четирима души са били четирима франкски князе, които са били и военноточалници (*rectores*), евентуално дори римски офицери с изпълнителна власт с цел - опазване на гражданския мир. Срв. .P. J. Geary, op. cit, 98 – 99. Според други тук е представена една от митологичните тези за произхода на франките (автохтонната), като тези началници са могли да бъдат и „подкрале” от времето на Хлодвиг I. Повечето изследователи виждат в тези местни названия територията между Лоара на юг и Шарбонската гора на север - Токсандрия, в днешна северна Белгия

¹⁷¹mallum – съдебно събрание на свободните хора в общината начело с тунгин

Този откъс предава официалното признаване на Хлодвиг за крал на франките и опита на хрониста да паралелизира този акт с въздигането на цезарите. Gregorii Turonensis. Op. cit., II, 38

И ето Хлодвиг получи от император Анастасий грамота за получаване на титлата консул и в базиликата на св. Мартин го облекли в пурпурна туника и мантия, а на главата му сложили венец. След това кралят седнал на коня и по пътя си от притвора на базиликата (на святия Мартин) до градската църква с изключителна щедрост собственоръчно хвърлял злато и сребро на събралия се народ. И от този ден нататък той се наричал консул или Август. От Тур той отишъл в Париж и го направил столица на своето кралство.

От: Григорий Турский. Цит. съч., II, 38, с. 57

Хлодвиг I и отношението на църквата, преди 568 г.

Текстът представлява писмо на епископ Ницетий от Трир до кралица Хлодосвинта относно покръстването на краля. MGH Ерр.III, 122

Ти чу, как твоята блаженопочивша баба Хродехилда (съпругата на Хлодвиг I – б. м., В. Г.) дойде в кралството на франките и как тя накара

господаря Хлодовех да приеме католическата вяра; и понеже той беше един изключително умен мъж, той не искаше да спре, за да узнае истината. Когато му се доказва истинността на католическото учение, той коленичи смирено на прага (на църквата „ света Мария” в Реймс – б. м., В. Г.) и се закле, че веднага ще се покръсти. Какво направи той след кръщението си срущу еретиците Аларих и Гундобад¹⁷², ти вече си разбрала.

От: Mittelalter. In: – Geschichte in Quellen. Bd. 2. Bearbeitet von W. Lautemann. München, 1969, S. 28

Животът на света Геновева

Текстът разкрива живота и делата на първата жена-светица в средновековния Запад по време на образуване на варварските кралства на територията на Западната Римска империя. Монахинята Геновева (Женевиев) ръководи успешно отбраната на Париж от Атила и от франките и бива призната още приживе за светица. Тя е призната след смъртта си, датирана около 500 г., за символ на Париж и по-късно става национален символ на французите. Върху нейния гроб е погребан Хлодвиг I по изрично негово указание. Vita Genovefae, hg.von Br. Krusch, Hannover, 1896 (MGH SS rer. Mer. 3), cap. 26, 35, 56, S. 226, 229f., 237f.

¹⁷² Кралете на вестготското и на бургундското кралство, Аларих II (484 – 507) и Гундобад (480 – 516)

26. Въпреки че Хилдерих, кралят на франките, беше езичник, аз не мога да не разкажа с какво почитание ценеше той Геновева, и то по такъв начин, че веднъж заповяда да затворят градската врата на Париж, за не му отнеме тя затворниците, които мислеше да убие, когато напусне града. Когато решението на краля достигна до Геновева чрез верни пратеници, тя веднага побърза да освободи тези хора. За народа беше голямо събитие да види как се отваря градската врата, без тя да има ключ в своите ръце. Така тя отиде при краля и изиска от него затворниците да не бъдат обезглавени.

35. По времето, когато Париж търпеше обсада на града от франките, която трябва да е била осъществена два пъти по пет години, областта на този град беше поразена от такова бедствие от глад, че някои умряха. Случи се обаче това, че Геновева, снабдена с разрешение за пътуване с кораб, отпътува за град Аркис сюр Об, за да купи пшеница. Когато стигна до едно място, където едно дърво обръщаше корабите в Сена с дъното нагоре, тя накара моряците да спрат за малко до брега и след като се помоли, заповяда дървото да се разреже. Когато нейните спътници започнаха да разцепват дървото с удари на секира и Геновева се молеше, отсеченото дърво падна на другата страна (на брега). Говореше се, че веднага след това две пъстри чудовища напуснали мястото; моряците припаднали от крайно отвратителната миризма, която се разнасяла от двете им уста. За корабите се говори, че оттогава (никакъв кораб) не е претърпявал на това място корабокрушение.

56. Наистина, ако споменем славния и страшен във война Хлодвиг, той даваше често от симпатия към Геновева опрощение на тези, които бяха хвърлени в затвора, и вместо да накаже престъпниците, той често пускаше

на свобода виновните, предимно тези от Нант, когато Геновева го помоли за това. Дори той започна в нейна чест да строи църква, която след неговата смърт беше довършена докрай по настояване на изключителната и превъзходна кралица Хлотилда¹⁷³. Към нея принадлежи един портик с три редици от колони; той преразказва в картини за истинската вяра от времето на патриарсите, мъчениците и последователите на християнството, така както това е записано в историческите книги.

От: Kaiser, R. Op. cit., S. 96

Народът на франките, неговите крале и нрави

Agathias von Myrina, Historiae, 565 – 580. Превод при: Prokop, Werke, Bd. 2. Ed. Veh, München, 1966, 1107 – 1213

2. Народът на франките граничи непосредствено с Италия. Това трябва да са били от познатите стари времена т. н. германи, както се вижда от следното: те живеят на р. Рейн и в тамошната земя, освен това те притежават по-толямата част от Галия, която преди това не беше тяхна, но

¹⁷³ Хлодвиг заповядва гробът на тази светица да бъде преместен в страничния некропол на построената от него базилика на светите апостоли Петър и Павел, възнамерявайки по паралел с Константинорол да бъде погребан там заедно със съпругата си и да основе така там кралски мавзолей на своята династия. По-късно църквата е наречена на нейното име и той е погребан върху гроба ѝ в нейна чест. Нейното житие е написано по заповед на Хродехилда, която е погребана обаче до гроба на св. Мартин в Тур.

беше заселена от тях, чак до йонийската колония Масилия¹⁷⁴. Финикийците бяха основали този град, но по времето на персийския крал Дарий, син на Хистасп, те бяха прогонени от Азия от мидийците. Сега тя се е превърнала от гръцка във варварска колония; защото е загубила предишното си устройство и сега живее само по законите на своите господари. Но все пак изглежда, че Масилия и днес не е загубила много от предишния облик на своето население. Франките не са обаче номади, както някои от варварите, ами използват най-общо римския държавен ред и законодателство и споделят с римляните търговското и брачното право наред с почитането на Бога. Те всички са християни, и по-точно вярващи в правата вяра¹⁷⁵. Те имат в своите градове административни служители и свещеници, празнуват празниците като нас и ми се струва, че имат много добри нрави и образование, а от римляните те се различават чрез тяхното варварско облекло и език. Аз се възхищавам от тях както заради другите им качества, така и заради тяхната справедливост и единство. Защото в миналите дни и също в моето време тяхното кралство беше разделено между три и повече крале, което обаче никога не ги доведе дотам да воюват помежду си и да облеят родината с кръв. И все пак, където се създават големи сили, еднакво силни и жадни за борба, по необходимост избива навън диво и гордо самосъзнание, и наред с егоистичните борби за първенство също и множество други страсти се разгарят, които предизвикват голямо неспокойство и възмущение. При франките обаче, въпреки че са разделени на толкова много кралства, няма нищо такова. Всички се хващат за оръжието, като че ли искат да воюват и да стигнат до бой, когато между кралете им има препирня, и те тръгват един срещу друг. Но щом двете

¹⁷⁴ Има се пред вид Марсилия

¹⁷⁵ Франките са били кръстени само в католическата вяра. Използваният в текста термин може да се отнесе и към православието, но фактите отхвърлят евентуално ориентиране на Хлодвиг към него.

войски се видят в далечината, те веднага прекратяват гнева си, обръщат се към сговор и карат техните крале да прекратят враждите си ... Те веднага разпускат войските си и свалят оръжието си, и за в бъдеще цари отново мир и приятелство. Те се посещават без проблеми взаимно и доброжелателно, и всички ужаси са изчезнали. Така и простият народ обича правдата и родината, а управляващите кръгове са доброжелателни и, когато се наложи, са склонни към отстъпки. Затова франките се радват на трайното притежание на една добре основана държава и на постоянни закони, и те не са загубили нищо от територията си, но са спечелили още към нея. Именно справедливостта и приятелството, където са налице, правят една държава щастлива и стабилна, и враговете не могат да я победят.

3. Така франките водят един много щастлив живот и са господари на себе си и на своите съседи. Кралската титла при тях се наследява от баща на син... Хилдеберт и Хлотар, още Теодорих и Хлотомар¹⁷⁶ бяха братя. След смъртта на баща си Хлодвиг¹⁷⁷ тези разделили кралството по градове и племена¹⁷⁸ на четири почти равни части. Скоро след това Хлотомар тръгна за воюва срещу бургундите, един готски, явно обичащ войната народ и беше убит в тази война; едно копие го удари в гърдите. Когато той падна, бургундите видяха как косата му падаше, много дълга по гърба, и по това позваха, че са убили за неприятел крал. Франкските крале не са имали никога право да подстригват косата си, още от малки те ходят неподстригани, и всичките им къдрици, сресани отпред на челото, падали върху раменете им. Те не ходят като турците¹⁷⁹ и аварите несресани, със сплъстена коса, грозно украсена с

¹⁷⁶ Става въпрос за Хлотар III (639 – 657)), който има двама братя – Теудерих III (657 – 690) и Хилдерих II (656 – 675). Техен баща е Хлодвиг II (639 – 657). В генеалогията на Меровингите не съществува крал с име Хлод(т)омар от този период.

¹⁷⁷ Срв. горната бележка

¹⁷⁸ Тук се подразбират народите (nationes) на франкското кралство като бургунди, тюринги, алемани и пр.

навивки, ами употребяват различни почистващи средства за коса и поддържат грижливо блясъка ѝ. Носенето на дълга коса служи като отличителен знак и е особена чест за кралския им произход, докато поданикът се подстригва на кръг и не оставя (косата) да расте.

От: Kaiser, R. Op. cit., 101 – 103

Въоръжение и начин на воюване при франките

Agathias von Myrina, op. cit.

Тук се остреха множество бравички, там домашните копия, т. н. антони, на друго място се поправяха счупените щитове. Това лесно им се удаваше; защото въоръжението на този народ (на франките) е просто и не се нуждае от занаятчии, ами може, както ми се струва, да бъде приведено в ред от самите собственици, ако възникне повреда. Нагръдниците и наколенниците са им непознати, повечето не носят дори предпазна част за главата и само малко се биеха с шлемове. Гърдите и гърбът са голи до кръста, след това започват, държани от колани, ленените или кожените панталони, стигащи до края на нозете. Много малко яздят коне, защото от старо време са свикнали с пешия бой и в него са обучени най-добре. Те носят меч на бедрото, а от лявата страна щита. Не носят уреди за хвърляне и други оръжия за далечна борба, ами имат двуостри секири и антоните,

които употребяват най-много в боя. Тези ангони представляват копия от средна големина, които могат да бъдат използвани както за хвърляне, така и за мушкане в близък бой. Те са покрити повече с желязо, така че дърво почти не се вижда, освен на накрайника. Горе на върха на копието стърчат от двете му страни, точно от покритието, завити бодли като куки за риба, като краищата сочат надолу. Ето франкът хвърля този ангон в боя. Ако той срещне тяло, острието се забива, и никой, дори и раненият, не може да го извади лесно. Това предотвратяват куките, които се забиват в месото и увеличават болките, така че врагът, дори да не е тежко ранен, умира. Освен това, ако един ангон се забие в щита, така той натежава и трябва да се носи, при което улученият почти пълзи по земята. А улученият не може да извади нито копието си – за това пречат забилите се куки – нито да замахне с меч си, защото дървото е запазено от желязната обвивка. Щом франкът забележи това, стъпва с крака си и натиска ранения с щита си към земята, при което ръката му пада и се откриват гърдите и главата. Тогава той може да убие беззащитния противник или чрез удар с брадвата по челото, или чрез пробождаване с друго копие в гърлото. Така изглежда въоръжението на франките и по този начин те се подготвят за борба.

От:Kaiser, R. Op. cit., 101 – 103

Въстание срещу данъците в Лимож, 579

Gregorii Turonensis. Op. cit., V, 28

Но крал Хилперих се разпоредил да се въведат нови и обременителни данъци в цялото му кралство. По тази причина мнозина напуснаха градовете, владяни от него, и собствените си владения, и се преселиха в други кралства, като считаха, че е по-добре да се живее там далече, отколкото да се излагат на такъв гнет. Беше постановено, че всеки собственик на земя ще трябва да даде една амфора с вино за всеки половин морген¹⁸⁰ земя. Но бяха наложени и други данъци, както за останалата земя, така и за робите, което изобщо не можеше да се изплати. Така народът в Лимож, виждайки се обременен от такива тежести, се събра на 1 март и искаше да убие рефендария Марк, който беше натоварен да събере данъците; и той щеше да го направи, ако епископ Фереол не го беше освободил от заплашващата го опасност. Но ето тълпата завладя данъчните списъци и ги изгори. Във връзка с това кралят беше изключително разгневен, изпрати свои пълномощници и ги накара силно да притиснат народа, направи това чрез големи глоби и уби многозина. Говореше се, че дори абати и свещеници са били разпънати на колове и са били подложени на всевъзможни изтезания, защото кралските пратеници ги обвинили лъжливо, че са участвали във въстанието на народа и в изгарянето на данъчните списъци; и върху народа бяха наложени още по-тежки данъци.

От: Kaiser, R. Op. cit., S. 115

¹⁸⁰ Един морген земя – през Средновековието това е количеството земя, която може да се изоре с чифт волове за една сутрин. Размерът му през IX е вариал между 12 и 24 ара земя. За този период е бил равен на 12,8 ара. Еквивалентно на морген се употребява и терминът „арипен” земя.

От едикта на Хлотар II, Париж, 18 октомври 614 г.

Едиктът е свидетелство за стремежа на краля на Нейстрия да въведе ред и обществена ситурност в кралството, да санкционира заобикалянето на закона от големците, да спре злоупотребите на данъчните чиновници след гражданската война от 561 – 613 г. Учените разглеждат едикта като първия кралски акт, който укрепва властта на църквата и магнатите чрез даване на съдебен имунитет от краля и инициира формирането на местен елит с държавни функции, съдържателни характеристики на феодалния строй. Едиктът е бил валиден за цяла Галия. MGH Capit 1, Nr. 9, 20 – 23. Текстът е публикуван при Mordek, H. Bibliotheca capitularium regum Francorum manuscripta. München, 1995, p. 56 ff.

Започва наредбата на славния крал Хлотар, крал над целия народ, относно общото събрание на събора в Париж, на 15 ден преди календите, в 31 година от управлението на този крал.

Щастието на нашето кралство расте несъмнено все повече и повече с Божията помощ, като ние в тази държава, която е наша по милостта Божия, се стремим да я запазим и държим непроменена, което е добре обсъдено и установено и определено; и което се случва или постановява срещу реда на разума, да пази Бог, и за да не се случи пак, решихме, с водачеството на Бога да поправим (това положение) с този едикт.

1. Затова ние заповядваме да се спазват изцяло каноничните решения и това, което дойде с времето, да бъде все така спазвано вечно. Така

например, ако умре епископ и неговият наследник бъде избран от клира и народа и ръкоположен от митрополита и епископите на провинцията; ако (избраната) личност е напълно достойна, то тя трябва да бъде избрана по заповед на краля; ако междувременно някой (епископ) е бил избран в кралска резиденция, то той трябва да бъде ръкоположен въз основа на заслугите и знанията му.

3. Ако един клирик, независимо от поста му, иска, пренебрегвайки своя епископ, да отиде при владетеля или при някоя силна личност, за да търси закрила, то той не бива да бъде приет, освен ако не се види, че моли за милост. И ако той е дошъл при владетеля да моли по повод на някакъв съдебен въпрос и се върне с писмо от владетеля при епископа си, той трябва да бъде извинен от негова страна. Който се осмели въпреки предупрежденията на епископа да го върне, трябва да бъде изключен от причастяване.

4. (Постановяваме) никой от кралските длъжностни лица да не се осмелява да арестува или осъжда клирици заради граждански или углавни дела, освен ако са налице явни доказателства за провинение. Изключение се прави за дяконите и за свещениците, които, ако бъдат уличени в углавно престъпление, подлежат на арест съгласно каноните и се съдят от епископа.

6. В случай, че някой умре без завещание, кралските родственици наследяват неговия имот според закона.

8. Ако някъде безбожно е въведено ново облагане с данъци и народът се оплаква от това, следва съгласно разследването да бъдат предприети милостиви мерки за поправяне.

9. За митата: те трябва да се вземат само в онези места и от онези стоки, както е било установено при предшествуващите крале, т. е. до смъртта на блажената памет на владетелите, наши прадеди – кралете Гунтрамн, Хилперих, Сигиберт.

10. Евреите не могат да упражняват обществена власт над християните.

11. Мир и ред да бъдат вечни с помощта на Христос в нашето кралство, и въстания и надменност у лоши хора да бъдат строго подтискани.

12. Нито едно длъжностно съдебно лице от други провинции или области да не се назначава в чужд окръг, та в случай, че извърши някакво зло, да заплати по закона от собственото си имущество това, което по непозволен начин е отнело.

14. ... Случаите на свещеници и на бедни, които искат да се защитават, трябва да бъдат закриляни по закона от мировите съдии до съдебния процес, независимо от имунитета на предшествуващите крале, които са го осигурили за църквата, за магнатите, заради мира и реда.

17. И това, което някой от верните и приближени хора е загубил, запазвайки верността си към своя законен господар, предписваме да му се върне.

19. Епископите и магнатите, които имат владения в други окръзи, не трябва да избират съдии или пътуващи пратеници от други райони, а само такива от самия окръг, където те получават право да съдят.

20. На служебните лица на епископи и магнати е забранено да отнемат имоти на някого със сила и със войска и да налагат собствена сила.

22. Нито един свободен или роб, който не е хванат да краде, не може да бъде убит без да бъде (преди това) изслушан.

24. Който се осмели да наруши това решение, които ние взехме заедно с епископите, големците и магнатите или нащите верни на събора, е осъден на смърт, та други да не правят същото.

От: Kaiser, R. Op. cit., 120 – 122

За името на франките.

Isidore of Sevilla, Etymologiae, IX, p. 101

Вярва се, че франките са били наречени (така) по името на един техен водач. Други са на мнение, че те се казват така заради дивите им нрави. При тях господстват сурови нрави, една естествена необузданост на характерите.

От: Kaiser, R. Op. cit., S. 122

За франкския произход

A) Първа версия за троянския произход на франките. Chroniacarum quae dicuntur Fredegarii libri quattuor. (Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar). In: – Quellen zur Geschichte des 7. und 8. Jahrhunderts. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters. Ed. Br. Krusch. Darmstadt, 1982, Bd. 4a., II, 4 – 6

4. ...По това време Приам открадна Елена. Десетгодишната троянска война беше причинена от кавгата между три хубави жени за наградата за най-голяма красавица, която отсъди един овчар и я даде на Елена. Оттук идва произходът на франките. Техен пръв крал беше Приам, след него, както пише в историческите книги, те имаха за крал Фрига. Сред това те се разделиха на две части. Едната част достигна; те бяха заставени да дадат помощ на тях (македонците – б. м., В. Г.). Македония и те бяха наречени македонци по името на народа, който ги прие и по името на страната Македония, която беше застрашена от съседни народи След като тези (народи) бяха подчинени от тях, те ставаха все по-силни в резултат от разнообразното обучение; от този македонски род произхождат много смели бойци, и легендата показва колко смели са били в дните си крал Филип и неговият син Александър.

5. Също така онази част, която произхождаше от Фрига и която беше измамена с хитрост от Одисей, но не беше заловена, а беше прогонена, прекоси много области с жени и деца и си избра крал на име Франкио, затова те бяха наречени франки. Понеже този Франкио е бил изключително смел във война, тази част (от франките) води дълго време война с много други народи, опустоши част от Азия, ориентира се към Европа и се засели между Рейн, Дунав и морето.

6. Когато след смъртта на Франкио, поради многото войни, които те водиха, от тях остана само една малка част, те избраха от своята среда херцози (военачалници). И те винаги се бореха срещу чуждото владичество. Те дълго време живееха под херцогска власт, до времето на консул Помпей¹⁸¹, който воюваше срещу тях и срещу други нации и народи, които живееха в Германия и всички подчини на римската власт. Но франките сключиха веднага съюз за приятелство със саксите, въстанаха срещу Помпей и отхвърлиха неговата власт. Когато Помпей воюваше с много народи в Испания, почина. Оттогава до днес нито един народ не успя да победи франките, които успяха да подчинят тези (народи). Напълно по техния начин и по този на македонците, които имаха същия произход като тях, те, макар и изморени от тежките войни, винаги се опитваха да живеят свободни от чужда власт. Легендата разказва, че третата част е бил народът на турките, със същия произход; когато франките чрез много борби прекосили Азия и нахлули в Европа, една част от тях се заселила над брега на Дунав между океана и Тракия. Те също си избрали крал на име Торкуот, по когото турките носят това име. Франките минаха този път с жени и деца и нямаше народ, който да им устои. Но докато те се биеха толкова много и бяха унищожени от Торкуот, от тях остана малка група, която се засели до Рейн.

От: Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar. Op. cit.; Kaiser, R. Op. cit., 123 - 125

Б) *Втора версия за троянския произход на франките.* Fredegar, Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar. Op. cit., III, 2

¹⁸¹ Недостоверно твърдение на автора, които подменя император Август, воювал срещу германците 9 – 12 г. от н.е., с Помпей

За най-старите франкски крале е писал свети Йероним, подобно на по-раншната история на поета Вергилий: техен пръв крал бил Приам; когато Троя беше завладяна благодарение хитростта на Одисей, те си тръгнали оттам и избрали за техен крал Фрига; те се разделили, и едната част от народа отишла в Македония, а другата начело с Фрига – затова ги нарекли фригийци – прекосила Азия и се установила на брега на Дунав и на океана; след това те се разделили отново и половината от тях начело с краля им Франкио тръгнала към Европа. Те прекосили Европа и завладели с жените и децата си брега на Рейн; опитали се да изградят град недалеч от Рейн, който нарекли Троя. Това дело беше започнато, но не беше довършено. Другата част, която останала на брега на Дунав, си избрала Торкот за крал, по когото в тази страна те били наречени турки; а другите бяха наречени по (името на) Франкио франки.

От: Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar. Op. cit., III, 2

В) Ранната история на франките. Легендата за морското чудовище.
Fredegar. Op. cit., III, 9; Kaiser, R. Op. cit., S. 126

Франките избраха след грижливо обмисляне крал, който, както и по-рано, се отличаваше с дълга коса, от рода на Приам, Фрига и Франкио; неговото име беше Теудомер¹⁸², син на Рикимер¹⁸³, който беше убит от

¹⁸² Крал на рейнските франки през 413 или 428 г. Убит от римляните

¹⁸³ Крал на рейнските франки нач на V в.

римляните в борба. След него на власт дойде синът му Хлодио¹⁸⁴, най-силният мъж от своя народ, който резидираше в крепостта Есбаргиум в областта на торингите¹⁸⁵.

Също така бургундите, които обитаваха Цизалпина¹⁸⁶, се придържаха към ереста на Арий. Хлодио изпрати съгледвачи към Камбре, които проучиха всичко, тогава той ги последва и надви римляните, зае града и страната до Сомат. Този род беше честван в езически обичаи: разказват, че веднъж през лятото Хлодио излязъл на разходка по морския бряг; когато жена му към обяд навлязла да се къпе в морето, я нападнало морско чудовище с глава на бик. Дали след това тя е забременяла от чудовището или от мъжа си – във всеки случай тя родила син на име Меровеи¹⁸⁷, по когото по-късно кралете на франките се наричали Меровинги.

Frededard. Op. cit., III, 9; Kaiser, R. Op. cit., p.126

Съдбата на Меровингската династия

¹⁸⁴ Крал на салическите франки 425 – 455 г.

¹⁸⁵ Вероятно това са лаворейнските тюринги или се объркват понятията Тюрингия и Тонгерн, град в Токсандрия

¹⁸⁶ Римска провинция на юг от Алпите

¹⁸⁷ Крал на салическите франки през 455 г.

Пророческият сън на Базина, съпругата на Хилдерих. Династията е предопределена да загине. Fredegar, Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar. Op. cit., III, 12

Когато Базина, съпруга на тюрингския крал Бизин разбрала, че Хилдерих отново е бил повикан от франките в държавата си, напуснала мъжа си и отишла бързо при Хилдерих. Когато той я попитал учуден защо е дошла при него от толкова далеч, тя му отговорила: „Аз зная силата ти, знам, че си много силен и затова дойдох да живея при тебе. Ако познавах на света друг по-силен мъж, то бих потърсила него.“ Понеже Хилдерих ѝ се зарадвал, и му харесало хубавото ѝ лице, той се оженил за нея. Когато легнали за първи път в леглото, тя му казала: „Нека тази нощ да не спим. Ти стани тайно и кажи на твоята слугиня всичко, което ще видиш в залата на двореца.“ Когато той станал, видял да се прокрадват зверове, които приличали на лъвови, еднорози и леопарди. Той разказал на жена си какво е видял. Тя го посъветвала: „Съпруге, отиди още веднъж и кажи на твоята слугиня какво си видял.“ Когато той излязъл навън, видял да минават животни, които приличали на мечки и вълци. Когато и това разказал на жена си, тя го накарала да отиде за трети път и да ѝ опише какво е видял. При третото си излизане той видял как малки зверове, подобни на кучета и още по-малки от тях животни се борели в прахта и се търкаляли. След като разказал на Базина всичко това, те легнали да спят до другата сутрин, и като станали, Базина му обяснила: „Това, което мислиш, че си видял като сън, ще се случи в действителност. То е следното: Ще ни се роди син, за чиято смелост свидетелства знакът на лъва; смелостта му се потвърждава от появата на леопарда и еднорога. Те ще родят синове, които ще са равни по смелост и

хищност на мечки и вълци. Тези обаче, които си видял третия път, ще доведат тази държава до срам, защото ще управляват като кучета и като по-дребни животни; тяхната смелост ще е равна на тази на животните. Броят на достойните за презрение животни, които ще се търкалят по земята (показва), че (под тяхното управление) народите ще се съдят взаимно без страх от владетелите. Базина родила син на име Хлодвиг. Той беше голям и известен боец, приличащ на лъв и смел като другите крале...

От: Fredegar. Op. cit., III, 12

Салически закон

Lex Salica или Салическият закон на франките е съставен през последните години на управлението на Хлодвиг I. Оригиналът не е запазен, най-стари са преписите на латински език, стигащи чак до времето на Карл Велики (768 – 814). От варварските закони (или правди) той е най-древен поради формалното, а не съдържателно влияние на римското право върху него, поради което салическото право отразява в най-голяма степен архаичното франкско общество със съхранени родови традиции преди преселението. Титулите, нараснали първоначално от 65 в най-стария препис и достигнали до 100 през IX в., представляват само наказателно право, но не и гражданско или държавно, поради което данните му са крайно непълни и досега са обект на научни спорове. Целта

на написването му е била, както при всяко създадено варварско кралство, да въведе ред и законност в обществото, да прекрати кръвното отмъщение като несъвместимо с новия морал и законност при франките, и най- вече – да подчини интересите на поданиците на централизиращата политика на краля и на върхушката в кралството.

Понастоящем учените признават слабата степен на неговото обществено приложение и ефективност в сравнение с кодекса на вестготския крал Аларих II, използван през цялото Средновековие в Западна Европа. Остава отворен въпросът за неговата най-характерна особеност – варварската архаичност, неотговаряща на историческите реалности, заключаващи се в развитието на раннофеодални елементи в галоримското, а впоследствие и във франкското общество през VI и VII в. Текстът е предаден с извадки.

Най-доброто и снабдено с коментар издание на Салическия закон е това на K. A. Eckhardt, Lex Salica 100 Titel-Text. Germanenrechte, Neue Folge, Westgermanisches Recht. Weimar, 1953, S. 83 ff. (MGHL, I, 4, 2. Hannoverae, 1969)

Титул I. За призоваване на съд

1. Ако някой бъде призован на съд по законите на краля и не се яви, ... осъжда се да заплати 600 денария, което прави 15 солида.

Титул IX. За вреда, причинена на жътва или на някакво заградено място

5. Допълнение 2-ро. Ако някой от вражда или коварство събори чужда отрада и пусне добитък в нива или ливада, или в някакво друго обработено място, той трябва да заплати щетите на този, комуто принадлежи трудът, в случай, че му бъдат представени от последния улики със свидетели; освен това се осъжда да заплати 1200 денария, което прави 30 солида.

Титул XIII. За отвлечане на свободни

7. Ако кралски момък (роб) или лит¹⁸⁸отвлекат свободна жена, трябва да бъдат наказани със смърт.

8. Ако момиче доброволно последва роб, то се лишава от свобода.

9. Свободен, който взема чужда робиня, подлежи на същото наказание.

Титул XIV. За нападения и грабежи

2. Ако римлянин ограби салически варварин, ... се осъжда да заплати 2 500 денария, което прави 63 солида.

3. Ако пък франк ограби римлянин, осъжда се да заплати глоба 35 солида.

4. Ако някой желае да се пресели и получи грамота от краля и разгърне тази грамота пред общото събрание, а някой се осмели да се противопостави на

¹⁸⁸ Лити – полусвободни, прослойка между свободни и роби, имащи известни права на свободните

заповедта на краля, то той (непокорният) се осъжда да заплати 8 000 денария, което прави 200 солида.

Титул XVII. За наранявания

3. Ако някой удари друг по главата така, че се покаже мозъкът и паднат три кости, намиращи се отгоре на самия мозък, осъжда се да заплати 1200 денария, което прави 30 солида.

Титул XXVI. За волноотпущеници¹⁸⁹

1. Ако някой свободен човек в присъствието на краля пусне на свобода чужд лит за пари без съгласието на неговия господар и бъде уличен, осъжда се да заплати 4 000 денария, което прави 100 солида. Вещите на лита трябва да бъдат върнати на неговия законен господар.

Титул XXXV. За убийство или ограбване на роби

4. Ако някой свободен човек ограби чужд лит и бъде уличен, осъжда се да заплати 1400 денария, което при 5 солида.

¹⁸⁹ Освободени роби по римския закон

5. Ако чужд роб или лит лиши от живот свободен човек, самият убиец се дава на роднините на убития човек в качеството на половина обезщетение, а господарят на роба заплаща другата половина от обезщетението.

Титул XLI. За убийство на свободни хора

1. Ако някой лиши от живот свободен франк или варварин, живеещ по Салическия закон¹⁹⁰, и бъде уличен, осъжда се да заплати 8 000 денария, което прави 200 солида.

5. Ако някой лиши от живот човек, намиращ се на кралска служба, или пък свободна жена, се осъжда да заплати 24 000 денария, което прави 600 солида.

6. Ако обаче той го сложи във вода или в кладенец, се осъжда да заплати 72 000 денария, които правят 1 800 солида.

8. Ако някой лиши от живот римлянин – кралски сътрапезник, и бъде уличен, се осъжда да заплати 12 000 денария, което прави 300 солида.

9. Когато обаче един римлянин, поземлен собственик (който не е бил кралски сътрапезник) бъде убит, този, който го е убил и бъде уличен, се осъжда да заплати 4 000 денария, което прави 100 солида.

¹⁹⁰ Според принципа на персоналното право, каквото е било германското архаично право, всеки човек във варварските кралства (неримлянин) е бил длъжен да се съди по правото на мястото, където е бил роден, за разлика от еволюиралото при вестготи след преселването им в Испания след 507 г. териториално право, когато всеки поданик на краля се е съдел по правото на територията, в която живеел.

10. Ако някой лиши от живот римлянин – данъкоплатец, се осъжда да заплати 2500 денария, което прави 63 солида.

Титул XLV. За преселниците

1. Ако някой поиска да се пресели във вила¹⁹¹ (село) при друг и ако един или няколко от жителите на вилата искат да го приемат, но се намери дори само един, който се противопоставя на преселението, новодошлият няма право да се засели там.

3. Ако някой опита да се пресели при друг в чужд двор, преди да е получено съгласието на този друг, се осъжда да заплати 1 800 денария, което прави 45 солида.

4. Ако пък на преселилия се в продължение на 12 месеца не бъде предявен никакъв протест, той остава неприкосновен, както и другите съседи.

Титул 54. За убийството на граф

¹⁹¹ В текста думата *villae* се превежда в контекста различно – като отделен двор, като няколко свързани помежду си къщи, т. е. едно малко поселение от 5 – 6 двора, или като по-голямо поселение от около 100 до 200 човека. А. Гуревич в „Проблеми генезиса феодализма в Западной Европе. М., 1970 г., с. 131 – 132 вижда като основно поселение при франките съседската община, състояща се от неголямо число жители, т. е. едно малко поселение до 50 – 60 човека като преобладаващ тип след преселението на франките. Според по-старата теза на А. И. Неусыхин в труда му „Возникновение зависимого крестьянства как класса раннефеодального общества в Западной Европе VI – VIII вв. М., 1956 г., който определя като основен тип поселение при франките между Рейн и Лоара голямото разпръснато поселение и го нарича „село”. Срв. текста в труда му по този въпрос, публикуван в сб. на Г. Сотиров „Генезисът на феодализма. Сборник от статии и материали по средновековна обща история”. С., 1984 г., с. 88 и сл.

1. Ако някой убие граф¹⁹², се осъжда да заплати 24 000 денария, което прави 600 солида.
2. Ако някой убие сацебарон¹⁹³ или вицеграф – кралски момък (роб), се осъжда да заплати 12 000 денария, което прави 300 солида.
3. Ако някой убие сацебарон – свободен, се осъжда да заплати 24 000 денария, което прави 600 солида.

Титул LIX. За алодите

1. Ако някай умре и не остави синове и ако майката го преживее, нека тя да получи наследството.
2. Ако няма майка и ако той остави брат или сестра, нека те получат наследството.
3. В случай, че няма такива, нека сестрата на майката получи наследството.

Допълнение I-во. Ако няма сестра на майката, нека сестрите на бащата получат наследството.

4. Ако след това се окаже някой по-близък от тези поколения, нека той получи наследството¹⁹⁴.

¹⁹² В случая това е кралски чиновник

¹⁹³ Длъжностно лице на кралска служба, съдебно лице

¹⁹⁴ Под „наследство” от 1 до 4 параграф на титула трябва да се разбира движимото имущество, обект на свободна покупко-продажба, наследяване, поделение и пр., докато земята като най-голяма стопанска ценност е била обект само на наследяване от мъжкия пол с цел да остане компактна в голямото семейство от 3 поколения, до оформянето на братята като индивидуални собственици и наследници на земята. С едикта на Хилперих I (561 – 584), крал на Нейстрия, сестрата за първи път получава право на наследяване на недвижимото имущество, и то при определени условия.

5. А земята в никакъв случай не трябва да се оставя на жената, но цялата земя нека бъде дадена на мъжкия пол, т. е. на братята.

Из едикта на Хилперих¹⁹⁵

1. Ако някой, който има съседи (vicini), остави след смъртта си синове или дъщери, нека синовете, докато са живи, владеят земата съгласно със Салическия закон. Ако пък синовете внезапно умрат, дъщерята да получи тези земи по същия начин, както биха ги получили синовете, ако бяха останали живи. Ако умре единият брат, а другият остане жив, то братът да получи земята, а не съседите (non vicini). Ако ли пък братът, който умре, не остави жив брат, тогава сестрата да встъпи във владение на тези земи.

От: ХИСВ. Цит. съч. , 77 – 85 г.

Химнът е единственият запазен писмен документ от епохата на Меровингите, дело на набожността на един крал, който дава представа не само за личните му поетически дарби, но е свидетелство за ролята на християнизацията и особено на епископите, признати в голямата си

¹⁹⁵ Става дума за Хилперих I (561 – 584), крал на Нейстрия и внук на Хлодвиг I

част от общественото мнение като светци след смъртта им. Тяхната смърт, придружена от чудеса на гроба на светците, инспирира създаването на нови „ключови“ свети места във франкското кралство, около които гравитира нов църковен и светски елит и които са основа за появата на множество „домашни църкви“, духовен център на формиращата се местна власт при франките. Сакрализацията е обслужвала интересите на държавната власт, стремяща се към ред, законност и повече святост във времето на непрекъснати междуособни войни, на покръстване на езичниците особено от периферията на кралството и на усилията към държавна централизация след дългата гражданска война от 561 – 613 г. MGH Poetae latinae aevi Carolini IV, 2: Rhythmi aevi Merovingici et Carolini, hg. von K. Strecker. Hannover, 1914, 455 – 457

Химн по случай празника на св. епископ Медард

1. Чудотворни Боже, (Ти, който) си една възраждаща сила със светите си ръце; въоръжени, бърза със скокове към (Твоя) двор от всички страни тълпата на народите.
2. Един извор със бликащи води Ти сътвори от кипящите вълни: Ти отдели Медард като проповедник от бедния откъм знания народ.

3. Устремен към святостта, той като дете желаше да напусне грешността на почитта към иконите, той се отвращаваше от езическото хранене като от изпращания на говедо.
4. Неговото тяло беше умъртвено чрез често постене, (като при това) той беше отделен чрез службата (в църквата – бел. м., В. Г.) от огъня на света, и непрекъснато будуваше през нощта.
5. Той беше изпитан като метала на златото в огъня, чиято красота превъзхожда (тази) на среброто, и (я намираше) три пъти по-ярка от него.
6. Тогава, след като премина през въглените на света, (той беше) измокрен от студенината на дъжда, който Бог му прати като награда, като почивка след мъката.
7. Тъжните (събития) го правеха весел, щастливите го намираха подтиснат; светът не можа да направи нищо нему, който разби своя кораб, небето прие новия си жител.
8. Щастлив заселник, той възприе вярната военна служба във нейната висота; боец във военния лагер, той спечели за награда име във вечността.
9. Когато нощта ограждаше погледите, тогава той изваждаше ясното огледало; и връщаше на глухите уши стария слух, (какъвто) беше преди.
10. Той правеше сакатите отново да вървят добре чрез помощта на гръмотевиците; в погледа на мъртвите пулсираше (предишната) студена кръв.
11. Той разбиваше железни вериги така, че всички връзки бързо се разкъсваха; радостно се отваряха затворите, които послушаха светата заповед.

12. Нечистия той правеше чист и нов човек, като принуждаваше жителите на ада да бягат; той стигна до неограничена възхвала чрез своето дело: бъди възхвален, Христос.

13. Той връщаше своя пфунд¹⁹⁶ двойно; така достигна (небесната) кула и я получи за собственост; той е постоянно щастие за болните и закрила за здравите.

14. Да бъде слава на Отца и на родения (от него – бел. м., В. Г.) Син, заедно със Святия дух, завинаги.

Крал Хилперих съчини този химн.

От: Kaiser, R. Op. cit., 102 – 104

За крал Гунтрамн от Бургундия (561 – 592)

Това е единственият меровингски крал, когото агиографията описва с черти на светец. Григорий от Тур прехвърля едно чудо на Иисус Христос при излекуване на болен, върху краля, за да покаже силата на святостта му. Той не определя Хлодвиг I пряко като такъв поради свирепия му характер, въпреки че в агиографията традиционно кралете или кралиците – покръстителите са били въздигани в ранг на светци. При

¹⁹⁶ Един пфунд (Pfund, round) е равен на 500 грама през Средновековието. Днес е равен на 20 шилинга

Фредегар намираме по-разширено описание на Гунтрамн, но не и определението „светец“ за краля, което епископът на Тур му признава заради подчертано набожния му характер

А) Григорий Турский. Цит. съч. IX, 2, 262 – 263

Самият крал, както често споменавахме, беше щедър на подаяния и усърден в нощните молитви и постите. По това време в Марсилия свирепствала чума и тази болест дошла бързо до селото Октава в Лионска област. Но кралят, грижещ се за средствата, които биха излечили болния народ, заповядал, както подобава на добър епископ, на всички да се съберат в църквата и да се отслужи с голямо благоговение молебен. Той заповядал да не се употребява за храна нищо друго освен ечемичен хляб и чиста вода и всички да се молят непрестанно. Три дена той раздавал милостиня по-щедро от обичайното, и така много се измъчвал за целия народ, че по това време го почитали не само като крал, но и като светец на Господа. Възлагайки цялата си надежда върху милостта Божия, той обръщал всички свои помисли към това, кой, както вярвал с цялата си душа, ще приведе тези помисли към благоприятен край. Наистина, което вярвящите навсякъде разказвали, че някаква жена, която имала син, който вече четвърти ден се тръшкар от треска и бил в тежко състояние, се приближила през тълпата народ зад краля и незабелязано откъснала парче от кралската мантия, сложила го във вода и дала на сина си да пие. И треската веднага го напуснала и той оздравял.

От: Григорий Турский. Цит. съч.

Б) Fredegar, Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar. Op. cit., IV, 1

Гунтрамн, кралят на франките, управляваше вече 23 години държавата Бургундия с доброта и щастие, и понеже се държеше с духовенството така, като че ли беше един от тях, а на своите верни¹⁹⁷ беше един изключително приятен господар и раздаваше щедро милостиня, той управляваше така благословено, че дори съседните народи го възхваляваха. В 42 година от управлението си той нареди да се доизгради църквата на св. Марсел в Шалон...; той изпрати много монаси там, основа един манастир и награди църквата с много имоти.

От: Fredegar. Op. cit.

Варнахар като майордом в Бургундия при управлението на Хлотар II (613 – 629)

Документът представлява също така едно „Огледало на владетеля“ Хлотар II, което има за цел да изтъкне положителните черти на владетеля, както и грешките му, за да може той достойно и в унисон с църковната представа за християнския крал да управлява своя народ. Той

¹⁹⁷ Има се предвид личната гвардия на краля и аристокрацията

презентира също така нарастващата роля на майордомската длъжност при Меровингите. Fredegar, Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar, IV, 42, 44

42. Варнахар беше назначен като майордом в Бургундия, след като Хлотар¹⁹⁸ му се беше заклел, че до края на живота си никога няма да го сваля (от власт). В Австразия същата служба водеше Радо. Цялото кралство на франките беше, както и при предишния Хлотар¹⁹⁹, заздравено, всички съкровища бяха под контрола на младия Хлотар, и той управляваше по-нататък в мир със всички съседни народи в продължение на 16 години. Този Хлотар беше човек с голямо търпение, обучен в науките, имаше страх от Бога, даряваше църквите и духовенството богато, даваше милостиня на бедните и беше в общуването със всички добросърдечен и уважителен; все пак той много се отдаваше на лова на диви животни и беше податлив твърде много на влиянието на неговите жени и наложници. Затова беше подиграван от своите верни хора. 44....През 33 година от управлението си Хлотар повика майордома Варнахар при себе си и също така бургундската аристокрация във вилата Боннъой, където отдаде нужното внимание на всички справедливи молби и ги потвърди с грамоти.

От: Fredegar, op. cit.

¹⁹⁸ Има се предвид Хлотар II (613 – 629), общ крал на Нейстрия и Бургундия

¹⁹⁹ Хлотар I възстановява държавното единство като едноличен крал на франките за периода от 558 до 561 г.

Лангобардите плащат на франките годишен трибут, 617 – 618 г.

Става въпрос за отмяната на трибута на лангобардите чрез подкуп на майордомите и на краля, за годините 617 – 618 г. Fredegar. Op. cit., IV, 45

...През 34 година от управлението на Хлотар крал Агилулф изпрати трима знатни мъже от народа на лангобардите като пратеници при Хлотар с молба, 12 000 солида, които те годишно давали на съкровищницата на франките, да бъдат отменени; в тайно те дадоха 3 000 солида, разпределени по 1 000, на Варнахар, Гунделанд²⁰⁰ и Хугус²⁰¹; на Хлотар обаче те предложиха в същото време 36 000 солида подарък. И така Хлотар отмени този трибут на лангобардите по съвета на тримата мъже, които бяха подкупени, и подпечати вечно приятелство с лангобардите и го потвърди с клетва и съюз.

От: Fredegar. Op. cit.

Образът на Дагоберт I (613 – 639)

²⁰⁰ Майордом на Нейстрия 613 – 639 г.

²⁰¹ Вероятно майордом в Австрия

В два последователни абзаца на хрониката Фредегар представя образа на последния велик крал на Меровингите Дагоберт I в два варианта, които са крайно различни един от друг, като се предполага, че вторият откъс е написан от друг хронист с противоположна ориентация. Очертан е и образът на майордома на Австразия Пипин, който заедно с епископ Арнулф от Мец са негови главни съветници. Fredegar. Op. cit., IV, 58; 60; 61

58. Тогава Дагоберт, който вече от седем години беше присъединил по-голямата част от кралството на баща си²⁰², както казах по-горе, потегли за Бургундия. Неговото пристигане толкова много изплаши епископите, големците, които живеяха в Бургундия, и другите верни на краля, че всички се учудиха; бедните обаче, които получиха своите права, се изпълниха с голяма радост от това. Когато дойде в град Лангр, той съдеше с такава справедливост хората от своята лична гвардия, големците и хората от понисък ранг, че беше – така се вярваше – богоугоден в най-висока степен; при него не помагаше нито подарък, нито престижът на личността, а само справедливостта, която той обичаше...Изпълнен от неутолимо желание да бъде добър владетел, той не даваше сън на очите си и не утоляваше глада си, а само мислеше за това, никой да не си отиде от него, преди да е получил своето право.

От началото на своето управление до днешно време той следваше преди всичко съвета на свети Арнулф, епископ на град Мец, и на своя майордом Пипин и затова управляваше като крал на Австразия така благословено, че

²⁰² След смъртта на баща си през 629 г. Дагоберт присъединява със съгласието на знатните в тях кралствата Бургундия и Нейстрия и така се противопоставя на брат си Хариберт, комуто дава само Тулузкото херцогство

получаваше от всички народи непрекъсната възхвала. Но неговата решителност беше приета като толкова страшна (от тях), че те напиреха с голямо смирение да му се подчиняват, и дори народите, които живеяха на границата с аварите и славяните, го търсеха доброволно, за да станат гръб за неговия успех; и те с пълно доверие твърдяха, че също авари, славяни и други народи до границата на Римската империя²⁰³ ще се подчинят на неговата власт...Той управляваше до този момент, когато дойде в Париж, както споменах, всички покорени народи с такъв голям успех и с такава любов към справедливостта, че никой от предишните крале на франките не можеше да го изпревари по възхвала ...

60. При завръщането си в Нейстрия той толкова хареса седалището, където беше управлявал баща му Хлотар²⁰⁴, че реши да живее там постоянно. Той се отвърна от всякаква справедливост, която така обичаше преди, и в своята алчност искаше от имотите на църквата и от тези на неговите верни²⁰⁵, (искаше) да ограби с пресметлив ламтеж всяко място и с това да напълни съкровищницата си; той се отдаде на аморалности над всякаква мярка и имаше почти по едно и също време три кралици и няколко наложници. Кралиците бяха тези: Нантхилда, Вулфегунде и Берхилде. В тази хроника ще бъде много дълго да упоменем имената на наложниците, толкова много бяха те.

61. Верните на Дагоберт се оплакваха също така от некралското му поведение. Но Пипин, който узна за това, беше по-умен от останалите и който можеше винаги да даде съвет, държеше неотменимо на своята вярогност, и преди всичко на своята любов към справедливостта, с която той

²⁰³ Има се предвид северната граница на франкското кралство, възприемано от хрониста като част от несъществуващата Римска империя

²⁰⁴ Париж

²⁰⁵ Хората от неговата лична гвардия, антрустионите

сръчно влияеше на Дагоберт, докато той чу съвета му, заради което той (Пипин – б. м., В. Г.) беше много почитан, и не забравяше за себе си ни най-малко справедливостта и не отстъпваше нито крачка от пътя на добродетелта, и в обкръжението на Дагоберт се държеше във всички неща много разумно и във всички действия показваше голяма предпазливост. Ревността на австразийците²⁰⁶ срещу него нарасна толкова много, че той щеше вече да бъде убит, но неговата любов към справедливостта и неговият страх от Бога, който той поддържаше с цялото си сърце, го запазиха от злото.

От: Fredegar. Op. cit.

Животът на Дезидерий, епископ на Каор

Житието е съставено в края на VIII в. и е предизвикало голям научен интерес поради прецизността на изворите. Въпреки житийния си характер то представлява свидетелство за мястото на епископите в меровингското общество. Житието е документ, отнасящ се за създаването на т. н. „държавна църква“ при франките, която на практика е била ръководена от краля. Той е номинирал епископата и е свиквал църковните събори. Епископите са били например отговорни за събирането на държавните данъци в градовете. В случая имаме ясно

²⁰⁶ Пипин Стари е майордом на Австрия до 614 г. От текста можем да предположим съществуването на антипипинова опозиция заради „неспособността му да контролира Дагоберт, крал на Австрия“. Сrv. бел. 49 на стр. 227 при Fredegar, op. cit., IV, 61. Историческата истина обаче не допуска подобно авторово твърдение за вярно

потвърждение на тясната връзка между църквата и владетелите, респ. между членове на тяхната администрация, в средата на VII в. Голяма част от епископата произхожда именно от такава обвързаност с кралския двор, при която църковните лица са били разглеждани от короната и като служители в полза на кралството. Vita et miracula sancti Desiderii Cadurcensis, publie par Bruno Krusch, Brepols, 1957, p. 345 – 401, c. 7 et 14 (Corpus christianorum. Series Latina, 117)

Дагоберт, крал на франките, към епископите и херцозите и целия народ в провинциите на Галия...Тъй като Дезидерий, виден мъж ²⁰⁷, наш ковчезник, още от детството си е съблюдавал религиозните правила, в качеството си на мирянин се е показвал в светските си навици като войник на Христа, също е бил с евангелски морал и поведение на свещеник...Понеже общото мнение на гражданите и на абатите на Каор изисква по всички начини да го имат за епископ,...ние сме абсолютно сигурни, че това е желанието на Бог. Затова, въпреки че той е много нужен в нашия дворец, ние ще го освободим от двореца и ще го назначим на държавна служба. Понеже регионите са ни поверени на нас, ние сме длъжни да предложим такива пастири, които ще управляват и администрат народа, който им е поверен от Бог и от нас самите, във вяроност към Бога и според Божиите заповеди по такъв начин, че и ние да извлечем максимална изгода...Ние решаваме и заповядваме следното: с помощта на Бог, с акламацията на духовенството и на народа при неговото избиране видният мъж и истински поклонник на Господа ще бъде посветен в Каор;...Ние решаваме Дезидерий (Дидие) сега да получи в продължение

²⁰⁷ Значението на думата е „мъж от знатно потекло”

на целия си живот епископата на Каор...и го потвърждаваме с подписа си...Съставено на 8 април, 830 г.

От: SOURCES D'HISTOIRE MEDIEVALE IX – MILIEU DU XIV SIECLE. SOUS LA DIRECTION DE Ghislain Brunel. Paris, 1978, 33 – 34

Формула от Анжер, около 600 г.

Формулите представляват писмен документ между двама контрагенти, обикновено това са беден и богат свободен, чрез който свободните франки се комендират под властта на господаря и при неизпълнение на уговорените задължения в договора попадат в икономическа зависимост, а понякога загубват и личната си свобода. Така те са един от пътищата на попадане във феодална зависимост, ускорен процес от средата на VII в. поради слабата централна власт във франкското кралство. Formulae merovingici et Karoli aevi, publie par Karl Zeumer, Hannovre, 1886 . In: – MGH, Leges, Legum section, 5, p. 17

До високоблагородния негов брат еди-кой си, аз, еди-кой си. Постановено е, че аз получих от Вас чрез тази грамота, отнасяща се до дадения (ми) бененефиций, чиято равностойност в пари е еди колко си унции. В замяна на изгодата за мен аз Ви давам половината от моя статус (тук трябва да се разбират икономическите задължения на бенефициария –

б. м., В. Г.), така че всяка седмица еди-колко си дни ние трябва да извършваме някаква законна работа, която Вие ни заповядате. Когато изминат еди-колко си години, аз ще трябва да Ви върна Вашите средства и ще мога да си възвърна моята грамота. И ако по-късно аз съм нехаен или закъснявам (със срока) на работата...и ако нямам съгласието (Ви) за това нещо, е постановено, че ще трябва да върна Вашите средства двойно повече или на Вас самия, или на този, на когото Вие ще дадете тази грамота.

От: SOURCES D'HISTOIRE MEDIEVALE IX – MILIEU DU XIV SIECLE, p. 39

Поражението на българите в Бавария, 636 г.

По заповед на Дагоберт приетите в Бавария българи са избити. Fredegar.

Op. cit., IV, 72

В тази година²⁰⁸ в държавата на аварите в Панония, наричани също и хуни, се стигна до ожесточена борба, защото един аварин и един българин спореха за това, кому да принадлежи властта, и те се сбиха със събраните си войски. Накрая аварите победиха българите. След поражението си

²⁰⁸ Предполага се не 632 г., а 636 г.

българите, 9 000 души мъже и жени, бяха изгонени от Панония, поради което те се обърнаха към Дагоберт и го помолиха, той да им даде във франкска земя възможност за трайно поселение. Дагоберт заповяда на баварците да ги приемат, докато трае зимата, като междувременно искаше да се посъветва с франките, какво да прави по-нататък. Когато те бяха разпределени за презимуване в къщите на баварците, Дагоберт заповяда на баварците, по съвета на франките, всеки един от тях да убие в определена нощ в къщата си българите заедно с децата и жените. Това беше изпълнено скоро от баварците, и освен Алцеко, който успя да се спаси със 700 мъже, жени и деца в марката²⁰⁹ на вендите, никой от българите не се спаси. Алцеко живя много години при Валух²¹⁰, херцога на вендите.

От: Fredegar. Op. cit.

Дагоберт I разпределя наследството между синовете си

При малолетни наследници управлението на кралството се поверява на едно светско и едно духовно лице и на кралицата-майка, особено при смърт на владетеля. Fredegar. Op. cit., IV, 75; 76

²⁰⁹ Марка – военно-административен окръг в територията. В общ смисъл марката е вид поземлена собственост на общината при германските народи, организирана по съседски принцип, а не по кръвнородствен

²¹⁰ Изследователите тълкуват тази дума като производна на името „владика”, идентична на титлата *dux*

75....тогава Дагоберт дойде в град Мец и по съвета на епископите и уважаваните хора и със съгласието на всички знатни в неговата държава издигна на трона сина си Сигиберт за крал на Австразия и му даде града Мец за столица. За управлението на палата и на кралството той постави Куниберт, епископ на град Кьолн, и херцог Адалгизел. Поради това, че той предостави на сина си едно голямо съкровище, той го издигна с достойнство, както беше редно за такова високо положение и издаде отделни грамоти за всяко подарено нещо...

76. Понеже на Дагоберт се роди от кралица Нантхилда в година 12 от управлението му син, когото той нарече Хлодовех, той потвърди по съвета на нейстрийците чрез (по-сигурната) връзка на правното споразумение със сина си Сигиберт – а също и на знатните в Австразия, епископите и другите хора от военната дружина, които се заклеха пред Сигиберт чрез полагане на ръка²¹¹, че след смъртта на Дагоберт Нейстрия и Бургундия в цялостните им граници ще принадлежат към държавата на Хлодвиг; Австразия трябваше също така като едно цяло, без да се намалява, да принадлежи на държавата на Сигиберт...Австразийците потвърдиха споразумението срещу своята воля от страх пред Дагоберт.

От: Fredegar. Op. cit.

Дагоберт I и Сен Дьони

²¹¹ Има се предвид поставяне ръката на воина в ръката на краля. Ръката е била символ на сила и вяност през Средновековието

Дагоберт превръща манастира в богата обител и бъдещ кралски мавзолей. Fredegar. Op. cit.,IV, 79

В година 16 от управлението си Дагоберт се разболя във вила Епине на Сена, недалеч от Париж, от едра шарка. След това той беше донесен от своите хора в базиликата на св. Дионисий. Когато той почувства след няколко дни, че е в смъртна опасност, повика Ега²¹² бързо при себе си; когато видя края си, той повери кралица Нантхилда и сина си Хлодвиг на неговите грижи, след като прецени отговорността на Ега (и вярваше), че с негова помощ държавата ще бъде здраво управлявана. Малко дни след тези събития Дагоберт умря; той беше погребан в църквата на св. Дионисий, която по-рано сам беше украсил със злато, скъпоценни камъни и беше наредил са я изрисуват цялата отвътре, за да си подсигури подкрепата на светията. Той даде на тази църква такива големи съкровища и много вили и собственост на различни места, че това предизвикваше голямо учудване в повечето хора. Той нареди също така да се поддържа песнопение на псалмите по примера на манастира на св. Агаун;...

От: Fredegar, op. cit.

²¹² Майордом при Дагоберт I

Образът на майордома на Нейстрия Ерхиноалд, 641 г.

Изложението може да бъде разгледано като паралел на жанра „огледало на владетеля“, което показва силно нарасналият авторитет и власт на майордомската институция през VII в. Fredegar. Op. cit., IV, 84

След смъртта на Ега²¹³ майордом в палата на Хлодвиг стана Ерхиноалд, който беше роднина (на краля) по линия на майката на Дагоберт. Той беше много търпелив, много добросърдечен, по своя характер и разум беше изпълнен със смирение и благоразположение по отношение на духовенството, той отвърщаше на всекиго овладяно и приятелски, не се показваше горделив и не беше по нрав алчен; докато беше жив, се стремеше към такъв мир, който да е богоугоден. Той беше мъдър и имаше почти тих характер, не беше неизмеримо богат и всеки го харесваше...

От: Fredegar.Op. cit.

Управление на майордомите Ега и Флаоход, 642 г. и сл.

Текстът показва израстването на майордомската служба и превръщането ѝ в управленска институция над краля. Fredegar. Op. cit., IV, 89

²¹³ През 641 г.

Когато в четвъртата година от управлението на Хлодвиг (II – бел. моя, В. Г.) и след смъртта на Ега кралица Нантхилда със сина си, крал Хлодвиг, дойде в Орлеан, в кралство Бургундия, тя свика там всички господари, епископи, херцози и знатни. Там тя спечели всеки един от тях за своята кауза, и после издигна по избора на епископите и всички херцози Флаоход, франк, във благородното положение на майордом в кралство Бургундия и го сгоди за племенницата си Рагнеберта. След като майордомът Ерхиноалд и Флаоход сключиха някакво споразумение, при което те си гарантираха взаимно местата, те се стремяха чрез взаимна подкрепа да упражняват безотказно благородната си служба. Флаоход потвърди чрез грамоти на всички херцози и епископи на държавата, но и чрез клетви, че ще остави всеки от тях в неговата служба и достойнство. След избирането му на този висок пост Флаоход обиколи Бургундия и реши да убие патриция Виллебад; той непрекъснато ковеше планове, защото си спомняше за старата вражда, която той криеше дълбоко в сърцето си...

От: Fredegar.Op. cit.

Майордомът Еброин и кралската власт, 657 г. и сл.

Избраният текст представя напрегнатото вътрешно положение в кралството на франките, силата на майордомската власт (на Еброин) и убийството на краля на Австразия Хилдерих II (656 – 675), един от

малкото кралче, починали от насилствена смърт, причините за която не стават ясни от хрониките. Fredegar. Op. cit., IV, 2; 4

2. По същото време²¹⁴ почина и майордомът на двора, Ерхиноалд. Франките се колебаеха и накрая решиха да поверят честта и задълженията на това място на Еброин. През тези дни почина Хлотар (III- бел. моя, В. Г.) от силна треска в разцвета на годините си след около 4 години управление. Във властта го последва неговият брат Теудерих; неговият брат Хилдерих беше избран от франките в Австразия **по време на (управлението) на херцог Вулфоалд** (подч. мое – В. Г.). По това време франките поставиха клопка на Еброин, вдигнаха се срещу Теудерих и го свалиха. Те му отрязаха косата против неговото желание и го изпратиха в манастира Луксбой в Бургундия. После изпратиха заради Хилдерих пратеничество в Австразия. Когато той се върна заедно с херцог Вулфоалд, те го провъзгласиха за крал на цялата държава²¹⁵. Но понеже Хилдерих беше невъздържан и много избухлив, той доведе народа на франките до това (положение), че те се обърнаха против него, подиграваха го и го презираха, докато все по-нарастващата омраза (ги) доведе до въстание и до неговото сваляне²¹⁶. Когато омразата още повече нарасна, той заповяда да завържат на кол един знатен франк на име Бодило и да го бият, което беше противозаконно. Амалаберт и други знатни франки започнаха въстание срещу Хилдерих. Бодило се вдигна с много други (франки) срещу краля и му постави клопка: той го уби в гората при Ливри заедно с бременната му съпруга на име

²¹⁴ В началото на управлението на Хлотар III, крал на Нейстрия през годините 657 – 673

²¹⁵ През 673 г.

²¹⁶ През 675 г.

Белихилда ... Франките издигнаха по съвета на св. Леудегар и неговите привърженици благородния Леудезий, син на Ерхиноалд²¹⁷...Но Еброин, който действаше, както винаги с лъжа, постави на кръстника си клопка и уби Леудезий. Той отново издигна на трона Теудерих и възстанови бързо своята княжеска титла. Той заповяда да измъчват по най-ужасен начин Леудегар и после да го убият с меч...

4. Но Еброин подтискаше франките все по-силно и жестоко, докато накрая заплаши и франка Ерменфред, с намерение да му отнеме имуществото. Този обаче се посъветва със своите, събра група от приятели, нападна Еброин под прикритието на тъмнината и го уби; след неговото убийство той потегли с подаръци към херцог Пипин²¹⁸ в Австразия.

От: Fredegar. Op. cit., op. cit.

Битката при Тертри, 687 г.

Пипин II става след битката при Тертри общ майордом на франкската държава. Fredegar. Op. cit., IV, 5

²¹⁷ Следва разказ за бягството на Еброин от манастира, успешната му битка с Леудезий и фалшивото обещание за съюз с него

²¹⁸ Пипин II, майордом на Австразия

По онова време почина гореназованият майордом Варато²¹⁹...Зетят на неговата жена Берхар пое майордомската служба при двора. Той беше дребен, с малко разум, повърхностен и избухлив, и не държеше много много на приятелството на франките, и често не слушаше техните съвети. Ядосани от това, го напуснаха Аудорамн, Реол и много други франки; те се свързаха като заложенници с Пипин, сключиха с него приятелски съюз и го настроиха против Берхар и другите франки. Пипин свика своята войска с намерение да воюва, напусна Австразия и побърза да срещне крал Теудерих и Берхар в боя. Те се срещнаха в областта св. Куентин и проведоха при Тертри битка. Когато Пипин и австразийците получиха превес (в боя), крал Теудерих и Берхар тръгнаха да бягат; Пипин обаче остана победител, преследва ги и завладя тази област. Скоро след това Берхар беше убит по заповед на тъща си, Анзефледис, от фалшиви приятели. После Пипин взе при себе си крал Теудерих заедно със съкровищата му и се върна в Австразия и ръководеше всичко в двореца...

От: Fredegar. Op. cit.

Първият опит за държавен преврат на Пипинидите, 656 – 675 г.

Този първи опит на майордомите от рода на Пипин Стари да завземат властта в Австразия при управлението на един малолетен и в изгнание крал не се оказва успешен, но той показва неизбежната развръзка в полза на новата династия на Пипинидите – Арнулфинги. Liber Historiae

²¹⁹ През 686 г.

Francorum (paucis locis abbreviatus). In: - Quellen zur Geschichte des 7. und 8. Jahrhunderts. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters. Bd. 4a. Darmstadt, 1982, 43

После крал Сигиберт²²⁰ в Австразия взе след смъртта на Пипин неговия син Гримоалд за майордом. Когато след време и крал Сигиберт умря²²¹, Гримоалд накара да подстрижат малкия му син Дагоберт, изпрати го заедно с епископ Дидо от град Поатие в чужбина към Ирландия и издигна своя собствен син за крал²²². Но франките бяха много ядосани от това, поставиха клопка на Гримоалд, хванаха го и го заведоха при франкския крал Хлодвиг²²³ за присъда. В Париж той беше хвърлен в тъмница, поставен в тежки окови и накрая умря със силни болки като справедливо наказание за това, което беше извършил със своя господар.

От: Liber Historiae Francorum. Op. cit.

Задморска търговия в меровингска Галия, 572 – 574 г.

Gregorii Turonensis. Op. cit., IV, 43

²²⁰ Сигиберт III, крал на Австразия ()

²²¹ През 656 г.

²²² Синът му получава кралското име Хилдеберт

²²³ Данните са погрешни, защото крал Хлодвиг II умира още през 657 г., а Гримоалд е убит от нейстрийците след 661 – 662 г.

Веднъж, когато задморските кораби дойдоха в пристанището Марсилия, хората на архидякона Вигилий, без знанието на своя господар, откраднали седемдесет съда, които на простонароден език се наричат бъчвички, пълни с масло и свинска мас. Когато търговецът узнал, че стоката му е открадната, започнал щателно да разузнава мястото, където е било скрито откраднатото...Накратко, той (съдията) наказал архидякона с глоба от 4 000 златни гулдена.

От: *Mittelalter*. Op. cit., S. 31

Задморската търговия носи болести

Gregorii Turonensis. Op. cit., IX, 22

Както по-горе казах, че град Марсилия беше нападат от една лоша болест, сега искам да разкажа по-подробно, какви тежки страдания бяха понесени...Междувременно един кораб от Испания, (натоварен) с обичайните търговски стоки, беше влязъл в пристанището на Марсилия и за нещастие беше донесъл със себе си заразни корен на тази болест. Когато много жители купуваха различни неща от този кораб, болестта избухна веднага в една къща, обитавана от осем моряци, жителите бяха покосени от нея, и къщата остана необитаема.

От: Mittelalter. Op. cit., S. 31

Търговски отношения с Египет, 581 г.

Gregorii Turonensis. Op. cit., VI, 6

581. В това време близо до града Ница живееше един затворник на име Хоспиций, който се отличавахе с голямо въздържание; той обвиваше около голото си тяло си железни вериги и носеше върху тях власеница и ядеше само сух хляб и и малко фурми. По време на постите той се хранеше с корените на египетски билки, които се употребяват от отшелниците: търговците му донасяха тези билки. Най-напред той пиеше отварата, в която биваха сварени корените, а после ядеше самите корени. Той направи по волята на Господа много чудеса.

От: Mittelalter. Op. cit., S. 31

Пазар в Париж

Gregorii Turonensis. Op. cit., VI, 32

Когато кралят и кралицата²²⁴ излязоха от църквата, ги последва чак до улицата Леудаст²²⁵, не подозиращ, какво му предстои; тоа премина покрай къщите на търговците, прерови стоките, накара да му претеглят сребро, огледа различни украшения и каза: „Това и това искам да купя, защото имам в повече злато и сребро.” Докато той още говореше това, се появиха служители на кралицата и му сложиха вериги.

От: *Mittelalter*. Op. cit., S. 32

Продажба на епископска служба

Gregorii Turonensis. Op. cit. X, 26

По това време умря също така епископ Рагнемод от Париж. И въпреки че неговият брат, свещетикът Фарамод, също се бореше за епископството, беше поставен на негово място търговецът Еузебий, сириец по рождение, след като беше дал много подаръци; той отстрани всички служители на предшественика си и постави сирийци от неговото племе, като служители в епископското жилище.

²²⁴ Крал Хилперих I и кралица Фредегунда

²²⁵ Франкски магнат, враг на кралицата

От: Mittelalter. Op. cit., S. 32

Използвани извори и литература

Извори

Айнхард, Животът на Карл Велики. Плевен, 1994

Григорий Турский, История франков. Москва, 1987

История средних веков. В: Библиотека всеобщей истории. Составитель М. М. Стасюлевич. С. – Петербург, 1999 г.,

ХИСВ, I част, под редакцията на М. Йонов и Й. Николов. С., 1975, 77 – 85

Die vier Bücher der Chroniken des sogenannten Fredegar. In: - Quellen zur Geschichte des 7. und 8. Jahrhunderts. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters. Bd. 4a. Darmstadt, 1982

Gregorii episkopi Turonensis, Historiarum libri decem, ed. R. Buchner. Berlin, 1956, T. 1 – 2

Kaiser, Reinhold. Die Franken: Roms Erben und Wegbereiter Europas. Schutzkirchenverlag, 1997, 72 – 136

LIBER HISTORIAE FRANCORUM (paucis locis abbreviatus). Das Buch von der Geschichte der Franken, neu übertr. von H. Haupt. In: – Quellen des 7. und 8. Jahrhunderts, hg. von A. Kustering und H. Haupt. Darmstadt, 1982, 329 – 379

Mittelalter. In: – Geschichte in Quellen, Bd. II, bearb. von W. Lautemann. München, 1969

Lex Salica 100 Titel-Text. Germanenrechte Neue Folge, Westgermanisches Recht. Weimar, 1953. Hrsg. von K. A. Eckhardt

Panegyrici latini, hg. von Roger Aubrey. Oxford, 1964, T. VI(VIII)

Venantius Fortunatus, Personal and Political Poems. Transl. by J. George. Liverpool, 1995

Литература

Генезисът на феодализма в Западна Европа. Сборник от статии и материали по средновековна обща история. Съставител: Георги Владимирович Сотиров. С., 1984

Гуревич, А. Я. Проблемы генезиса феодализма в Западной Европе. М., 1970

Кели М. Дж. История на западната теория на правото. София, 1998

Льобек, Ст. Франкското наследство V – IX в. В: Нова история на средновековна Франция, ч. 1. София, 1996

Неусыхин, А. И. Возникновение зависимого крестьянства как класса раннефеодального общества в Западной Европе VI – VIII вв. М., 1956

Николов, Й. Увод в общата медиевистика. С. 1994

Ронин, В. К. Франки, вестготы, лангобарды в VI – VIII вв.: политические аспекты самосознания, в – сп. Одисей, 1989, 62 – 76

Руш , М. Ранното западноевропейско Средновековие. В: История на европейската средновековна цивилизация. Човекът и Средновековието, част I. Книга за учителя по история 8 клас. С., 1994, 279 – 384

Фавие, Жан. Карл Велики. София, 2002

Angenendt, A. Das Frühmittelalter. Die abendländische Christenheit von 400 bis 900. Stuttgart, Berlin, Köln, 1990

Barlow, J. Gregory of Tours and the Myth of the Trojans Origins of the Franks.

In: – Frühmittelalterliche Studien, Bd. 29, 1995, 33 – 54

Barney, S. The Ethymologies of Isidore of Seville. Cambridge University Press,

2006

Bleiber, W. Das Frankenreich der Merowinger. Wien, Köln, Graz, 1988

Das merowingische Staatswesen. Vom ersten Auftreten der Franken bis zur Krönung Pippins. Mit fortlaufenden Quellen, Auszügen und Literaturangaben.

In: – Annalen des fränkischen Reichs im Zeitalter der Merowinger. Von G. Richter. Halle, 1883

Europäische Wirtschaftsgeschichte, hg. von M. Cipolla und K. Borchardt. Bd.1. Mittelalter. Stuttgart, 1978

Ewig, E. Die Merowinger und das Frankenreich. Stuttgart, Berlin, Köln, 2001

Ibidem, Studien zur merowingischen Dynastie. In: – Frühmittelalterliche Studien 1974, 15 – 59

Geary, P. Die Merowinger. Europa vor Karl dem Großen. Becksche Reihe 1507. München, 1996

Grand, R. Recherches sur l'origine des Franks. Paris, 1965

Graus, Fr. Volk, Herrscher und Heiliger im Reich der Merowinger. Studien zur Hagiographie der Merowingerzeit. Prag, 1965

Heinzelmann, L. Gregor von Tours (538 – 594). <Zehn Bücher Geschichte>. Historiographie und Gesellschaftskonzept im 6. Jahrhundert. Darmstadt, 1994

Henning, J. Der Handel der Merowingerzeit. In: - Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor-und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel-und Nordeuropas.

Teil 3. Abhandlungen der AdW in Göttingen, Philol.-Histor. Klasse, Folge 3, Nr. 156

Herrschaft und Staat im Mittelalter. In: – Wege der Forschung, Bd. II, Darmstadt, 1974

Kaiser, R. Fie Franken: Roms Erben und Wegbereiter Europas? Idstein, 1997

Kirchengeschichte als Missionsgeschichte, hg. von H. Frohnes u. a., München, 1974 ff, Bd. 2,1. Die Kirche des frühen Mittelalters, hg. von K. Schäferdiek, 1978

Mittelalter. In: – Geschichte in Quellen. Bd. 2. Bearbeitet von W. Lautemann. München, 1969

Prinz, F. Klerus und Krieg im früheren Mittelalter. Untersuchungen zur Rolle der Kirche beim Aufbau der Königsherrschaft. Stuttgart, 1971

Schneider, R. Das Frankenreich. München, 1990. In: – Oldenbourg Grundriss der Geschichte, Bd. 5

Schwarz, Alberto, Architektur und Gesellschaft von Kaiser Konstantin bis zu Karl dem Großen. Leipzig, 1989

SOURCES D` HISTOIRE MEDIEVALE ix – milieu du xiv siècle sous la Direction Ghilain Brunel. P., 2006

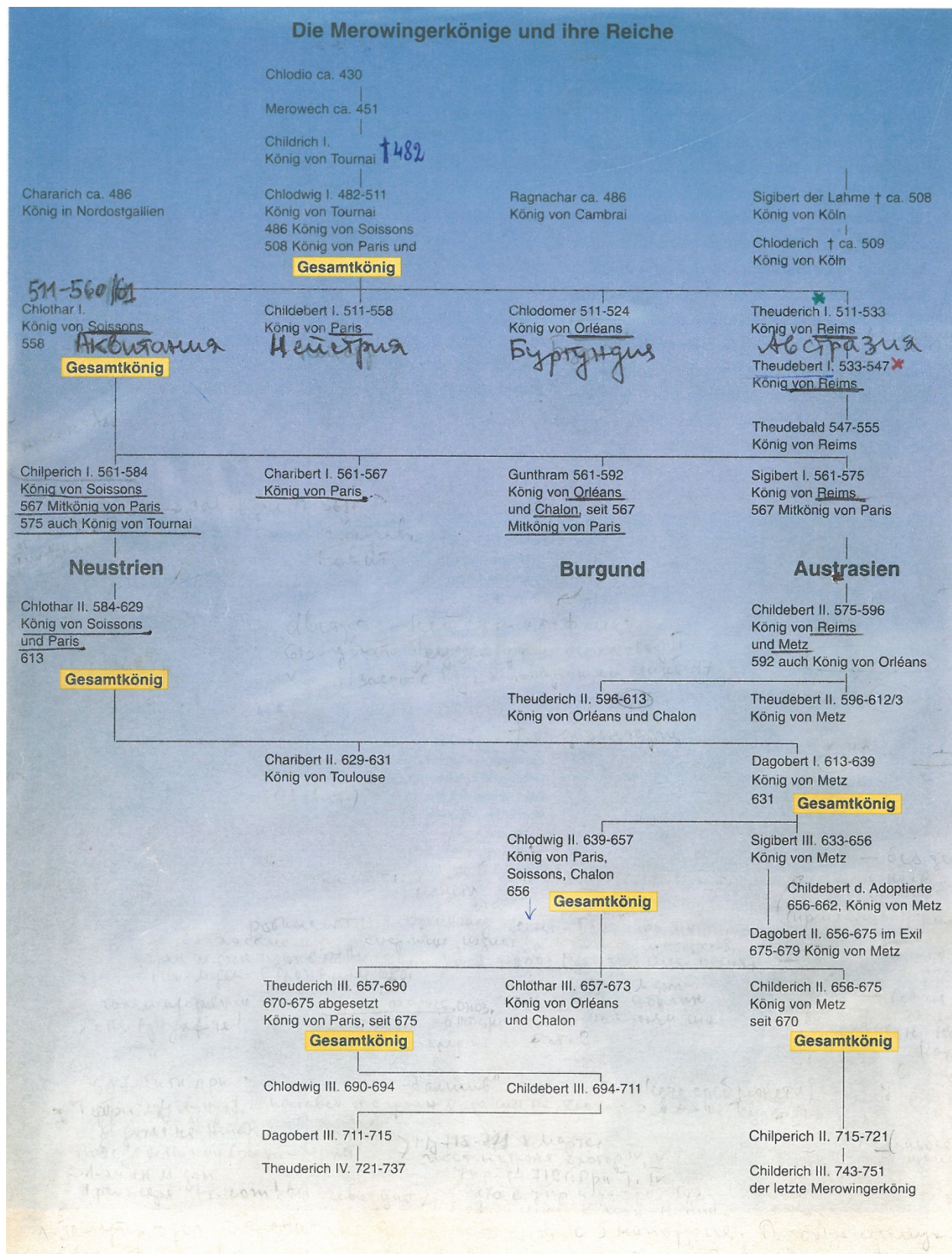
Vorträge und Forschungen, hg. v. Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte, Bd. 3. Das Königtum. Seine geistigen und rechtlichen Grundlagen. Sigmaringen, 1956

Wallace-Hadrill, J. The Long Haired-Kings and other studies in Frankish history. London, 1962

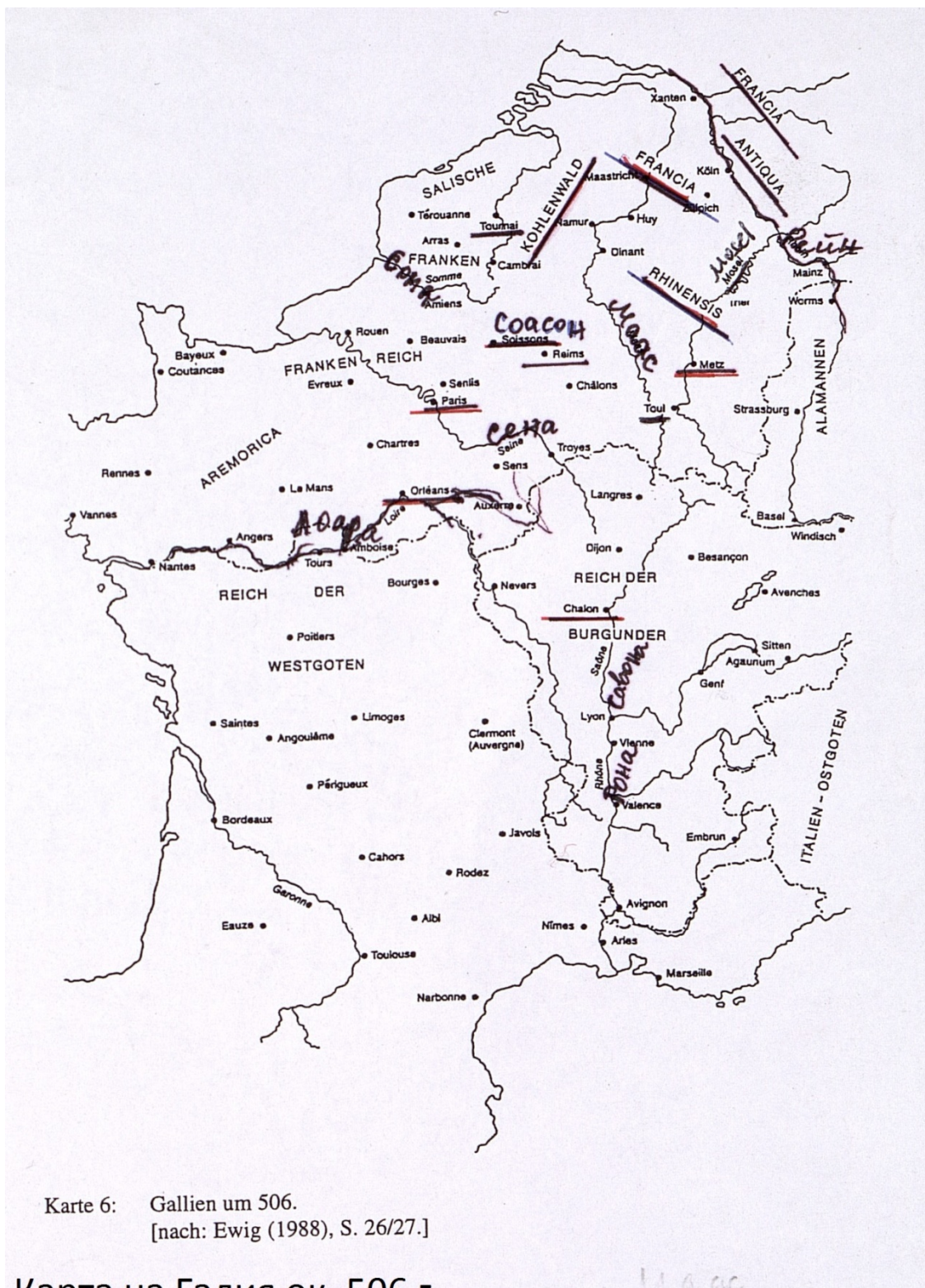
Woods, Jan, The Merovingian Kingdoms 450 – 751. London, New York, 1994 .

In: –Early Medieval Kingship, ed. P. H. Sawyer et J. Wood, Leeds, 1977

ИЛЮСТРАЦИИ

Меровингските крале и техните кралства

Златен печат-пръстен на първия франкски крал Хилдерих I

Кръщаването на Хлодвиг I в Реймс през 496 или 498 г.

Първите сечени златни монети при франките от времето на Теудеберт I

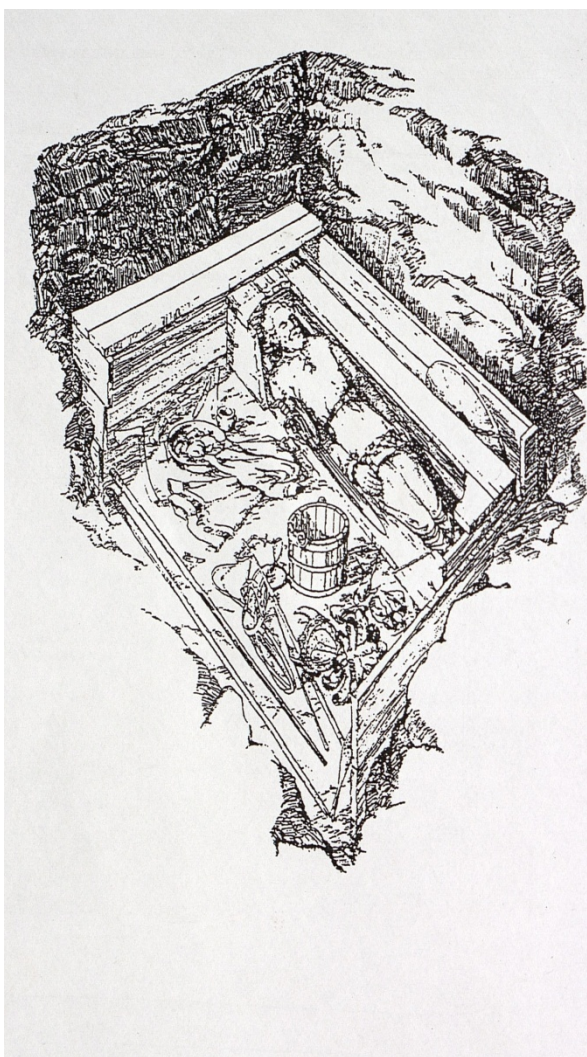
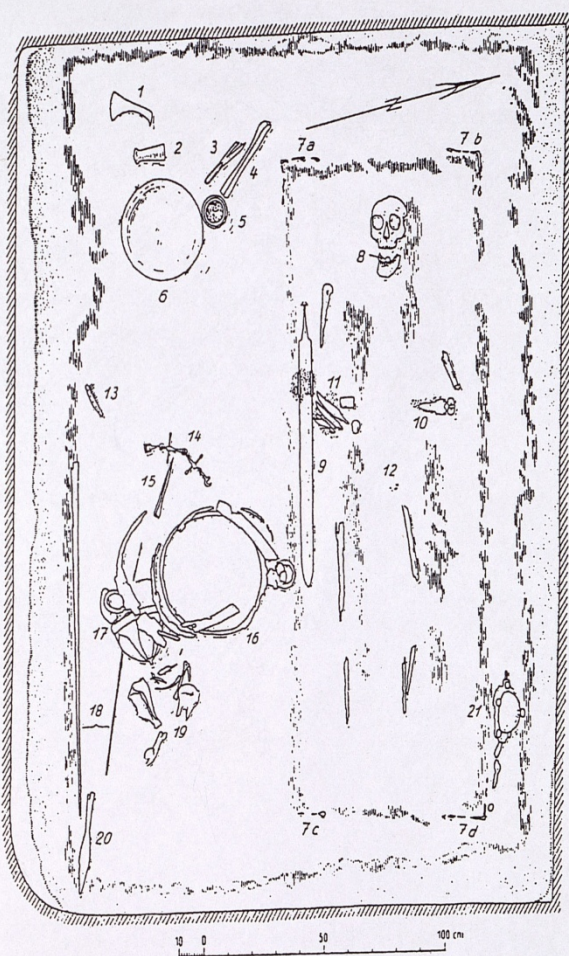

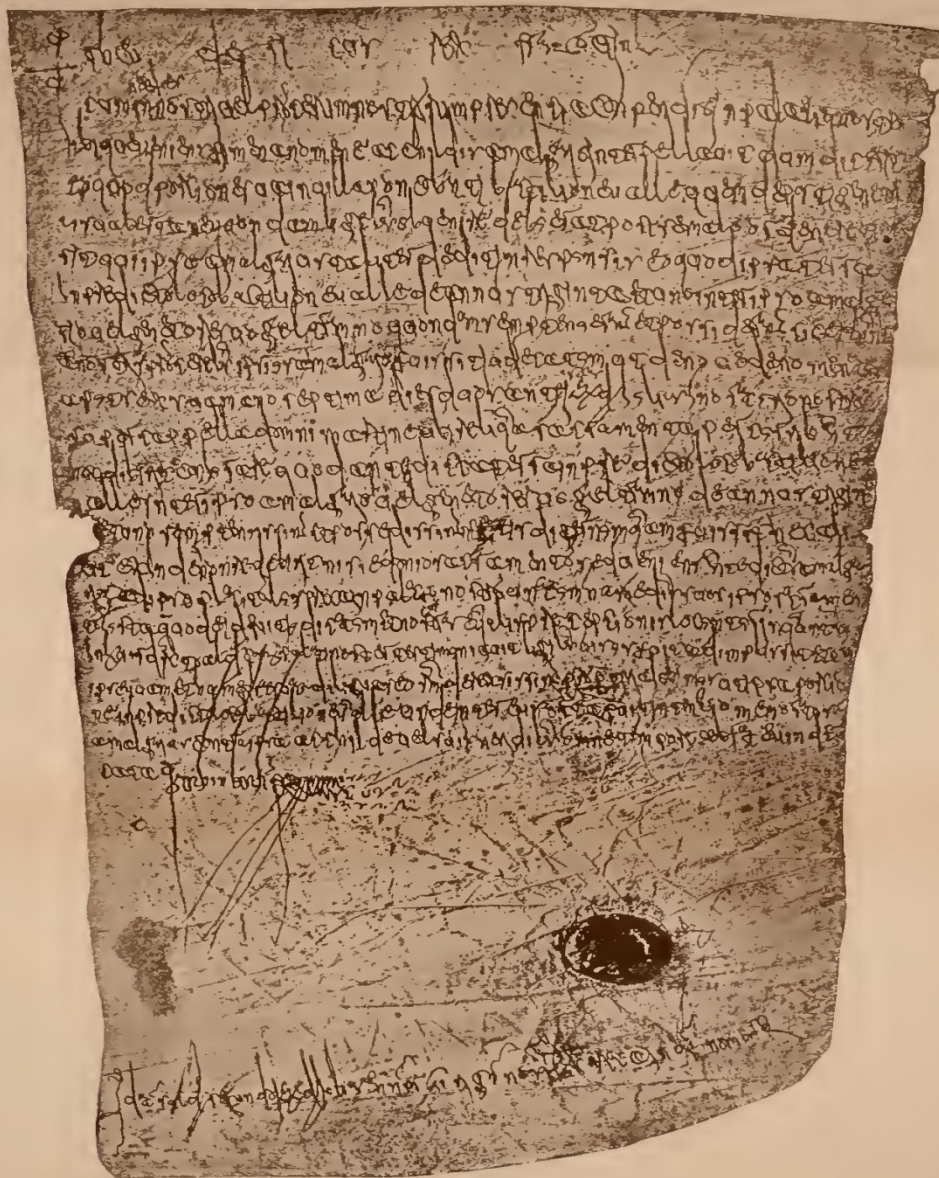
Abb. 6: Das Holzkammergrab des „Herrn von Morken“, um 600. [nach Spätantike und frühes Mittelalter (1991), S. 38-40, 249 und 251.]

Погребение на знатен аристократ-войн от областта Моркен, дн. Холандия, ок. 600 г.
В находката преобладават железните предмети, белег за висок социален статус.

Специализирано „ковашко“снаряжение от III в. в южна Галия

Facsimile of a Decision of Theuderic III, King of the Franks, A. D. 680
Paris, National Archives. (Bibliographical Society, London.)
Histo. y. of. St. Sulpice, vol. 111, page 107

Грамота на крал Теудерих III за абатство Сен Дьони. май 680 г.

Златни обици, украса за шия и фибули за облекло от женски гроб под Кьолнската катедрала

Най-известният елемент от меровингското изкуство – т. нар. “слонска ваза” от стъкло

ISSN 1314-2755